

Journalist- utbildningarna i högskolan

EN UTVÄRDERING

Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R

 HÖGSKOLEVERKET
National Agency for Higher Education

*J*ournalist-
utbildningarna
i högskolan

EN UTVÄRDERING

Högskoleverket 2000

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Journalistutbildningarna i högskolan – en utvärdering

Producerad av Högskoleverket i januari 2000

Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R

ISSN 1400-948X

ISRN HSV-R--00/3--SE

Innehåll: Avdelningen för utvärdering och kvalitetsarbete

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Printgraf, Stockholm, januari 2000

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Summary	8
Uppdrag och genomförande	10
A Regeringens uppdrag	10
B Uppdragets avgränsning	10
C Arbetsätt	11
Högskoleverkets slutsatser och förslag	13
Inledande synpunkter	13
Journalistutbildningarnas plats i högskolan	14
Samverkan med andra delar av högskolan	16
Anpassningen till yrkeslivet	17
Utbildningsprogrammets längd	18
Forskningsanknytningen	18
Lärarkåren	20
Rekryteringen av studerande	22
Internationaliseringen	22
Bildjournalistikens roll	24
Fortbildning och vidareutbildning	25
Högskoleverkets uppföljning av utvärderingen	27
Kort omvärldsanalys	28
A Debatten kring journalistikens grundläggande frågor	28
B Mediebranschens utveckling	31
C Den svenska omvärlden och journalisternas arbetsmarknad	39
Från journalistinstitut till utbildningsprogram – utbildningssystemets förändringar	48
A Kort historik	48
B Dagens utbildningar	49
C Andra utbildningar inom området	57
Självvärderingar och studentsynpunkter	61
Självvärderingar	61
Studentsynpunkter	69

Journalistutbildning i andra länder	71
Generellt om journalistutbildning i Europa	71
Journalistutbildning i Frankrike	74
Journalistutbildning i Tyskland	76
Journalistutbildning i USA	77
Utbildningar i Norden	81
Forskning kring media och journalistik	85
Expertgruppens bedömning	88
Utgångspunkt	88
Utbildningsorterna – besöksintryck	89
Göteborg	89
Stockholm	91
Sundsvall	93
Umeå	95
Lund	96
Uppsala	97
Kalmar	98
Södertörn	99
Journalistutbildningens problemområden	100
Mot en fördjupad utbildning	111

Sammanfattning

Högskoleverket fick 1998-06-11 i uppdrag av regeringen att utreda och utvärdera det samlade utbudet av journalistutbildningar inom högskolan. Verket fick självt avgöra vilka utbildningar som skulle omfattas av utvärderingen.

Journalistutbildningar vid följande åtta högskolor har granskats: Universitetet i Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm och Umeå samt Högskolan i Kalmar, Mitthögskolan och Södertörns högskola.

Med utgångspunkt i en granskningsrapport av en särskilt tillkallad expertgrupp och efter diskussioner med bl.a. företrädare för de berörda utbildningarna och för mediabranschen har Högskoleverket gjort sina bedömningar utifrån bl.a. följande utgångspunkter:

- Journalistutbildningarna inom högskolans ram måste ge plusvärden av akademisk natur i jämförelse med andra utbildningsvägar in i yrket.
- Journalistutbildningar i andra länder har idag ofta starka inslag av en ”liberal arts education” eller en fördjupning på det samhällsvetenskapliga området. De svenska utbildningarna bör ligga på minst samma kvalitativa nivå.
- Utbildningarnas högskolemässighet måste bedömas i förhållande till hur de svarar mot kraven på forskningsanknytning, integrationen av teori och praktik liksom samverkan med andra akademiska utbildningar.

Mot denna bakgrund framhåller Högskoleverket i sina sammanfattande slutsatser bl.a. följande:

- De granskade journalistutbildningarna ligger generellt sett på en högskolemässigt acceptabel nivå. Det finns dock särskild anledning för utbildningen vid Högskolan i Kalmar att under de närmaste åren aktivt arbeta med frågan om den akademiska förankringen.
- För de längre utbildningsprogrammen (på 100 poäng) i Göteborg och Stockholm, finns det en risk för att de praktiska momenten och de introduktionsartade teoretiska kurserna lämnar studenterna utan djupare erfarenhet av den metoddiskussion som bör vara en viktig del av ett seriöst akademiskt studium.

- Samverkan med andra institutioner och utbildningsprogram är för dålig på flertalet utbildningsorter. I den fortsatta utvecklingen av journalistutbildningen inom högskolan är det viktigt att man tar till vara de fördelar som den vidare akademiska gemenskapen ger. Det gäller såväl lokalisering, samverkan i undervisningen som kontakt med forskningen.
- Journalistutbildningens utvecklingsbehov ligger i riktning mot en mer djuplodande utbildning. Utbildningsvägar som leder fram till en magisterexamen inom det journalistiska området borde i framtiden bli ett naturligt alternativ.
- Forskningsanknytningen av utbildningarna bör breddas så att den innefattar flera akademiska ämnen som är av betydelse för utbildningen och för journalistisk praxis. Det gäller i första hand ämnen inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska områdena.
- Rekryteringen till journalistutbildningarna är ur social och etnisk synpunkt alltför ensidig. De utbildningsansvariga bör diskutera vägar för en breddning som bättre speglar samhällsstrukturen.
- Internationaliseringen förefaller att vara en av journalistutbildningarnas svagaste punkter. Det finns anledning att på alla utbildningsorter öka utbytet med institutioner i andra länder, och att i undervisningen i högre grad ha ett internationellt jämförande perspektiv. Dessutom bör ett bredare globalt perspektiv präglade utbildningen.
- En utbildning i bildjournalistik på högskolenivå bör komma till stånd i samverkan med redan existerande journalistutbildningar. Den bör kunna inrättas antingen genom en omfördelning av utbildningsplatser vid berörda universitet och högskolor eller genom en prövning i det ordinarie budgetarbetet efter förslag från intresserade utbildningsorter.
- Högskolorna har en viktig roll att spela i fortbildningen och vidareutbildningen av journalister. Planering och genomförande av sådan utbildning bör dock göras i de decentraliserade former som generellt gäller inom högskolan.

Högskoleverket avser att följa upp utvärderingen på följande sätt:

- Från samtliga berörda utbildningar kommer yttranden att begäras in kring de generella iakttagelserna i denna utvärderingsrapport senast den 1 september 2000. I yttrandena bör särskild uppmärksamhet fästas vid frågor som forskningsanknytning, samverkan med andra ämnesområden inom högskolan och åtgärder för en bredare social och etnisk rekrytering.

- Högskolan i Kalmar kommer att få i uppdrag att till samma tidpunkt redovisa vilka åtgärder man vill vidta för att stärka journalistutbildningens högskolemässighet.

Samtliga utbildningar kommer att få i uppdrag att till samma tidpunkt redovisa en konkret handlingsplan för ökad internationalisering

Summary

The National Agency for Higher Education has been commissioned by the Swedish Government to review and evaluate the training of journalists in Swedish universities and colleges.

Eight academic departments of journalism have been included in the review process, which started with a self-evaluation by the schools followed by site visits by a team of experts. Simultaneously the Agency gathered information on the state of programmes in journalism in France, Germany and the United States as well as in the Nordic countries.

The schools of journalism under scrutiny represent a range of curricula. The shorter, one-year (40 credits) programmes, are based on several years of previous academic studies and last for one year. The longer programmes require one year of preparatory study and last for two and a half years (100 credits).

The conclusions drawn by the Agency are based on the opinions of the expert team, on comparisons with international trends in media developments as well as in higher education and on discussions with representatives from various stakeholders in the field of journalism and media production.

Three points of departure for the assessment could be mentioned:

- The training of journalists in higher education institutions should have a clearly visible academic profile compared to other routes leading to the profession.
- There is an international trend of basing the training on a solid base of liberal arts education. The programmes in the Swedish schools of journalism should aim at reaching an international standard in this respect.
- The academic level of the training must be judged against criteria of a successful integration of theory and practice and of cooperation in research and training with other subject areas.

On this basis the National Agency for Higher Education has drawn the following conclusions from the review process:

- The programmes in journalism in Swedish universities and colleges are on the whole of a good academic standing. In some institutions, however, there is a need to improve the purely academic quality of the curricula.
- In the longer programmes there is a risk of students leaving the university with too little insight into traditional academic methods of critical discourse.
- All schools of journalism seem to be lacking in cooperation with other academic departments. They should try to make more use of the advantages of being part of a wider academic community.
- The path of development for the training of journalists should be towards curricula giving more time and opportunity for in-depth studies. A natural goal for this process could be the offering of Master's degrees in journalism.
- Links with research, both in media studies and in other relevant areas, should be strengthened in the future.
- There is a strong social and ethnic bias in the recruitment of students. Steps should be taken to find mechanisms for attracting more students from groups underrepresented today.
- The international dimensions of the curricula must be strengthened. International exchange of students and teachers should be encouraged and courses and literature should reflect a more global perspective.
- There is a need for a special programme focusing on the role of images and photos in journalism.
- Universities and colleges should take responsibility for a qualified continuing education for those working in the field of journalism.

Uppdrag och genomförande

A Regeringens uppdrag

Regeringens uppdrag till Högskoleverket att utreda och utvärdera journalistutbildningen inom högskolan gavs 1998-06-11. Som bakgrund anges i direktiven att arbetslivets utveckling, det ökande informationsflödet, teknikutvecklingen, journalistyrkets ökade mångfald och det ökande antalet aktörer inom mediabranschen ställer allt högre krav på journalister och därför medför förändrade förutsättningar för journalistyrket.

Enligt uppdraget skall Högskoleverket:

- utreda och utvärdera det samlade utbudet av journalistutbildningar inom högskolan
- ta ställning till innehållet och analysera vad som krävs för att utveckla utbildningarnas innehåll och utformning
- överväga om det föreligger behov av att förändra utbudet, utbildningarnas innehåll och organisation
- undersöka om det finns behov av nya utbildningar inom området och – om behov föreligger – lämna förslag till innehåll, omfattning, organisation och lokalisering
- undersöka arbetsmarknadens utveckling och behov av journalistutbildning
- kartlägga innehåll och omfattning av forskning på området
- kartlägga utbudet av journalistutbildning i de nordiska länderna.

Uppdraget skall redovisas senast den 30 december 1999.

B Uppdragets avgränsning

Högskoleverket fick i uppdrag att självt avgränsa de utbildningar som borde omfattas av regeringsuppdraget. Verket har valt att endast ta med sådana utbildningar som i sina benämningar eller programförklaringar uttryckligt avser att leda till yrkesverksamhet som journalist. Det betyder att andra utbildningar inom kommunikationsområdet i vid mening inte har omfattats av utvärderingen. Vilka utbildningar som tagits med i utvärderingen framgår av genomgången i följande kapitel.

Högskoleverket har tolkat direktiven i ljuset av den decentraliserade högskoleorganisation som rått sedan 1993. Det innebär att frågor som rör bl.a. detaljerade förslag till utbildningarnas framtida innehåll eller lokalisering inte har berörts i utredningsarbetet. En närmare redogörelse för utgångspunkterna i detta avseende återfinns i det kapitel där Högskoleverkets slutsatser av översynen redovisas.

C Arbetsätt

För att genomföra uppdraget har Högskoleverket tillsatt en expertgrupp och en referensgrupp.

Expertgruppen har bestått av följande ledamöter:

- Direktör Anders Mellbourn, Utrikespolitiska institutet (tidigare chefred. på Dagens Nyheter)
- Kanalchef Janne Lundvall, Sveriges Radio Kronoberg
- Professor Anita Werner, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo.

Anders Mellbourn utsågs till ordförande i expertgruppen. Den har haft i uppdrag att genom platsbesök på de aktuella utbildningsorterna bilda sig en uppfattning om den nuvarande journalistutbildningen inom högskolan och att mot bakgrund av sina expertkunskaper ge synpunkter på vad utvecklingen inom mediabranschen kan komma att kräva av framtidens utbildningar.

Expertgruppens samlade bedömning återges som ett avsnitt i denna rapport.

Referensgruppen har bestått av följande personer

- Professor Kent Asp, Göteborgs universitet
- Studerande Anna Bergek, Stockholms universitet
- Direktör Bertil Dejke, Tidningsutgivarna
- Redaktör Anna Grosskopf, Sydsvenska Dagbladet
- Professor Håkan Hvitfelt, Stockholms universitet
- Informationschef Åsa Klevard, Högskoleverket
- Redaktör Johan Lindén, Sveriges Television, Stockholm
- Redaktör Lena Redin, Sveriges Radio Uppland
- Ombudsman Anita Vahlberg, Svenska Journalistförbundet

Referensgruppens uppgift har varit att fortlöpande följa och kommentera utredningsarbetet. Den har sammanträtt tre gånger och har dessutom

haft möjlighet att ta del av ett utkast till slutrapport i utredningsarbetets avslutande skede.

Vid besök på de olika utbildningsorterna har Högskoleverkets expertgrupp och sekretariat haft tillfälle att träffa företrädare för lärare och studenter.

Vid ett särskilt seminarium under november 1999 diskuterades journalistutbildningen med ett antal nuvarande och före detta gästprofessorer vid utbildningarna i Stockholm och Göteborg. I diskussionen deltog Lars Fahlén, Annika Hagström, Christina Jutterström, Arne Ruth, Bo Strömstedt och Karen Söderberg.

Högskoleverket har också genomfört en informell enkät med ett antal redaktionschefer. Ett frågeformulär kring olika aspekter på journalistutbildningen och de utbildades professionella kunskaper sändes ut och svaren redovisades antingen skriftligt eller genom telefonintervjuer. Följande redaktionschefer har redovisat sina synpunkter:

Jan Axelsson	Rapport
Thomas Clausson	Borås tidning
Christina Delby Vad-Schütt	Gefle Dagblad
Jonathan Falck	GP
Kicki Hultin	Västnytt
Peter Johansson	25 timmar
Bertil Karlefors	TV4 Nyheterna
Anders Lignell	TT
Ingrid Lindgren	Upsala Nya Tidning
Kurt Lundgren	Ölandsbladet
Lena Lundkvist	SVT 24
Håkan Ogelid	Computer Sweden
Bengt Packalén	SR Kultur
Niklas Silow	Aftonbladet
Håkan Ström	Land
Nils Öhman	Ny teknik

Inom Högskoleverket bildades inledningsvis en projektgrupp bestående av Monica Wåglund (projektledare), Anders Frankenberg, Stefan Odeberg och Ulf Öhlund. Under sommaren 1999 lämnade Monica Wåglund och Anders Frankenberg sina anställningar vid verket. Den 1 september 1999 inträdde Torsten Kälvemark som projektledare.

Högskoleverkets slutsatser och förslag

Inledande synpunkter

Den kortfattade omvärldsanalys som Högskoleverket presenterar i denna rapport och de synpunkter som framkommer i utbildningarnas självvärderingar och i expertgruppens granskning pekar på ett antal utgångspunkter som verket vill lägga till grund för sina överväganden:

- Mediavärlden är under stark förändring och balansen mellan nya och gamla mediaformer kommer säkert att vara annorlunda inom några år.
- Journalistikens samhällsroll är föremål för en bred internationell debatt som måste påverka också utbildningen av journalister. Framför allt borde den påverka det utrymme som inom utbildningens ram ägnas åt etik och professionell självreflexion.
- Journalistyrket är ingen profession i den meningen att det finns en enda utbildningsväg in i arbetslivet. Mångfalden av utbildningsvägar måste snarare ses som en tillgång.
- Arbetsmarknaden för de journalistutbildade är svår att förutse med tanke på branschens dynamiska utveckling. Journalistutbildningen kan dock i många fall ses som en generalistutbildning som ger en god grund också för verksamhet inom informationssektorn i vid mening.
- Journalistutbildningarna inom högskolans ram måste ge plusvärden av akademisk natur i jämförelse med andra utbildningsvägar in i yrket.
- Journalistutbildningar i andra länder har idag ofta starka inslag av en ”liberal arts education” eller en fördjupning på det samhällsvetenskapliga området. De svenska utbildningarna bör ligga på minst samma kvalitativa nivå.
- Utbildningarnas högskolemässighet måste bedömas i förhållande till hur de svarar mot kraven på forskningsanknytning, integrationen av teori och praktik liksom samverkan med andra akademiska utbildningar.

Ytterligare en utgångspunkt för Högskoleverkets bedömning är att journalistexamen idag inte är någon yrkesexamen i högskoleförordningens mening.

Den bör enligt Högskoleverkets uppfattning inte heller vara det i framtiden. Det finns därför inget skäl att på mediaområdet introducera någon annan typ av utbildningsplanering än den som generellt sett gäller för andra breda yrkesområden, t.ex. för administratörer i statlig förvaltning eller privat företagsamhet.

Högskoleverket vill i sammanhanget gärna upprepa det som framhölls i verkets skrivelse till Regeringen 1999-10-26 med anledning av uppdraget om översyn av designutbildningarna i högskolan:

Det utredningsarbete som har genomförts har visat att den decentraliserade beslutsordning som numera gäller inom högskolan är mycket ändamålsenlig när det gäller att identifiera och tillgodose behov av nya utbildningar inom designområdet. Utvecklingen inom området är f.n. mycket dynamisk. Högskoleverket har av detta dragit slutsatsen att det finns behov av ny utbildning, såväl på grundutbildningsnivå som i form av vidareutbildning av yrkesverksamma. Samtidigt har verket inte funnit skäl att lämna några konkreta förslag om sådana, eftersom den decentraliserade ordning som gäller för utbildningsplanering och resursfördelning är fullt tillräcklig för uppgiften att utveckla nya utbildningar.

Exakt samma resonemang kan föras om journalistutbildningen. Mot bakgrund av den gällande beslutsordningen inom högskolan har Högskoleverket därför inte gått in i detalj på utbildningarnas innehåll. Huvuduppgiften för denna översyn har i stället setts som att i dialog med utbildningens och mediabranschens företrädare granska journalistikprogrammets plats i det samlade högskolesystemet och diskutera framtida utvecklingsmöjligheter i både ett nationellt och internationellt perspektiv.

Högskoleverket delar i allt väsentligt de synpunkter som expertgruppen redovisar i sin rapport och vill här närmast understryka några av gruppens huvudsynpunkter samtidigt som en del andra aspekter av högskolepolitisk natur lyfts fram.

Journalistutbildningarnas plats i högskolan

Som framgår av redovisningen i denna rapport finns det journalistutbildningar på flera olika nivåer inom det svenska utbildningssystemet. Det är fortfarande också fullt möjligt att arbeta som journalist utan någon formell journalistutbildning. Både i Sverige och internationellt gäller att en generell utbildning på akademisk (eller annan) nivå kan vara en utmärkt

grund för journalistiskt arbete för den som har de personliga egenskaper som i övrigt krävs för yrket.

Att journalistutbildningen har stora inslag av praktisk undervisning och handledd praktik är inget hinder för utbildningens högskolemässighet. Detsamma gäller t.ex. för en lång rad vårdutbildningar. Det som måste skilja den akademiska journalistutbildningen från andra utbildningar för samma yrke måste dock vara dels nivån på den teoretiska utbildningen, dels integrationen av teori och praktik. Frågan om anknytningen till forskning och utvecklingsarbete är självfallet också viktig och den berörs mer utförligt i ett särskilt avsnitt nedan.

Expertgruppen pekar i sin rapport på vissa svagheter när det gäller högskolemässigheten. Speciellt påtaglig är den enligt gruppen i Kalmar. Utbildningen vid Södertörns högskola är fortfarande i ett inledande skede men här finns det en uppenbar risk att den kan bli för teknikfixerad

Som framgår av det följande anser Högskoleverket att högskolemässigheten för de enskilda utbildningarna delvis är knuten till programmets längd och studenternas förkunskaper. Men den är också knuten till den totala högskolemiljön och den forskningspotential på i första hand det humanistiska och samhällsvetenskapliga området som kan finnas där.

Som flera gånger konstaterats i det tidigare finns det inom journalistutbildningen en stark spänning mellan de teoretiska och praktiska inslagen. Inte minst från studenternas sida finns ett starkt tryck på att de praktiska inslagen skall få dominera utbildningen. Detta är i och för sig en naturlig reaktion från dem som sökt sig till en yrkesutbildning men det finns en risk, särskilt inom de långa utbildningsprogrammen, att en akademisk fördjupning trängs åt sidan av de mer hantverksbetonade delarna.

Högskoleverkets sammanfattande bedömning på denna punkt är följande:

- De granskade journalistutbildningarna ligger generellt sett på en högskolemässigt acceptabel nivå. Det finns dock särskild anledning för utbildningen vid Högskolan i Kalmar att under de närmaste åren aktivt arbeta med frågan om den akademiska förankringen. Utbildningen vid Södertörns högskola är ännu så pass ny och inte fullt genomförd för att det skall vara möjligt att ge ett definitivt omdöme. Här finns det dock anledning för de utbildningsansvariga att se till att balansen mellan utbildningens tekniska och teoretiska delar upprätthålls.
- För de längre utbildningsprogrammen i Göteborg och Stockholm, som inte har högre formella förkunskapskrav än 40 poäng, finns det en risk

att de praktiska momenten och de introduktionsartade teoretiska kurserna lämnar studenterna utan djupare erfarenhet av den metoddiskussion som bör vara en viktig del av ett seriöst akademiskt studium. Detta problem bör uppmärksammas i den fortsatta utbildningsplaneringen.

Samverkan med andra delar av högskolan

I Högskoleverkets examensrättprövningar genom åren har kravet på en samlad och bred högskolemiljö ofta varit en avgörande bedömningsfaktor. Möjligheten till kontakt med lärare och studenter från andra utbildningslinjer och fakulteter har traditionellt setts som ett betydande värde i den akademiska utbildningen och den är särskilt värdefull för utbildningar som spänner över traditionella ämnesgränser.

Enligt verkets bedömning har journalistutbildningarna generellt sett inte tagit vara på de möjligheter som den samlade högskolemiljön skulle kunna utgöra på de olika orterna. Denna kritik gäller också de stora och etablerade utbildningarna. Stockholmsutbildningens lokalisering på långt avstånd från de flesta av universitetets övriga institutioner är kanske det mest flagranta exemplet på den fara för isolationism som hela tiden tycks finnas i de traditionella utbildningarnas relation till den akademiska världen i övrigt.

De nackdelar som distansen till ett samlat campus medför är inte bara av intellektuell art. De är också av praktisk natur. Universitetsbibliotekets rikare möjligheter till källstudier och faktakontroll blir mer svårtillgängliga och det dagliga umgänget med kolleger från andra utbildningsområden som präglar traditionellt studentliv är knappast en bra utgångspunkt för ett yrke som ofta kräver förståelse för andra yrkesområden och deras speciella förutsättningar.

Högskoleverket vill på den här punkten framhålla följande:

- Samverkan med andra institutioner och utbildningsprogram är för dålig på flertalet utbildningsorter. I den fortsatta utvecklingen av journalistutbildningen inom högskolan är det viktigt att man tar till vara de fördelar som den vidare akademiska gemenskapen ger. Det gäller såväl lokalisering, samverkan i undervisningen som kontakt med forskningen.

Anpassningen till yrkeslivet

Allt tyder på att journalistutbildningarna idag ger en god grund för det praktiska arbetet på redaktioner och i medieföretag. Utbildningens styrka ligger inte minst i den nära knytningen till den framtida yrkesutövningen, bl.a. manifesterad i den välordnade praktikverksamheten.

Genom studenternas praktikperioder skapas också en god kontakt mellan dem och framtida arbetsgivare. Det är inte ovanligt att en praktikplacering är det första steget till en senare anställning.

De enkäter som Högscoleverket riktat till såväl arbetsgivare som studenter tyder också på att de mer hantverksmässiga inslagen i utbildningen genomförs till allas belåtenhet. Att studenterna med sin oftast mycket bestämda yrkesinriktning uppskattar de praxisanknutna delarna är förståeligt. Att arbetsgivarna välkomnar studenter som omedelbart kan sättas in i produktionen är också lättförklarligt.

I de flesta andra högskoleprogram som har inbyggd praktik, det kan gälla vårdutbildningar eller konstnärliga utbildningar, ses denna del också som en styrka. Samtidigt förs en ibland intensiv debatt om praktikens placering i utbildningen, om handledarnas ställning i förhållande till de ordinarie lärarna etc.

Denna debatt förs uppenbarligen också inom journalistutbildningen men den har inte artikulrats särskilt tydligt, vare sig i självvärderingarna eller vid platsbesöken. Från en av utbildningarna beklagar man dock att de ekonomiska resurserna inte räcker till för att samla praktikhandledarna till regelbundna möten, något som uppenbarligen är ett hinder för en bättre integration mellan praktiska och teoretiska moment.

En god integration mellan de teoretiska och praktiska momenten är dock en förutsättning för att de praktiska inslagen skall kunna anses som en poänggivande del av utbildningen. Här finns återigen exempel att hämta från andra praktikorienterade utbildningar inom högskolan.

Högscoleverket vill på denna punkt framhålla följande:

- Praktikinslagen och anknytningen till den framtida yrkesverksamheten är en av de starka sidorna i högskolans journalistutbildningar. Såväl studenter som arbetsgivare uppskattar att den blivande journalisten i allmänhet kan sättas in direkt i produktionen med kunskap också om dess tekniska sidor.
- Det är samtidigt viktigt att det förs en kontinuerlig debatt om förhållandet mellan teori och praktik och att erfarenheter från såväl praktikhandledare som praktikanter återförs till utbildningen. En poängsatt praktik förutsätter en nära integration med de teoretiska momenten.

Utbildningsprogrammets längd

Högskoleverket instämmer i expertgruppens bedömning att det är de utbildningar som bygger på minst 80 poängs akademiska studier som sannolikt motsvarar framtidens krav på en högskolemässig journalistutbildning. Det finns dock skäl som talar för att dessa kortare utbildningar, som idag oftast omfattar 40 poäng, borde göras något längre.

Verket instämmer också i konstaterandet att journalistutbildningen överlag behöver ett lyft och en höjd ambitionsnivå. Framför allt bör kraven på undervisningen i journalistik och medievetenskap stärkas.

Som expertgruppen konstaterat kan man därutöver hävda att grundutbildningen skulle kunna breddas inom områden som kultur, livsåskådningsfrågor och politisk analys. Fördjupningen kring allmänna samhällsfrågor skulle också gärna kunna ske genom en med andra studiegångar integrerad ämnesundervisning.

Sammanfattningsvis vill Högskoleverket på denna punkt framhålla följande:

- Journalistutbildningens utvecklingsbehov ligger i riktning mot en mer djuplodande utbildning. Utbildningsvägar som leder fram till en magisterexamen inom det journalistiska området borde i framtiden bli ett naturligt alternativ vid universitet och högskolor. Inom sådana utbildningsprogram skulle en ökad samverkan med andra akademiska ämnen bli både självklar och nödvändig. Det skulle också möjliggöra en fördjupning i de teoretiska sidorna av journalistik och medievetenskap.

Forskningsanknytningen

Forskningsanknytningen är ett viktigt kriterium för en utbildnings högskolemässighet. Det är samtidigt inte något oproblemiskt kriterium.

Flera av högskolans utbildningar kom in i högskolesystemet genom 1977 års reform och hade då en svag forskningsanknytning som dock har stärkts betydligt under de gångna två decennierna, både genom en kompetenshöjning av lärarkåren och en starkare koppling mellan grundutbildning och forskarutbildning. För andra utbildningar är termen forskningsanknytning inte tillämplig. Det gäller t.ex. de konstnärliga utbildningarna för vilka motsvarigheten har definierats som ”konstnärligt utvecklingsarbete”.

Också för utbildningar inom traditionellt forskningstunga fakultetsområden kan man diskutera vari forskningsanknytningen egentligen består. Läkarutbildningen har en mycket stark forskningsanknytning i så vitt

skilda ämnen som psykiatri och molekylärbiologi. Det skulle kunna hävdas att ämnet allmänmedicin är ett kärnämne för läkarutbildningen eftersom det bl.a. sysslar med medicinsk praxis. Å andra sidan skulle få vilja hävda att utbildningen skulle vara tillräckligt forskningsanknuten bara genom kontakt med detta ämne.

Man skulle kanske från detta exempel kunna dra vissa försiktiga paralleller till journalistutbildningen.

I den forskningsöversikt som Höskoleverket låtit göra och som finns sammanfattad i denna rapport definieras journalistikforskning som ”den forskning som studerar (1) journalistiken som produkt, dvs. innehåll och form (dock enbart non-fiction innehåll), (2) journalistiken som process, dvs. studier av hur journalistiken skapas och (3) journalistiken som samhällsfenomen”. Som framgår av denna översikt kan den svenska journalistikforskningen sägas vara präglad av såväl koncentration som mångfald när det gäller frågeställningar, perspektiv och metodologiska angreppssätt.

Ett ämne som vuxit sig starkare under senare år är medie- och kommunikationsvetenskap. Det skulle i vissa avseenden kunna ses som ett av karaktärsämnena i journalistutbildningen och det förefaller angeläget att det kan fortsätta att utvecklas. Hur en ökad forskningsinsats inom detta och andra för journalistiken centrala ämnen skall finansieras är en fråga som bör diskuteras av berörda högskolor i samverkan med finansärer som HSFR, Riksbankens Jubileumsfond och berörda branschorganisationer.

Samtidigt som det är värdefullt att de medieanknutna ämnena stärks skulle man utifrån jämförelsen med t.ex. läkarutbildningen kunna hävda att en utbildning med ett så brett spektrum som journalistutbildningen inte bara kan ha sin forskningsanknytning till de ämnen som sysslar med kommunikation eller den journalistiska processen. Lika viktigt är att anknytningen sker till ämnen som präglar den journalistiska verksamhetens innehåll, dvs. sociologi, statskunskap, ekonomi, språk- och litteraturämnena m.m.

Detta återknyter till det som ovan sagts om vikten av utbildningarnas närhet till ett vidare akademiskt sammanhang och en tätare kontakt med andra forskningsämnen inom universitet och högskolor.

I en självvärderingarna framhålls det att praktisk journalisterfarenhet som kontinuerligt dokumenteras kan vara av lika stort värde som de formella meriter som en doktorsexamen innebär. Det ligger naturligtvis ett mått av sanning i detta konstaterande. Det anknyter också till vad som gäller inom t.ex. det konstnärliga området där lärar- och professorskompe-

tens manifesteras genom en konkret produktion. Journalisthögskolornas system med gästprofessorer har ju också varit en bra och värdefull markering av att en väl dokumenterad journalistisk verksamhet kan vara en utmärkt grund för att bedriva en högklassig undervisning och handledning.

Detta bör dock inte ses som ett argument mot att lärarkompetensen förstärks genom att disputerade personer i högre grad än för närvarande dras in i undervisningen.

Högskoleverket vill mot den här bakgrunden framhålla följande:

- Forskningsanknytningen av journalistutbildningarna har utvecklats kontinuerligt under det senaste decenniet. Den har gett utbildningarna en ännu starkare hemortsrätt i det akademiska sammanhanget. Utvecklingen i den riktningen bör fortsätta.
- Det system med gästprofessorer som ett antal år tillämpats i Göteborg och Stockholm har bidragit till utbildningarnas förnyelse och till sambandet med en levande journalistik. Systemet borde kunna prövas också på andra utbildningsorter.
- Forskningsanknytningen av utbildningarna bör breddas så att den innefattar flera akademiska ämnen som är av betydelse för utbildningen och för journalistisk praxis. Det gäller i första hand ämnen inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska områdena.

Lärarkåren

Vid de sedan länge etablerade journalistutbildningarna finns en lärarkår med en lång och omfattande erfarenhet av utbildningens problem och möjligheter. Några har varit med om att mer eller mindre från grunden bygga upp den kompetens på mediautbildningarnas och mediaforskningsområde som idag finns i Sverige. I olika utvärderingar som gjorts på flera orter markeras också studenternas uppskattning av många enskilda lärare som man upplevt som särskilt engagerade och pedagogiskt kompetenta.

I alla typer av starkt praxisanknutna utbildningar finns det dock ett problem som har att göra med lärarnas förhållande till en professionell omvärld i stark förändring. Historiskt sett har detta problem varit mest påtagligt i de kliniskt anknutna utbildningarna. Vid t.ex. de medicinska fakulteterna har man därför en lång erfarenhet av att kombinera lärartjänster med kliniska befattningar. Det har ansetts önskvärt att förena professorer och andra lärartjänster med olika typer av läkarbefattningar vid undervisningssjukhusen. På detta sätt har man garanterat att den medicin-

ska och tekniska utvecklingen också kan förenas med de teoretiska framstegen inom forskningen (och tvärtom).

På andra områden, det kan gälla det konstnärliga eller det tekniska, har frågan om anknytning mellan utbildning och omvärld lösts på andra sätt. Också några av journalistutbildningarna har, som tidigare påpekats, tagit initiativ för att närma utbildning och profession genom systemet med gästprofessorer. Inom andra utbildningar – de som inte har så lång historia bakom sig – finns idag en lärarkår som relativt nyligen rekryterats från fältet.

I takt med den accelererande förändringen av den journalistiska verkligheten och med beaktande av att också ”nya” utbildningar snart kommer att vara etablerade och ha en lärarkår som för flera år sedan lämnat aktiv journalistik, ökar dock problemen kring avståndet mellan teori och praktik.

Det finns inga generella recept för hur dessa problem skall lösas. Uppenbart är dock att en starkare växelverkan mellan media och utbildningar skulle vara av värde. Utbytestjänstgöring, där en lärare och en aktiv journalist byter befattningar för en begränsad period, har diskuterats och i viss fall också prövats. De stöter dock ofta på en hel del praktiska problem. Inhyrning av timlärare från tidningar, radio eller TV förekommer också ofta och dessa lärare tillför undervisningen aktuella kunskaper och erfarenheter.

Problemet är inte helt löst men det bör uppmärksammas i den fortsatta utvecklingen av journalistutbildningarna. En del av lösningen ligger också i att hitta resurser och former för lärarnas kompetensutveckling. Här tycks man ha hunnit olika långt på olika utbildningsorter.

Sammanfattningsvis vill Högskoleverket under denna punkt framhålla följande:

- Lärarna i journalistutbildningen utgör en viktig länk mellan högskolan och yrkeslivet. Det är viktigt att denna funktion upprätthålls genom en nära kontakt mellan lärarkåren och journalistikens faktiska utveckling i mediaföretagen. Mot den bakgrunden är det angeläget att journalistutbildningarna utvecklar nya former för samspelet mellan lärarkår och yrkesliv. Det kan ske genom utbytestjänstgöring, genom deltidslärare, gästlärare eller i andra former. Lärarnas särskilda behov av kompetensutveckling måste också uppmärksammas.

Rekryteringen av studerande

Rekryteringen av studerande till journalistutbildningarna kan granskas med beaktande av flera aspekter. De viktigaste är jämställdhet och social och etnisk bakgrund.

När det gäller jämställdheten kan man konstatera att problemen inte är så stora. De som antas representerar en rimlig balans mellan könen även om det sedan några år finns en tydlig kvinnodominans.

Däremot lider utbildningarna generellt sett av en snedrekrytering med hänsyn till social och etnisk bakgrund. På de långa utbildningarna har denna kanske t.o.m. förvärrats genom de ökade förkunskapskraven. Det finns bland de utbildningsansvariga en klar medvetenhet om problemen samtidigt som det förefaller vara svårt att hitta lösningar.

Den ensidiga rekryteringen från det som tidigare brukade kallas för högre socialgrupper är inget isolerat svenskt fenomen. Liknande problem finns, som framgår av den internationella översikten i rapporten, i andra länder. Det gör inte frågan mindre akut.

Det är möjligt att den utredning om etnisk mångfald i den högre utbildningen som just pågår på uppdrag av regeringen kan komma med några generella förslag som kan tillämpas också på rekryteringen till journalistprogrammen. Det får emellertid inte hindra att man vid de berörda högskolorna redan nu reflekterar kring möjliga vägar för en socialt och etniskt mer varierad studentgrupp.

Högskoleverkets slutsats är följande:

- Rekryteringen till journalistutbildningarna är ur social och etnisk synpunkt alltför ensidig. De utbildningsansvariga bör diskutera vägar för en breddning som bättre speglar samhällsstrukturen.

Internationaliseringen

Mediavärlden är till sin natur internationell. Journalistikens gränsöverskridande karaktär har under senare år blivit ännu mer markant. Det är i hög grad journalisterna som för in världshändelsernas dramatik i vardagsrummen. Men också det som händer i Sverige har allt oftare internationella dimensioner. Globala företagsfusioner påverkar arbetsplatser och levnadsvillkor. Regler som det beslutas om i Bryssel eller Strasbourg är styrande också för svenska konsumenter och producenter.

Man skulle mot den bakgrunden kunna förvänta sig att journalistutbildningen var en i hög grad internationellt orienterad utbildning. I viss

utsträckning finns naturligtvis också de internationella perspektiven med i både undervisning och kurslitteratur.

Det intryck som expertgruppen och Högskoleverkets företrädare fått under utvärderingsarbetet är dock att utbildningen generellt sett är alltför nationellt inriktad. Ett av de mest lättolkade svaren i den enkät till f.d. studenter som Högskoleverket genomfört är också att det saknas en internationell prägel.

En detalj, som ändå kan vara belysande, är att man vid en av de större institutionerna över huvud taget inte prenumererar på någon utländsk dagstidning till högskolebiblioteket. Man skulle visserligen som försvar för detta kunna säga att innehållet i ett stort antal av världens tidningar numera finns tillgängligt på Internet. Som undervisningsobjekt kan dock knappast webbsidorna ersätta den tryckta tidningen med dess mångfald och annorlunda redigeringssteknik.

Internationaliseringen inom högskolan har många dimensioner. En är t.ex. möjligheten för studenter och lärare att delta i ett internationellt utbyte. Här har man hunnit olika långt på olika orter. Generellt sett förefaller det ändå finnas outnyttjade möjligheter för journalistutbildningarna att komma med i flera och bredare internationella nätverk.

En annan dimension på internationaliseringen rör uppmärksamheten av internationella förhållanden i själva undervisningen. Det globaliserade medialandskapet borde idag inbjuda till intressanta jämförelser av journalistisk etik och journalistisk praxis i olika länder. Sådana jämförelser görs säkert idag men intrycket från platsbesöken är att de inte har den plats som utvecklingen inom branschen skulle kunna motivera.

Kurslitteratur och examensarbeten är andra områden där internationaliseringen bör få genomslag. Litteraturlistorna ger vid handen att studenterna förväntas läsa en del utländsk litteratur. Ett problem i det sammanhanget är ändå den starka angloamerikanska orienteringen. I och för sig är den inte oväntad med tanke på dels studenternas språkkunskaper, dels den starka tradition av ”media studies” som finns i de engelsktalande länderna. Eftersom den anglosachsiska dominansen allmänt sett är ett problem i dagens kultur- och mediavärld vore det ändå angeläget för journalistutbildningarna att försöka anstränga sig för att hitta former för att spegla medias roll och utveckling i viktiga europeiska länder som Frankrike och Tyskland. Alternativ kurslitteratur för studenter som har läskunskaper i t.ex. tyska eller franska borde också kunna erbjudas.

Som Högskoleverket framhållit i utredningen *Utbildning och forskning för strategisk internationalisering* (Högskoleverkets rapportserie 1998:16 R)

är det också viktigt att man inom alla högskolans utbildningar stärker det globala medvetandet och ökar kunskaperna om den majoritet av världens befolkning som inte lever i de industrialiserade länderna. Den minskande kåren av svenska utlandskorrespondenter och det ökade beroendet av internationellt baserade media och nyhetsbyråer borde kompenseras med en ökad generell kunskap hos blivande journalister om internationella förhållanden och en större medvetenhet om de perspektiv som kan vara styrande i en internationell nyhetsrapportering.

Högskoleverket vill sammanfattningsvis framhålla följande:

- Internationaliseringen förefaller att vara en av journalistutbildningarnas svagaste punkter. Detta har bl.a. framkommit som ett av de mest entydiga resultaten i Högskoleverkets studentenkät. Det finns anledning att på alla utbildningsorter öka utbytet med institutioner i andra länder, och att i undervisningen i högre grad ha ett internationellt jämförande perspektiv. Dessutom bör ett bredare globalt perspektiv präglade utbildningen.

Bildjournalistikens roll

Genom den tekniska utvecklingen har bildens roll i journalistiken påtagligt ökat. Samtidigt kan man konstatera att det idag inte finns någon ren bildjournalistisk utbildning inom högskolans ram.

Ett tiotal bildchefer vid några av Sveriges största tidningar har i en skrivelse till Högskoleverket påtalat att det i de flesta med Sverige jämförbara länder är en självklarhet att det finns en utbildning i bildjournalistik. De framhåller att en sådan utbildning är en nödvändig förutsättning för att höja kunskapsnivån och ge bildjournalistiken den status som den förtjänar. De pekar på att det vid Högskolan för Fotografi och Film inom Göteborgs universitet fram till början av nittioalet fanns en press-mediainriktning som senare avskaffats.

Det har också i andra sammanhang påpekats att det är viktigt att åstadkomma ett samspel mellan text och bild i massmedierna, något som förutsätter ett nära samarbete mellan pressfotografer och andra medarbetare. För fotografen innebär detta ett ökat behov av ett allmänt journalistiskt kunnande – alltifrån researchmetoder inom journalistiken till olika presentationsformer av såväl text som bild. Ett samarbete mellan blivande journalister och blivande fotografer redan under utbildningstiden skulle mot den bakgrunden vara värdefullt.

Det har framkommit under utredningsarbetet att det på någon eller några av utbildningsorterna finns ett intresse av att kombinera den reguljära journalistutbildningen med en utbildning i bildjournalistik. Förutsättningarna för att starta en sådan utbildning verkar också föreligga vid flera av de aktuella högskolorna.

Högskoleverket anser

- att en utbildning i bildjournalistik på högskolenivå bör komma till stånd i samverkan med redan existerande journalistutbildningar. Den bör kunna inrättas antingen genom en omfördelning av utbildningsplatser vid berörda universitet och högskolor eller genom en prövning i det ordinarie budgetarbetet efter förslag från intresserade utbildningsorter.

Fortbildning och vidareutbildning

Journalistyrket är ett av de få yrken där samhället redan tagit ett betydande ansvar för fortbildningen. Sedan 1972 har Fojo i Kalmar organiserat en lång rad kurser inom vitt skilda ämnesområden. Pressinstitutet, en förening grundad av Svenska Journalistförbundet och Tidningsutgivarna, ordnar också fortbildning för yrkesverksamma journalister.

Urvalet till Fojos kurser har utgått från de sökandes personliga behov men man har tagit särskild hänsyn till utbildningsbehovet bland anställda på små och medelstora tidningsföretag. Dessutom har journalister utan formell yrkesutbildning och med bristande grundutbildning haft företräde. Kurserna är kostnadsfria, resorna är betalda liksom vissa måltider.

Som ett exempel på ett fall där Fojo gått in på ett område som försumrats i den reguljära grundutbildningen kan man nämna fortbildningskurserna i etiska och livsåskådningsmässiga frågor. De har handlat om olika teorier om människan och världen som ligger till grund för vår verklighetsuppfattning och människosyn liksom om värderingar och normer av grundläggande natur.

Bakgrunden är att det finns ett växande intresse för livsfrågor och religion i samhället idag, ett intresse som sällan får plats vid sidan av de samhällsorienterande inslag i utbildningen som främst är inriktade på samhällets politik och ekonomi. Genom livsåskådningsprogram och livsåskådningsidor (med rubriker som "Idag", "Själ och hjärta" eller "Människor och tro") har media blivit viktiga fora för samtalet om liv och mening. Det är ett område där bearbetningen och förmedlingen av

materialet förutsätter en förmåga till reflektion och kunskap. En sådan kunskap borde i framtiden förmedlas i högre grad inom grundutbildningen, men för dem som redan gått ut i yrkesverksamhet finns ett behov av fördjupning inom detta fält.

Självfallet kan vare sig Fojo eller Pressinstitutet svara för alla de skiftande behov av fortbildning och vidareutbildning som idag finns i en bransch i dynamisk förändring. Det är därför nödvändigt att alla de högskolor som har journalistutbildning är med och tar sitt ansvar för att höja utbildningsnivån hos de redan yrkesverksamma. Det ger dem samtidigt ett tillfälle att reflektera över vilka områden i den ordinarie grundutbildningen som kan behöva förändras i takt med nya yrkeskrav.

I självvärderingarna har flera utbildningsorter redovisat den kursverksamhet som nu finns. Det är många lofvärda initiativ som redan har tagits men uppenbarligen finns det plats för ytterligare insatser.

Enligt Högskoleverkets uppfattning måste planeringen av högskolans deltagande i fortbildning och vidareutbildning också ske på samma decentraliserade sätt som gäller för inrättande och genomförande av andra kurser. I det sammanhanget bör särskilt möjligheterna till uppdragsutbildning genom samverkan med branschens arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer beaktas.

Högskoleverkets bedömning är därför sammanfattningsvis:

- Behovet av fortbildning och vidareutbildning – utöver de kurser som redan erbjuds genom Fojo och Pressinstitutet – är betydande på medieområdet. Högskolorna har här en viktig roll att spela. Planering och genomförande av sådan utbildning bör dock genomföras i de decentraliserade former som gäller inom högskolan. På nationell nivå kan en samordning ske genom regelbundna överläggningar mellan företrädare för högskolorna å ena sidan och branschens organisationer å den andra.

Högskoleverkets uppföljning av utvärderingen

Högskoleverket avser att följa upp utvärderingen på följande sätt:

- Från samtliga berörda utbildningar kommer yttranden att begäras in kring de generella iakttagelserna i denna utvärderingsrapport senast den 1 september 2000. I yttrandena bör särskild uppmärksamhet fästas vid frågor som forskningsanknytning, samverkan med andra ämnesområden inom högskolan och åtgärder för en bredare social och etnisk rekrytering.
- Högskolan i Kalmar kommer att få i uppdrag att till samma tidpunkt redovisa vilka åtgärder man vill vidta för att stärka journalistutbildningens högskolemässighet.
- Samtliga utbildningar kommer att få i uppdrag att till samma tidpunkt redovisa en konkret handlingsplan för ökad internationalisering

Kort omvärldsanalys

A Debatten kring journalistikens grundläggande frågor

Så länge pressen har funnits har det funnits en debatt om journalisterna och journalistikens villkor. Tidspressen, nödvändigheten av förenklningar och sammandrag, oberoendet av etablissemang och kottier är några av de faktorer som historiskt sett lett till att det alltid har funnits en kritik mot media från andra grupper i samhället.

I den svenska debatten på senare år har fokuseringen bland annat legat på de s.k. ”dreven”. Nyhetsjournalistikens kritiker har hävdade att det finns en ständig frestelse till reproduktion i medias rapportering, en sensationspiral som snurrar med en så hög hastighet att många blir fartblinda och förlorar förmågan att skilja mellan väsentlig och oväsentlig informationsförmedling. Ambitionerna till en undersökande journalistik finns säkert men den blir personfixerad medan de svåra strukturella samhällsfrågorna lämnas åt sitt öde.

Diskussionen i Sverige förs mot bakgrund av de relativt strikta regler för personjournalistik som ändå finns här. Skillnaden mellan svensk populärpress och t.ex. den brittiska är mycket stor i fråga om respekt för den enskildes integritet. Även i förhållande till den seriösa pressen i andra länder är som bekant den svenska journalistiska etiken ganska sträng när det gäller att lämna ut namn på dem som begått mindre brott. Den aktuella debatten om publicering av namn på ett antal föregivna nazistsympatisörer är exempel på ett fall där de traditionella etiska gränserna tänjs i svensk praxis.

Skjutjärnsjournalistik och undersökande journalistik är begrepp som lanserats under den senare delen av 1900-talet. 1960-talets samhällskritik från vänster satte sin prägel på en journalistgeneration. Watergateaffären som uppstod som en följd av medias ihärdiga granskning av den politiska eliten blev för många en förebild när det gäller journalistikens uppgift i samhällslivet.

Under 1960-talet började också nyhetsförmedlingens rapporterande karaktär att kritiskt diskuteras och den partipolitiska inriktningen i dagspressens nyheter började ifrågasättas. Den kritiken hade delvis att göra med mediestrukturen. I Sverige arbetade under 1950-talet tre fjärdedelar av alla

journalister på tidningar som företrädde deras egna partisympatier och bara 5 procent på tidningar utanför det egna politiska blocket. Den senare siffran hade 1989 ökat till 40 procent på grund av bl.a. tidningskoncentrationen.

Siffrorna ovan är hämtade från en artikel av Lennart Weibull och Nils Gunnar Nilsson i Nationalencyklopedin, där de också konstaterar att två huvudprinciper numera markeras i den journalistiska rollen: Vikten av oberoende och vikten av kritisk granskning: ”I den förra ligger att journalister inte skall vara knutna till olika maktgrupper i samhället, t.ex. politiska partier, företag eller myndigheter; i den senare att journalister inte bara skall förmedla nyheter utan har som uppgift att i egenskap av allmänhetens företrädare granska det som händer.”

Under de allra senaste åren har kanske den mest intressanta internationella debatten om journalistikens samhällseliga roll förts i Frankrike. Där har frågan debatterats på en både akademisk och praktisk nivå och resulterat i ett stort antal böcker och artiklar i ämnet.

Det började med att den kände sociologen Pierre Bourdieu 1996 gav ut en bok med titeln *Sur la télévision*. Bourdieu är som bekant en av Frankrikes och Europas främsta samhällsvetare och hans synpunkter kom att få ett starkt genomslag. Hans förebråelser mot den moderna journalistiken var i och för sig inte obekanta: han framhöll att det som präglar mycket av dagens media är faktorer som brådska, förenkling, följsamhet, outtalade fördomar, likriktning, sensationalism, cynism och självcensur.

Bourdieus kritik riktar sig mot journalistiken i allmänhet men det är televisionen som enligt honom kan ses som en sammanfattning av alla de problem som han pekar på. Ett av de exempel som han tar för att understryka sin kritik är medias behandling av det som händer i de franska förorterna:

Urvalsprincipen är sökandet efter det sensationella. Televisionen... iscensätter i bilder en händelse och den överdriver betydelsen, allvaret, den dramatiska och tragiska karaktären. Det som intresserar när det gäller förorterna är upproret... och orden tillåts utföra sina härjningar: islam, islamsk, islamitisk – är slöjan islamisk eller islamitisk. Eller tänk om det bara handlar om en vanlig schalet?

Bourdieus kritik riktar sig inte bara mot journalistikens innehåll utan också mot den utveckling som lett till en alltmer homogen journalistkår, homogen i sina värderingar men som yrkeskår alltmer differentierad genom

framväxten av de ”stjärnjournalister” som dominerar TV-rutorna. Den senare gruppen är synlig för publiken, allt mer välbetald och enligt Bourdieu rekryterad just för sin ”förmåga att utan skrupler böja sig för den minst krävande och den mest cyniska publiken”.

Bourdieus kritik följdes några månader senare upp av journalisten Serge Halimi i boken *Les nouveaux chiens de garde* (De nya vakthundarna). Halimi fullföljer det han kallar för Bourdieus ”avslöjande av en del av den tankens uniformering som försåtligt men säkert håller på att etablera sig i vårt land”. Han ser denna likriktning som en effekt av flera olika faktorer: marknadsekonomin tryck och det franska undervisningssystemets egen logik. Inte minst beror den dock enligt Halimi på journalistutbildningarna. Genom sina urvalskriterier svarar de för en självreproduktion och för en identifiering med etablerade och dominerande journalister. De förstärker underdånigheten mot den politiska och ekonomiska världens beslutsfattare och de elever som lämnar journalisthögskolorna gör det ofta utan en verkligt professionell etik. De bidrar i sin senare yrkesverksamhet till att förvrida informationen genom att helt enkelt stympa den och de svarar för ett ensidigt urval genom att framhäva vissa fakta och förtiga andra.

För Halimi – vars bok på några månader såldes i 80 000 exemplar – har journalisterna mer och mer blivit iscensättare av en social och politisk verklighet som de själva definierar och själva omvandlar. Ytterst står de i tjänst hos de intressenter som de i sin retorik påstår sig vara emot.

Det är klart att de hårda attackerna från Bourdieu och Halimi inte har fått stå oemotsagda. Daniel Schneidermann, TV-journalist och krönikör i *Le Monde*, har gått till motattack i boken *Du journalisme après Bourdieu* (Om journalistik efter Bourdieu), 1999. Han ironiserar över det han tycker vara ytliga utgångspunkter i Bourdieus kritik, sättet att från de akademiska höjderna utfärda domar över dem som med nödvändighet måste förklara och förenkla.

Schneidermann levererar sin motkritik från den praktiskt arbetande journalistens utgångspunkt. Han är medveten om att det finns mycket som kan förbättras inom journalistiken men att den aldrig kan komma att svara mot de akademiska kraven på fullständighet och grundlighet. Tidsmarginalerna är en tvångströja för den seriöst arbetande journalisten men de är ett grundvillkor för all mediaproduktion. Han pekar på att Bourdieu själv erkänner att hans bok skulle ha kunnat fördjupas om han hade haft mer tid för att skriva den.

Det faktum att Schneidermann gett sin bok den ovan angivna titeln visar ändå att den debatt som Bourdieu initierat har varit omskakande i det

franska mediasamhället. Det är en debatt som har sina motsvarigheter i de flesta demokratiska länder. Men den har i Frankrike haft en särskild intensitet som motiverar att dess grundläggande frågeställningar kortfattat tas upp också i detta sammanhang.

Sammanfattningsvis speglar både den svenska och den internationella diskussionen det faktum att journalisternas arbetsfält och arbetsmetoder i hög grad engagerar omvärlden. Det ställer självfallet stora krav på journalistutbildningen. Den måste handla inte bara om hur nyheter och reportage presenteras utan också i hög grad om moral och yrkesetik, om mediernas roll i samhället och om förhållandet mellan fakta och värderingar. I det perspektivet är högskolestudiernas möjlighet till bredd och fördjupning en viktig utgångspunkt för en kvalitativ journalistik.

B Mediebranschens utveckling

Hur ser den omvärld ut i vilken framtidens journalister kommer att verka? Det finns många och ibland ganska motsägande svar på den frågan i den internationella debatten.

Klart är att journalistiken har blivit mer och mer av en storindustri. I USA är det t.ex. ett antal giganter som dominerar mediascenen och de har alla en bredd över hela det moderna distributionsregistret, från TV-kanaler till internetportaler. I Storbritannien är Murdoch- och Black-imperierna starka på flera olika områden och de har alla internationella förgreningar till länder som USA, Kanada, Australien och Israel.

Samtidigt hotas också de etablerade mediakonglomeraten av den nya teknikens framväxt. En storägare som Rupert Murdoch med sin News Corp kan ha skäl att se framväxande IT-bolag som Microsoft som ett stort hot. Vid en konferens nyligen lär Murdoch ha fällt yttrandet: "News and entertainment is changing its delivery system totally. We have to stay on our toes to make sure Bill Gates doesn't erect a tollgate in every house."

En illustration till den aktuella utvecklingen kan hämtas ur en notis i The New York Times från den 18 november 1999. Där berättas om hur ledande mediaföretag i USA gått samman i en ny konstellation för att utveckla nyhetsförmedling på nätet:

An unusually broad news-sharing arrangement is bringing together some of the US's leading media companies in a venture to share news reports on their websites. The announcement was made by major subsidiaries of NBC News, MSNBC and the Washington Post Company and represented one

of the most significant developments in media alliances in response to the challenge of attracting audiences in the narrowcasting era of cable TV and the Internet. The companies' Internet outlets will receive daily lists of planned articles from the partners and have access to the final news reports. Many details remain unsettled, but the executives of the news organisations said Wednesday that the journalism of the Washington Post, NBC News, Newsweek and MSNBC will be available on both MSNBC.com, Washingtonpost.com and a planned new site, Newsweek.MSNBC.com. Advertising revenue from the collaborative ventures will be shared, the executives said. Each of the news organisations in the alliance will retain editorial control over its publications or news broadcasts. Editors at the websites receiving material from partner newsrooms, however, cannot edit the material without consultation.

De flesta som är aktiva i mediabranschen har nog sina egna scenarier. Man hittar framtidsbeskrivningar här och var på ledar- och kultursidor. För att ta ett exempel från den svenska debatten kan man citera Helle Klein som i Aftonbladet nyligen skrev:

Tidningsvärlden stöps också om i rasande fart. Tidningar slås samman och likadana nyheter skvalpar omkring utan lokala perspektiv, reportrar utrustas med kameror för att själva ta bilder och dataprogram införs så att den skrivande journalisten samtidigt kan vara redigerare. Allt för att få fram nyheter så fort som möjligt med så få anställda som möjligt.

De snabba nyhetssnuttarna och dygnet-runt-journalistiken tar över på fördjupningens och analysens bekostnad. Informationsstressen håller på att bli en folksjukdom. Förmågan att bringa ordning i informationskaoset är till stor del en klassfråga. Därför är utvecklingen mot en löpandebands-journalistik allvarlig också utifrån ett demokratiskt perspektiv.

Utan att hemfalla åt en traditionell angloamerikansk fixering kan man ändå konstatera att det som händer i USA på många sätt kan ses om en föregångare till utvecklingen i Norden.

Ett försök till förutsägelser av utvecklingen för den amerikanska media-marknaden år 2005 gjordes under hösten 1999 i en av de ledande amerikanska tidskrifterna på området, Brill's Weekly. Där skrev *Michael Wolf* (författare till boken *The Entertainment Economy: How Mega-Media Forces Are Transforming Our Lives*) och hans kollega Geoffrey Sands från

konsultfirman Booz, Allen & Hamilton Inc. om sin syn på de närmaste årens utveckling. De gjorde bland annat en framtidsbedömning i form av följande sju förutsägelser:

- **Förutsägelse nr 1:** Ett litet antal större konglomerat kommer att dominera marknaden för massinformation. Vart och ett av dem kommer att vara engagerade i TV, tidningar och nätpublicering.
- **Förutsägelse nr 2:** Lokala nyhetsstationer kommer att vara framgångsrika, men endast om de har en stark online-komplettering.
- **Förutsägelse nr 3:** TV och nätet kommer till slut att sammanfalla, om än på ett oväntat sätt.
- **Förutsägelse nr 4:** Tidningar kommer att vara en utrotningshotad art om de inte tar till sig Internets möjligheter och satsar på ännu mer väldefinierade målgrupper.
- **Förutsägelse nr 5:** Halva antalet bokinköp kommer att ske via nätet.
- **Förutsägelse nr 6:** Trots mediamarknadens mättnad och trots nätets utveckling kommer antalet tidskrifter att öka.
- **Förutsägelse nr 7:** Det nuvarande musikradiokonceptet kommer att bli nästan obsolet medan nyhets- och talkanalerna växer.
- **Förutsägelse nr 8:** Gränslinjen mellan redaktionellt och kommersiellt material kommer att bli otydligare än någonsin.

När det gäller den första förutsägelsen, som handlar om den framtida ägarstrukturen, kommenterar de båda författarna den på bl.a. följande sätt:

The survivors will not just be broadcast networks, or cable news networks, or newspapers, or websites. They will be entities that encompass all of them, and there will be only a few of them. They will deliver news anywhere, at any time you want it, through your TV, your laptop, even your Palm Pilot, as portable devices allowing online access revolutionize the way people get their news and information. When you watch your favorite cable channel, the announcers will urge you not just to keep watching but to pick up its magazine, tune in to its radio station, and log on to its website... The cross-promotion will be relentless, as media giants try to keep you within their families. The winners of the coming consolidation in news and information will be the companies that carefully coordinate their disparate offerings. The ones who don't will not survive.

När det gäller den fjärde förutsägelsen om de utrotningshotade tidningarna i framtidens amerikanska medievärld säger de följande:

While the predictions of doom and gloom for newspapers have been around for years, the Internet poses a significant threat to the industry's health because it may take away critical classified-advertising revenue. Today those ads represent close to 40 percent of a typical daily's revenue and 50 percent of its profits. But if newspapers lose half of their classified revenue, as the Newspaper Association of America has warned will happen if its members ignore the online threat, their profit margins will evaporate and scores of papers will close.

Newspapers therefore must find a way to grab an online audience and the attendant advertising dollars if they expect to thrive in 2005.

Den sjätte förutsägelsen, som handlar om att antalet tidskrifter kan förväntas öka, förefaller paradoxal mot bakgrund av den konkurrens som tidskrifterna otvetydigt utsätts från av nya media. Men trots vikande försäljningssiffror totalt sett har antalet faktiskt ökat på senare år i USA:

The trend is not about to tail off. These new magazines will be tailored to ever more specific audiences, and many will be spinoffs of existing, well-known publications... Magazines will continue to move into such other areas as conferences and seminars... This brand-extension frenzy will only intensify. With all of the media options out there, hitching a ride into the marketplace with an existing brand that consumers already know and trust will improve a new product's odds of succeeding.

Contrary to conventional wisdom, the Internet is not about to doom magazines to obsolescence. Nothing available now can beat magazines for portability and high-quality photo reproduction. But to avoid advertising dollars and readers being siphoned off by websites providing similar content, expect magazines to beef up their online content to complement their print offerings and strengthen the bond with their audience. More magazines will provide original content on the web, and daily updates, personalized features, and e-commerce applications will be among the innovations you increasingly will see.

Den åttonde förutsägelsen handlar om hur gränslinjen mellan det redaktionella och det kommersiella innehållet kommer att bli allt svårare att

upprätthålla i de nya media. Här handlar det om en ny teknik som i många avseenden ger utrymme för manipulation av både journalister och läsare:

The Chinese wall that is supposed to stand between journalism and advertising is full of gaping holes in the online world... This trend is only going to worsen. Consumers won't pay for online content, with a few exceptions for specialized content, such as financial-information sites. That will force websites to rely almost exclusively on advertising and, increasingly, e-commerce, whereby a site gets a cut of any purchases made by the people it steers to a retailer. The temptation to increase that revenue may drive media companies to include links to advertisers' sites within articles, or even embed ads in the content through advances in online-technology. The line between church and state of many media companies will become even blurrier by 2005.

Diskussionen om journalistikens framtid i en medievärld präglad av snabba tekniska och strukturella förändringar förs naturligtvis också i ett europeiskt sammanhang. I boken *The Future of the Printed Press – challenges in a digital world* (av Monique van Dusseldorp, Róisín Scullion and Jan Bierhoff), som utgivits av European Journalism Centre (EJC) i Maastrich, diskuteras bl.a. journalistprofessionens framtida villkor mot bakgrund av de förändringar som redan påverkat de yrkesmässiga kraven och som kommer att göra det alltmer under de närmaste åren. Det handlar då framför allt om den allt starkare kopplingen mellan traditionell tidningsutgivning och produktion för online-media:

Newspapers are created by journalists, who now have to master a new set of tools to be able to make use of the online medium in the most relevant way. On the one hand, the Internet offers new ways of collecting and reporting information, and the integration of Internet access into the newsroom and economisation of the news gathering process will dominate future news production. On the other hand, making use of the medium to publish newspapers also requires a completely new set of skills, one that at this point few journalists have. They have to learn how to organise stories into structures conducive to interactive reading online. They might need to learn about using audio, video, animations, interactive maps, and databases. These narrative techniques and the critical thinking that goes into them appear to be among the most important skills for online journalists to possess.

Journalistkåren står inför nya dilemman när gränserna mellan redaktionellt och kommersiellt blir allt klarare på nätet. Snabbheten i det nya mediet ställer också delvis nya krav

The model of online publishing brings some of the forces of commercial television to all content publishers: the direct drive to attract audiences, the short attention span of readers, and the need to produce captivating material. Quality newspapers, with their established tradition of fair and objective reporting, are at the moment forming a necessary counterweight to the more superficial news reporting brought to us by television. This same quality could be brought to the Internet, from which more and more people will gather their main news intake of the day. Once online, however, newspapers with their trusted brand names can play much more innovative roles than has hitherto been the case. They can be the focus for public debate, they can guide their readers through the overwhelming mass of information that the Internet offers, and they can try to regain their importance among a younger audience. For this option to become effective, newspapers need to treat their online versions not merely as an experiment but as a serious part of their publication's business.

I EJC:s regi anordnades också ett "executive round table" kring temat *A future for the written press* i Maastricht i slutet av september 1998. (Ett referat av detta möte finns för övrigt tillgängligt på internetadressen <http://www.ejc.nl/hp/fpp/report.html>).

Vid mötet var John Simpson, deputy editor för USA Today, en av de inbjudna talarna. Han beskrev hur hans egen mycket framgångsrika dagstidning hade etablerat ett separat "Internet newsroom" med 60 journalister anställda. Han underströk i sitt anförande att internetjournalisterna naturligtvis måste behärska de tekniska delarna av sitt yrke men att en av deras viktigaste uppgifter fortfarande är att arbeta enligt "traditional journalistic standards and values".

Vid samma symposium diskuterades också de ekonomiska konsekvenserna av de nya distributionsformerna. Helt klart är att annonsmarknaden, och därmed ryggraden i många tidningars ekonomi, kommer att påverkas. En annan förändring är att man nu kan se en tendens att annonsörerna blir nyhetsförmedlare i stället för tvärtom.

On the Internet, it can be observed that advertisers, to enhance the attractiveness of their own sites, are buying newsfeeds from newspapers and other resources. The result is that the news medium is no longer the vehicle for advertising, but the other way round... The provider of the news is no longer the boss of its own platform.”

Trots den tekniska utvecklingen finns det ändå mycket som tyder på att grundläggande journalistiska metoder kommer att vara väsentliga också i ett förändrat mediasamhälle. Det underströks nyligen också av Ian Hargreaves, en av Storbritanniens ledande journalister och numera professor i journalistik vid University of Cardiff, i en föreläsning. Han pekade på att det i ökande utsträckning är journalister som rekryteras också för de redaktionella tjänsterna inom elektroniska media. I en första fas fanns det en tendens att det var de som tekniskt behärskade de nya redskapen som anställdes men nu blir det mer och mer viktigt att få medarbetare som kan redigera och presentera nyheter på ett journalistiskt kompetent sätt.

Hargreaves påpekade samtidigt att det inte är säkert att det är nya företag som kommer att bli bäst på nyhetsförmedling i förändrade former. Han visade på exemplet BBC, en traditionsrik producent av radio- och TV-program i världsklass som också blivit ett av de ledande företagen i online-journalistik, både i Storbritannien och på en vidare marknad. Ett skäl till denna framgång är naturligtvis att BBC som organisation har ett stort internationellt förtroende och att man kan utnyttja stordriftsfördelarna också för den del av företaget som opererar på det digitala fältet.

De motsägande tendenser som kan tyckas finnas när man lyssnar på olika typer av omvärldsanalyser berörs också i en skrift där svenska professorer i journalistik och medie- och kommunikationsvetenskap reflekterar över framtidens medielandskap (*Medierna i samhället – Kontinuitet och förändring*, red. Ulla Carlsson, Nordicom 1999). Kent Asp betonar där bl.a. att det inte är forskningens uppgift att syssla med förutsägelser. Ändå kan det vara frestande att blicka framåt mot bakgrund av empiriska studier av de senaste decenniernas utveckling.

Asp talar i sammanhanget om ”bakåtlutande och framåtlutande aktiviteter” och diskuterar från den utgångspunkten Internets inverkan på de traditionella nyhetsmedierna:

Men Internet handlar om ett i kvalitativ mening nytt nyhetsmedium minst lika revolutionerande för den politiska kommunikationen som televisionens framväxt under 1950- och 1960-talen. Det talar för att det kommer

att ske större förändringar i både form och innehåll under de kommande 20 åren än under de gångna 20 åren. Internet kommer dock, enligt min bedömning, i huvudsak att bli ett komplement till de traditionella nyhetsmedierna. Även om datorn, TV-apparaten och andra digitalt överförda nyhetsmedier i framtiden kommer att förenas i ett *tekniskt perspektiv*, kommer de inte att förenas i ett *användarperspektiv*.

Att titta på TV kommer även i framtiden att vara en i huvudsak *tillbakalutande* aktivitet och Internet i huvudsak en *framåtlutande* aktivitet. Och den stora mediepublikens behov av tillbakalutande aktiviteter kommer troligen att vara ungefär densamma som idag.

Håkan Hvitfelt pekar i sitt bidrag bl.a. på den fara som accentueras genom den snabbt ökande informationsmängden. Det finns ett hot att morgondagens nya mediavärld i än högre grad än dagens kan bli en ”fiktionsernas offentlighet” även om den också innehåller fakta:

Det är möjligt att en hel del journalistik, eller vad som liknar det vi idag kallar journalistik, kommer att bedrivas utanför de stora medieföretagen. Det är också möjligt att journalistiken inte får en särskilt framträdande roll i deras verksamheter, men detta beror på denna journalistiks marknadsvärde. Merparten av framtidens sanningssökande journalistik kan komma att bedrivas av mindre fristående företag. Problemet är att då har denna journalistik minskat i betydelse, kanske marginaliserats för en bredare allmänhet. I de stora medieföretagens värld härskar redan en allt mer fiktionaliserad verklighet ...

Mycket talar alltså för att det vi idag kallar för journalistik, och därmed journalistrollen, kommer att förändras i grunden. Om vi förutsätter att det kommer att finnas ett slags nyhetsprogram eller elektroniska tidningar, kommer de journalister som arbetar med dessa att arbeta på ett sätt som är någorlunda jämförbart med hur de arbetar idag. Men frågan är hur centralt detta journalistiska innehåll kommer att vara. Det får stark konkurrens av annat innehåll ...

Lennart Weibull behandlar frågor kring medietveckling och medieanvändning och han tror inte att Internet vare sig på kort eller lång sikt kommer att ta över distributionen av det innehåll som de svenska medieföretagen producerar. Studier av tidigare teknikförändringar tyder på att det tar lång tid. Klart är emellertid att det finns en skillnad mellan generationerna. Även om det fortfarande är en dominerande uppfattning

bland den svenska allmänheten att ”Internet aldrig kan ersätta känslan av en papperstidning eller en bok” finns det en yngre generation som delvis tycker annorlunda. Dock visar de senaste decenniernas mediehistoria att också publiken ändrar uppfattning och att den försiktiga slutsats som man möjligen kan dra av denna historia är att förändringar på området går mycket långsamt och att få medieformer dör ut.

C Den svenska omvärlden och journalisternas arbetsmarknad

Betydande förändringar har skett i det svenska massmedielandskapet de senaste decennierna. Hadenius & Weibull (1997) vill framhålla ny teknik, internationalisering samt konkurrens och koncentration som särskilt viktiga förändringar.

Ny teknik innebär både nya produktionsmetoder och nya distributionsformer. Den kraftigt ökade tekniktätheten och teknikmoderniseringen inom media har inneburit att vissa jobb har försvunnit medan andra har tillkommit. Exempelvis finns det idag väldigt få redigerare inom etermedier, eftersom reportrarna gör det arbetet själva. Journalisten får istället ett större ansvar för flera led i produktionsprocessen.

Detta är en utveckling som enligt Svenska Journalistförbundets framtidsgrupp¹ kommer att fortsätta. Enligt gruppen har nya jobb därför inte tillkommit i samma omfattning som de gamla har försvunnit med anledning av nya produktionsmetoder. Inom dagspressen innebär den nya tekniken nya distributionsformer, då tidningar kan läsas via Internet. Den relativt stora omfattningen av elektronisk publicering från traditionella massmedieföretag kan förväntas växa, eftersom möjligheterna att avgiftsbelägga internetjänster förväntas öka. Fler kanaler möjliggörs inom radio och TV genom digitalisering. Det ökade utbudet till följd av nya distributionsformer har enligt SJFs framtidsgrupp lett till fler arbetstillfällen för journalister. De nya arbetena är ofta på frilansbasis.

¹ Gruppen tillsattes under 1996 och arbetade även under 1997.

På grund av avregleringen inom etermediernas område har marknaden internationaliserats, dels genom att utländska ägare finns inom Sverige, dels genom att svenska medieföretag etablerats utomlands. Avregleringen har också lett till ökad konkurrens med ett antal ytterligare ägargrupper. Det finns dock även koncentrationstendenser inom detta område. Detta gäller även dagspressen och delar av tidskriftsmarknaden. Inom dagspressen har Bonniers en dominerande ställning med 25 procent av marknaden. Många lokala tidningsmarknader präglas av en monopolsituation. Tidskriftsmarknaden har sedan länge varit dominerad av ett fåtal stora ägare. Ytterligare en tendens vad gäller ägarförhållanden är korsvist ägande mellan dagstidningsföretag och etermedier.

Vad gör de journalistutbildade?

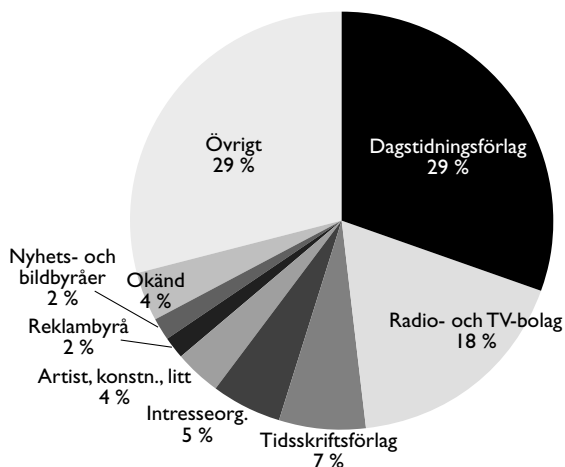
Journalister kan definieras som redaktionella medarbetare i massmedieföretag vilka framställer, samlar in, väljer ut och redigerar material. Gränsdragningsproblematik finns naturligtvis. Exempel på detta är web-redaktörer och personer verksamma inom den massmediala nöjesbranschen. Dessutom finns det andra tänkbara definitioner av vad en journalist är.

De som har genomgått någon journalistutbildning på högskolenivå förvärvsarbetar inom ett stort antal branscher. Dagstidningsförlag utgör den största arbetsmarknaden för de journalistutbildade (se figur 1) följt av radio- och TV-bolag och tidskriftsförlag². Jämfört med läget för ett decennium sedan har dagstidningsutgivning dock minskat sin relativa andel av de journalistutbildades arbetsmarknad (se figur 2)³. De journalistutbildade finns således i hög utsträckning inom den journalistiska branschen, vilket var att vänta.

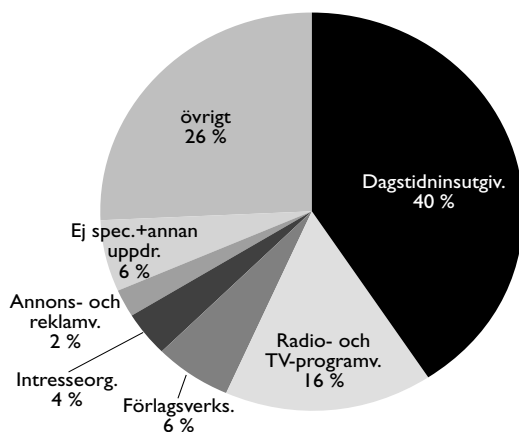
² Tidskriftsutgivning av intresseorganisationer och myndigheter ingår inte i detta begrepp.

³ År 1992 ändrades näringsgrensindelningen. Det går trots detta att jämföra år 1996 med år 1986. Exempelvis skulle samtliga som i den gamla näringsgrensindelningen hamnade i kategorin radio- och TV-programverksamhet hamna i kategorin radio- och TV-bolag med den nya näringsgrensindelningen.

Figur 1. Sysselsatta med journalistutbildning på högskola fördelade på bransch 1996

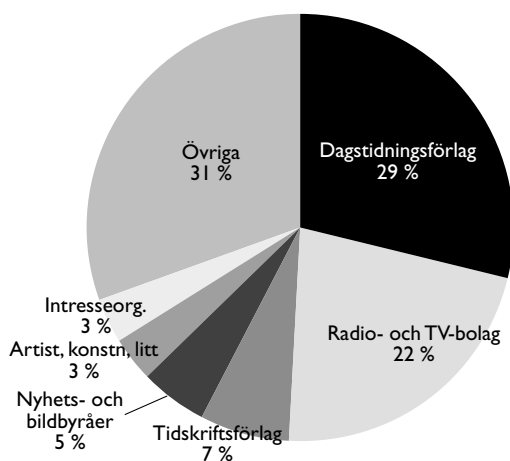
Figur 2. Sysselsatta med journalistutbildning på högskola fördelade på bransch 1986

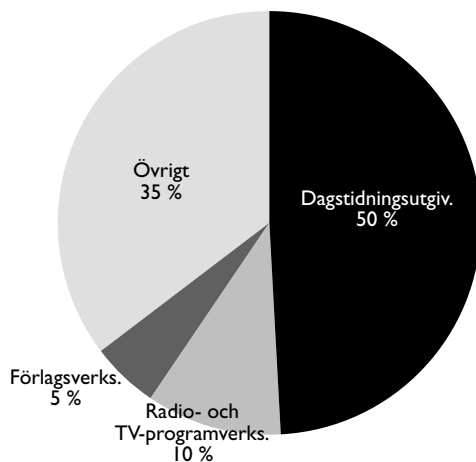
Av dem som examinerades från högskolornas journalistutbildningar år 1993 var det en stor majoritet som var förvärvsarbetande år 1996. Största bransch var även för dem dagstidningsförlag följt av radio- och TV-bolag samt tidskriftsförlag (se figur 3). De relativt nyutexaminerade föreföll således inte ha ett väsentligt annorlunda anställningsmönster än de journalist-

utbildade i sin helhet. De relativt nyutexaminerade förefaller i aningen högre grad vara anställda vid radio- och TV-bolag. Tio år tidigare var förhållandet det omvända. Bland dem som examinerades år 1983 från högskolans journalistutbildningar fanns tre år senare hälften av de förvärvsarbetande inom dagstidningsutgivning, vilket var fler än de journalistutbildade totalt sett (se figur 4).

Figur 3. Sysselsättning fördelat på bransch 1996 för dem som examinerades från någon av högskolans journalistutbildningar 1993

Figur 4. Sysselsättning fördelat på bransch 1986 för dem som examinerades från någon av högskolans journalistutbildningar 1983

Flera högskolor har under de senaste året gjort uppföljningar av vart deras examinerade studenter tar vägen såväl branskmässigt som geografiskt. Resultaten tyder på att studenterna under senare delen av 1990-talet i hög grad arbetar inom det yrke till vilket utbildningen syftar. Därmed är det varken sagt att de som inte arbetar som journalister skulle uppvisa någon form av misslyckande eller att utbildningarna skulle vara förfelade.

Vid Göteborgs universitet har uppföljningar gjorts av examinerade i olika omgångar under 1990-talet⁴. I det närmaste samtliga av de examinerade från den treåriga utbildningen hade vid något tillfälle arbetat med journalistik. Vid undersökningstillfällena arbetade 84 procent av de examinerade från den treåriga utbildningen med journalistik. Av dessa hade knappt hälften (45 procent) fast anställning. Således arbetade en majoritet på frilansbasis, vikariat eller projektanställning. Fördelningen mellan arbete inom dagspress, arbete inom etermedier eller frilansverksamhet och övriga områden är jämn. Var och en av de tre kategorierna erhöll ca en tredjedel av de examinerade från de treåriga utbildningarna.

Detta förhållande skiljer sig från 1970- och 1980-talen då över hälften arbetade inom dagspress efter examen medan etermedier hade motsvarande mindre andel. Hälften av de yrkesverksamma från det treåriga programmet arbetade vid undersökningstillfället i Västra Götaland. Drygt hälften (56 procent) av de examinerade från det ettåriga programmet arbetade vid undersökningstillfället med journalistik. En betydligt större andel hade någon tid efter examen arbetat journalistiskt. Av dem från den ettåriga utbildningen som arbetade journalistiskt var det endast en fjärdedel som hade fast anställning.

Av studenterna som avslutat den ettåriga journalistiska påbyggnadsutbildningen vid Lunds universitet anger 70 procent journalist som yrkesidentitet⁵. De andra yrkesidentiteter som nämns mer än en gång är forskare, lärare, läkare och översättare. En större andel (85 procent) har

⁴ Torsten Malmström (1998) "Nio av tio fick journalistjobb". I oktober 1996 undersöktes samtliga 107 examinerade från den treåriga journalistutbildningen vid Göteborgs universitet mellan vårterminen 1992 och höstterminen 1994. Året därpå kompletterades undersökningen med de 50 som hade examinerats från den treåriga utbildningen vårterminen och höstterminen 1995. Under 1998 undersöktes 36 studenter som tog sin examen från den ettåriga påbyggnadsutbildningen i juni 1997. Även under 1970- och 1980-talen har examinerade från journalistutbildningen vid universitetet följts upp.

⁵ Lunds universitet, Litteraturvetenskapliga institutionen (1998): "Vad blir det av dem som går JOU 202". I maj 1998 telefonintervjuades personer som har antagits till utbildningen från starten år 1992 till år 1997. Av de 90 antagna var det endast tre som ej gick att nå.

under någon tid haft journalistiskt arbete efter utbildningen. Den vanligaste arbetsuppgiften för de intervjuade har varit allmänt reporterarbete på dagstidning, vilket närmare hälften har arbetat med.

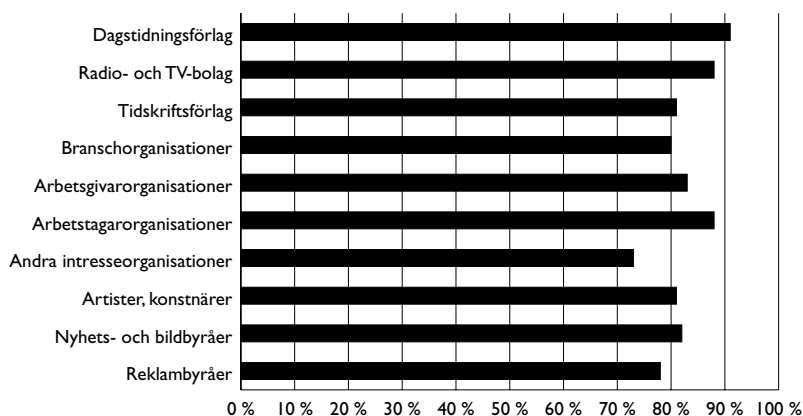
Undersökningen vid Stockholms universitet visar att en stor majoritet (78 procent) av de utexaminerade arbetade som journalister vid undersökningstillfället två år efter examen⁶. Hela 97 procent av de examinerade från den treåriga utbildningen hade haft journalistiskt arbete efter examen. Två år efter examen var det 73 procent av de examinerade från den treåriga utbildningen som hade journalistiskt arbete. Av dessa var det endast 40 procent som hade fast anställning. Majoriteten var således tidsbegränsat anställda eller verksamma som frilans. Koncentrationen till Stockholm var påtaglig. Där arbetade 70 procent. Endast en var verksam utomlands. Resterande befann sig i övriga landet. Av de anställda arbetade drygt hälften inom tryckta medier. Knappt en tredjedel arbetade inom etermedier och 13 procent med nya elektroniska medier.

Den vanligaste befattningen bland de examinerade från den treåriga utbildningen är reporter. Alla utom två från den ettåriga påbyggnadsutbildningen hade arbetat journalistiskt två år efter examen. Vid undersökningstillfället arbetade ca hälften av de examinerade från den ettåriga utbildningen som journalister. Av dessa hade ca en tredjedel fast arbete medan majoriteten var tidsbegränsat anställda eller frilansade. De allra flesta av de anställda arbetade som reportrar. Hälften av de anställda arbetade inom dagspress. Så gott som samtliga examinerade från den ettåriga påbyggnadsutbildningen arbetar inom sitt fackområde.

De journalistutbildades rörlighet på arbetsmarknaden förefaller vara av relativt hög omfattning. Figur 5 visar att kvarstannandegraden mellan år 1995 och 1996 var högst inom dagstidningsbranschen. Mönstret är det samma under 1980-talet. Det finns i detta material inga tecken på att rörligheten skulle ha ökat under 1990-talet.

⁶ Gunlög Israelsson (1998) "Vad blir det av JMKs studenter efter examen?". Undersökningen omfattar de 112 studenter som gick ut det treåriga programmet 1994/95 samt 1995/96 och de 57 studenter som gick ut den ettåriga påbyggnadsutbildningen samma period. Undersökningen genomfördes i februari 1997 och februari 1998 genom telefonintervjuer.

Figur 5. Kvarstannandegraden 1996 fördelad på bransch för journalistutbildade verksamma inom denna bransch 1995

Arbetsmarknadens behov av och krav på journalistutbildningen

Med syfte att undersöka arbetsmarknadens behov av och krav på journalistutbildningen ställde Högskoleverket ett antal frågor till ett antal redaktionschefer inom olika media. Undersökningsgruppen bestod av 27 personer. Frågorna besvarades av 16 personer antingen skriftligen via e-post eller i intervjuform.

Inledningsvis ställdes frågan om de viktigaste utvecklingstendenserna inom mediavärlden med avseende på journalisternas arbetssituation eller arbetsmarknad. I de närmaste samtliga av de svarande framhöll den nya teknikens möjligheter som den viktigaste faktorn. Internets framväxt och digitaliseringen av produktionen var det som man ansåg vara de viktigaste tendenserna.

Möjligheterna att publicera via Internet skapar enligt några en ny arbetsmarknad för journalister. Journalisterna inom denna nya sektor kommer inte sällan från den traditionella journalistiken. Internet förefaller också i viss mån förändra journalistiken. För det första effektiviserar materialinhämtandet. För det andra kan berättartekniken bli annorlunda genom den tekniska lösning som mottagaren möter. För det tredje innebär de nya media som publiceras via Internet att konkurrensen ökar. Det sistnämnda får till effekt dels att nyheterna måste produceras snabbare, dels

att traditionella medier måste rapportera nyheter på ett mer intresseväckande sätt.

Digitaliseringen av produktionen innebär en förenkling av de olika momenten i produktionskedjan. Av detta skäl kan en person göra uppgifter som det tidigare krävdes flera personer för att utföra. Detta framhålls av de svarande som en betydande förändring av situationen på arbetsplatserna.

Utvecklingen ställer enligt de tillfrågade redaktionscheferna delvis nya krav på en journalist. Nyfikenhet är den egenskap som de svarande mest frekvent har angivit som den egenskap som krävs av en journalist. Därutöver har de som viktiga egenskaper angivit bland annat god allmänbildning, god språkbehandling och engagemang. Detta kan betraktas som eviga egenskaper för en journalist. De senaste årens utveckling har enligt de svarande inneburit krav på att behärska den nya tekniken. Utvecklingen har även gått mot att journalisterna behöver en bredare kompetens inom det journalistiska hantverket (mångkompetens). Snabbheten och mängden i informationsflödet ställer ökade krav på att kunna strukturera material.

I stort sett samtliga redaktionschefer som Högskoleverket har kontaktat har en positiv uppfattning om högskolornas journalistutbildning. De anser överlag att utbildningarna ger studenterna de kunskaper som behövs. Erfarenheterna av såväl praktikanter som anställda med journalistutbildning är goda. Några svarande påpekar vikten av kunskaper om redigering, vilket de skulle vilja se som ett område med en större tyngd inom journalistutbildningen.

Flera av de tillfrågade redaktionscheferna anser att det är en fördel att det finns olika typer av journalistutbildningar. Några har uttalat ett speciellt intresse för den utbildning som bygger på en avlagd akademisk examen, då journalisterna med denna utbildningsväg har mer omfattande specialkunskaper.

De svarande redaktionscheferna såg inget behov av nya journalistutbildningar inom högskolan.

Fortbildningsbehovet är uppenbarligen kontinuerligt, stort och högst individuellt. Det kan röra sig om ökade kunskaper inom ett visst specialområde, förbättrade språkkunskaper eller kunskaper om att hantera ny teknik. De svarande bedömer dock överlag att det finns ett kursutbud för detta.

Prognoser

Det officiella prognosmaterial som finns när det gäller journalisternas framtida arbetsmarknad är mycket bristfälligt. Det hänger samman både med svårigheterna att definiera utbildningsvägar och problemen med att avgränsa yrket.

I rapporten *Trender och prognoser '98* gjorde SCB en prognos över den framtida tillgången och efterfrågan på journalister. SCB förutspår att efterfrågan på journalister kommer att öka fram till år 2010 medan tillgången kommer att sjunka med en bristsituation som följd.

I SCB:s uppgifter om den framtida tillgången på journalister ingår dock inte alla högskolans journalistutbildningar. Dessutom ingår inte folkhögskolans journalistutbildningar. Därmed underskattas tillgången på journalistutbildade relativt kraftigt. Förutsägelsen om en framtida bristsituation bör således betraktas med en viss skepsis.

Från journalistinstitut till utbildningsprogram – utbildningssystemets förändringar

A Kort historik

I proposition 1962:59 föreslog regeringen att de då existerande journalistinstituterna i Stockholm och Göteborg skulle överföras till staten. Utbildningen skulle enligt förslaget bli ettårig och den uppdelades på två linjer. Dels antogs akademiker med minst två års studier bakom sig, dels studerande med enbart studentexamen. De båda instituten började sin verksamhet den 1 juli 1962.

1965 föreslog Samarbetsnämnden för journalistinstituterna att de båda instituten skulle omvandlas till tvååriga journalisthögskolor. Efter en utredning inom regeringskansliet föreslog regeringen att de nya journalisthögskolorna skulle inrättas från och med den 1 juli 1967. Den nya utbildningen omfattade en ettårig grundkurs följt av en termins studiepraktik och en termins fördjupningsstudier. Intagningskapaciteten ökades samtidigt från 75 till 120 platser per högskola och år.

1973 tillsatte regeringen en ny utredning som kom med sina förslag i betänkandet *A jour – om journalistutbildning* (SOU 1975:25). Den ledde bl.a. till att journalistlinjen inrättades som en allmän utbildningslinje om 80 poäng inom ramen för det reformerade högskolesystem som infördes 1977. Samtidigt inrättades en påbyggnadslinje om 20 poäng för vidareutbildning av journalister. För tillträde till denna linje krävdes minst ett års yrkeserfarenhet som journalist.

1982 tillkallade dåvarande Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) en utredningsman (Jan-Otto Modig) som enligt direktiven bland annat skulle lämna förslag till en studiegång som skulle kunna erbjudas som alternativ till journalistlinjen. Utredningen utmynnade i ett förslag om en ny ettårig utbildning för journalister avsedd att utgöra en direkt yrkesinriktad påbyggnad på annan högskoleutbildning. Samtidigt förslögs att den existerande journalistlinjen om 80 poäng skulle förlängas med 40 poäng, dvs. ytterligare ett studieår.

Den nya kortare utbildningen kom så småningom att förläggas också till andra studieorter än Göteborg och Stockholm. Genom högskole-systemets förändringar på 1990-talet – bland annat genom det decentraliserade beslutsfattandet när det gäller inrättandet av nya utbildningar – skapades förutsättningar för etablerandet av alternativa journalistutbildningar vid ytterligare ett antal högskolor runt om i landet.

B Dagens utbildningar

Allmän översikt

I detta avsnitt ges en översiktlig bild av högskoleutbildningar i journalism och journalistik. Det angreppssätt som tillämpas är systematiskt – utbildningarna beskrivs inte var för sig utan i breda jämförande kategorier.

Samtliga journalistutbildningar i Sverige har en klar inriktning mot direkt yrkesverksamhet. Endast i undantagsfall ges öppningar mot forskarutbildning, även om målsättningen i samtliga utbildningar är att föra studenten allt djupare in i ett kritiskt vetenskapligt förhållningssätt såväl till information i allmänhet som till den journalistiska kunskaps- och informationsförmedlingen.

De längre utbildningarna

Längre journalistutbildningar (100 poäng) finns vid Stockholms universitet – institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMK), Göteborgs universitet – institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), och Mithögskolan (i Sundsvall, Institutionen för medie- och kommunikationsvetenskap). Dessa utbildningar har utvecklats ur de tidigare, mera fristående, journalisthögskolorna.

Genom gemensam bakgrund och mångårigt samarbete uppvisar utbildningarna stora likheter: Målsättningen är att bedriva yrkesutbildning av journalister på akademisk grund; de följer en klar linjestruktur; de är organiserade som påbyggnadsutbildningar; programmet omfattar fem sammanhållna terminer om vardera 20 poäng; eventuell valfrihet är begränsad till programmets senare delar; i programmet ingår relativt omfattande praktik etc.

På grund av att de långa programmen finns vid stora och väletablerade institutioner, och ofta där tillsammans med de bredare media- och (mass) kommunikationsutbildningarna, finns det goda möjligheter till forskningsanknytning, tillträde till forskarutbildning och forskning.

De kortare utbildningarna

Det korta programmet (40 poäng) är en journalistisk grundutbildning. Utbildningen ges vid Stockholms universitet (JMK), Göteborgs universitet (JMG) och Mithögskolan (MVK). Utbildningar som är snarlika det korta programmet vid nämnda högskolor ges dessutom vid Uppsala universitet (Institutionen för informationsvetenskap, medier och kommunikation) och Lunds universitet (Litteraturvetenskapliga institutionen).

Den korta utbildningen bygger på akademisk grundexamen. Dess syfte är att ge praktisk utbildning i journalistik till studenter med specialkunskaper på områden inom vilka de vill verka som journalist.

Utbildningen ger under den första terminen teoretisk undervisning inom för journalistiken centrala ämnesområden såsom journalistikens villkor, källkritik, journalistikhistoria och mediajuridik samt praktiska kurser i press-, radio-, samhälls- och vetenskapsjournalistik etc. Under den andra terminen ingår, förutom fortsatta teoretiska studier och skrivövningar, perioder av redaktionell praktik.

Specialinriktade utbildningar

Specialinriktade utbildningar i journalistik/journalism finns vid Högskolan i Kalmar, Södertörns högskola och Umeå universitet.

Journalistutbildningen vid institutionen för medieutbildning i Kalmar är ett ettårigt slutsteg i utbildningsprogrammet i medieproduktion. Programmet vänder sig till studenter som vill arbeta främst i digitala medier inom etermedia. Kalmar har således valt att specialisera sin utbildning mot TV och radio.

Journalistkursen omfattar 40 poäng och är en integrerad del av ett program på grundutbildningsnivå. Därmed skiljer sig den sig från de påbyggnadsutbildningar om 40 poäng som finns på Stockholms, Göteborgs, Lunds och Uppsala universitet samt på Mithögskolan (i Sundsvall).

Programmet för journalistik och multimedia vid Södertörns högskola erbjuder en treårig utbildning som kombinerar teoretiska och praktiska kunskaper i journalistik, medie- och kommunikationsvetenskap och multimediateknik. Huvudämnet i utbildningen är journalistik, vilket läses till 60-poängsnivå. Dessutom ingår ett specialarbete (C-uppsats) i journalistik och ett examensarbete av mera tillämpad eller praktisk karaktär.

Utbildningen i vetenskapsjournalistik vid Umeå universitet omfattar två år (80 poäng). Det är en påbyggnadsutbildning med målsättningen att ge studenten ”en god grund för att ge vetenskap och forskning en kunnig journalistisk behandling.” Den som fullgjort utbildningen skall i sitt arbete

i olika massmedia på ett kvalificerat sätt kunna bevaka, kritiskt granska och presentera material från hela det vetenskapliga fältet.

Rekrytering och antagning

Det längre programmet bygger på en grund av minst 40 högskolepoäng i ett ämne eller 20 poäng i vardera två ämnen. Det korta förutsätter att den sökande uppfyller kraven för en akademisk grundexamen.

Journalistutbildningarna i Stockholm, Göteborg och Sundsvall samarbetar sedan länge, bl.a. i antagningsfrågor. Inför antagningen hösten 1995 omarbetades urvalsförfarandet till det långa journalistprogrammet så att det sker i två steg: Ett antal (ca 100) sökande med bäst resultat på högskoleprovet kallas till en särskild provomgång där den sökandes allmänna samhällsorientering och förmåga att ta in och behandla information testas. De sökandes prestationer på de olika delproven bedöms, viktas och läggs samman som grund för antagningen.

Vid Mitthögskolan frångick man detta förfaringssätt 1998, då dess styrelse beslutade att minst en tredjedel av alla sökande till samtliga utbildningar skulle antas på sina gymnasiebetyg. Institutionen för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV) i Sundsvall har valt att avstå helt från inträdesprov fr.o.m. höstterminen 1999. Till den långa utbildningen antas studenter på grundval av gymnasiebetyg och högskoleprov.

Till det långa programmet antas i Stockholm 35 studenter varje termin, i Göteborg också 35, medan 40 studenter antas årligen till Mitthögskolans långa program.

Antagningen till det korta programmet skiljer sig från det beskrivna förfaringssättet. Dels krävs här en betydligt längre erfarenhet från akademiska studier – 100 till 120 poäng. I samtliga fall krävs dock minst 60 poäng i ett ämne för behörighet. Dels är inträdesproven kortare och mindre komplicerade.

I Stockholm och Göteborg bifogar de sökande en personlig beskrivning och en kortfattad motivering till varför de söker. Utifrån detta väljs ca 80 sökande ut, vilka får göra ett särskilt skrivfärdighetsprov. Rangordning och antagning sker därefter på samma sätt som till det långa programmet. Vid Mitthögskolan är högskolepoäng underlag för urval och antagning.

Urvalsförfarandet till utbildningen i Lund sker med hjälp av ett skriftligt antagningsprov. De sökande rangordnas i fyra ämnesgrupper efter provresultatet (humaniora/teologi, teknik/naturvetenskap, samhälls-/be-

teendevetenskap/juridik och vård.) De främsta i varje ämnesgrupp kallas till intervju. Platserna fördelas mellan ämnesgrupperna i proportion till antalet sökande i varje grupp.

I Uppsala sker urvalet genom bedömning av arbetsprover och intervjuer. Stor vikt läggs vid den sökandes motivering till sitt studie- och yrkesval.

Antagningstalen till det korta programmet är desamma som till det långa, dvs. 35 per termin i Stockholm och Göteborg, 40 per år i Sundsvall. I Lund antas 16 studenter och i Uppsala 20 studenter en gång per år.

Antagningen till de specialinriktade programmen avviker i princip inte från de regler och förfaringssätt som tillämpas vid andra journalistutbildningar.

Det treåriga Programmet för medieproduktion vid Högskolan i Kalmar tar in 30 studenter per år och antagningen sker på höstterminen. Behöriga till det tredje studieåret – journalistkursen – är de som har minst 75 poäng från Programmet för medieutbildning, 80 poäng från Linjen för medieproduktion eller annan utbildning som kan bedömas likvärdig. Journaliståret går således även att söka som fristående kurs. I sådana fall görs en motsvarandebedömning av den sökandes meriter.

För att kunna antas till programmet krävs grundläggande behörighet för högskolestudier samt goda gymnasiebetyg i svenska. Utbildningsplatserna fördelas lika mellan betyg och högskoleprov.

För att antas till utbildningsprogrammet för Journalistik och multimedia vid Södertörns högskola fordras att den sökande har grundläggande behörighet samt gymnasiekunskaper i svenska, engelska, matematik, historia och samhällskunskap (standardbehörighet G2). Utbildningsplatserna fördelas lika mellan betyg och högskoleprov.

Utbildningen i vetenskapsjournalistik i Umeå kräver för behörighet minst 80 poäng fullgjorda högskolestudier, varav 60 poäng i ett ämne, alternativt fullgjorda kurser om minst 80 poäng i tandläkar- eller läkarutbildning. De sökande rangordnas efter antal akademiska poäng, varefter de placeras i fyra urvalsgrupper (med/odont, mat/nat, hum, sam). Ett tiotal från varje grupp kallas till antagningsprov och intervju. Vid det slutliga urvalet eftersträvas en ”någorlunda jämn könsfördelning” och representation från alla urvalsgrupper. Till utbildningen i vetenskapsjournalistik i Umeå antas 20 studenter en gång om året.

Studenterna

De längre programmen

Medelåldern på studenterna vid de långa programmen är över 25 år. De flesta har erfarenheter från arbete och tidigare studier. Påfallande många, med undantag för studenterna vid Mitthögskolan, har prövat på journalistiskt arbete. Fördelningen mellan män och kvinnor är ojämn till kvinnornas fördel. Den varierar över tid och mellan orterna, men kvinnorna utgör praktiskt taget aldrig mindre än 55 procent av studentgruppen – ofta är de kraftigt i majoritet (2/3). Socialt kännetecknas de långa journalistutbildningarna av en kraftig överrepresentation av studenter från socialgrupp 2. De senaste åren har antalet studenter med annan etnisk/kulturell bakgrund än den svenska ökat något, men fortfarande är det mindre än 10 procent av studenterna som uppger att minst en av deras föräldrar är invandrare.

De kortare programmen

Studenterna vid de korta programmen är i genomsnitt 25 år. En klar majoritet (ca 2/3) är kvinnor. Även om det korta programmet antar studenter från olika ämnesfält är det klar övervikt för antagna (och sökande) från humaniora och samhällsvetenskap. Den typiske studenten på det korta programmet har någon arbetslivserfarenhet och relativt omfattande akademiska studier bakom sig. De flesta kommer från tjänstemanna- eller högre tjänstemannamiljöer och få har annan etnisk bakgrund än den svenska.

De specialinriktade programmen

Medelåldern på studenterna vid de specialinriktade programmen/kurserna varierar mellan 23 och 25 år. Med undantag för studenterna i Umeå har de begränsade arbetslivserfarenheter, men flertalet har läst andra ämnen/program vid universitet/högskola. Ofta har de för sin ålder omfattande erfarenhet av resor. Könsfördelningen är jämn men det finns en tendens till kvinnlig överrepresentation. Annan social bakgrund än medelklass och annan etnisk härkomst än den svenska är ovanlig.

Profil/Innehåll

De längre programmen

Det längre programmet vid Göteborgs och Stockholms universitet, samt vid Mitthögskolan har karaktären av ett yrkesinriktat påbyggnadsprogram.

Det bygger på minst 40 tidigare inhämtade poäng. Programmet varvar teoretiska kurser/moment med praktiska skriv- och redigeringsövningar och redaktionell praktik. I den långa journalistutbildningen ägnas en termin (20 poäng) åt praktik under professionell handledning. Utbildningen avslutas med ett självständigt specialarbete om 10 poäng.

De kortare programmen

De korta programmen vid ovanstående lärosäten är en journalistisk grundutbildning. För studenterna fungerar utbildningen som en påbyggnad på en genomförd examen. Den första terminen ägnas åt praktiska övningar och kurser i centrala ämnesområden för journalistiskt arbete. Under den andra terminen koncentreras arbetet på praktiska övningar och handledd redaktionell praktik.

Det korta programmet i Uppsala har flera profilmråden. Dels finns en betoning av medias roll i samhället och etiska regler för medieverksamhet, dels en ambition att förbereda för verksamhet inom det vetenskapsjournalistiska arbetsfältet. Dessutom finns i Uppsala en ettårig ytterligare påbyggnad på engelska för den som siktar mot informationsverksamhet inom internationella organisationer och företag.

Den ettåriga journalistutbildningen i Lund har en klar yrkesinriktning. Det centrala är förmågan att behandla information och nyheter på ett språkligt korrekt sätt och kursen skall närmast ses som en yrkesinriktad specialkurs byggd på en akademisk grundexamen.

De specialinriktade programmen

Programmet för medieproduktion i Kalmar är ett treårigt program inriktat på verksamhet inom etermedia. Journalistutbildningen utgör det valfria tredje året i detta. Profilen förstärks genom att institutionen har nära samarbete med regionala radio- och TV-kanaler.

Profilen i den vetenskapsjournalistiska utbildningen i Umeå framgår av namnet. Den tar sikte på att studenterna efter att ha slutfört utbildningen i sitt arbete i massmedia på ett kvalificerat sätt skall kunna bevaka, kritiskt granska och presentera material från hela det vetenskapliga fältet.

Huvudämne i utbildningen vid Södertörns högskola är journalistik som tillsammans med en grundlig utbildning i multimediateknik syftar till att förbereda studenterna för arbete inom framför allt den elektroniska informationshanteringen.

Praktik

De längre programmen

I det långa programmet vid universiteten i Stockholm och Göteborg, samt vid Mitthögskolan ger de teoretiska och praktiska förutsättningarna för journalistisk verksamhet under de första terminerna. Viss praktisk färdighetsträning ingår i delkurserna, liksom begränsad praktik i realistisk miljö. Fr.o.m. den tredje terminen blir den praktiska inriktningen mera markerad. Under den senare delen av programmet ägnas en hel termin (20 poäng) åt praktik. Denna genomförs på tidnings-, radio-, eller TV-redaktion (motsv.) och under professionell handledning.

De kortare programmen

Det korta programmet vid Stockholms och Göteborgs universitet och vid Mitthögskolan ger under den första terminen rika möjligheter till praktiska övningar bl.a. genom kurser i radio-, samhälls- och vetenskapsjournalistik. Under den andra terminen ingår fyra veckors redaktionell praktik.

Journalistutbildningen vid Uppsala universitet avslutas med en sju veckors praktikperiod. I såväl de teoretiska kurserna som de mera färdighetsinriktade inryms praktiska övningar.

Teori, praktiska övningar och praktik varvas i utbildningen på Lunds universitet. Redan under den första terminen får studenten en kortare praktisk erfarenhet från arbete i redaktionell miljö. Under den andra terminen genomför en längre praktikperiod (8 poäng) förlagd till dags-tidnings- eller tidskriftsredaktion eller annan arbetsplats inom journalistikområdet.

De specialinriktade programmen

I de specialinriktade utbildningarna ingår såväl mycket praktiska övningar som vanligtvis längre redaktionell praktik.

Utbildningen vid programmet för journalistik och multimedia vid Södertörns högskola är dock ett huvudsakligen teoretiskt program. Någon arbetsplatsförlagd praktik ingår inte i utbildningen. Däremot är praktiska moment och övningar centrala inslag. Vid utbildningen i Umeå läggs 13 veckors yrkespraktik ut under de tre sista terminerna. Möjlighet ges att arbeta i olika media.

Forskningsanknytning

De längre programmen

Forskningsanknytningen är i allmänhet svag vid de långa journalistutbildningarna. Studenterna möter forskning i vissa föreläsningar, där institutionens forskare presenterar sitt arbete. Möte med forskning vid andra institutioner och angränsade ämnesområden förekommer praktiskt taget inte alls. Få journaliststudenter uttrycker intresse för forskning och mycket få går vidare till forskarutbildning.

De kortare programmen

Situationen för forskningsanknytning vid de korta utbildningsprogrammen är likartad den som nyss beskrivits för de långa: utbildningen bjuder på få möjligheter till forskningsanknytning. Genom att studenterna här har en akademisk grundexamen har de en annan grund att bygga på – kurser i vetenskapsteori, forskningsmetodik, det egna specialarbetet etc. Bland studenterna på det korta programmet kan vissa tänka sig att gå vidare till forskarutbildning, men då i det ämne där man har sin grundutbildning, inte i journalistik.

De specialinriktade programmen

Programmet för vetenskapsjournalistik i Umeå är klart relaterat till den praktiska verksamheten som journalist. Den grundläggande inskolningen i vetenskapsteori och forskningsmetodik förutsätts vara avklarad innan programmet påbörjas. Trots att det inte finns någon klart uttalad forskningsanknytning, utnyttjas forskare från alla områden som lärare och föreläsare för att en korrekt fördjupning av olika vetenskapsområden skall åstadkommas.

Ämnesfördjupningen vid institutionen för medieutbildning i Kalmar sker genom att ämnesspecialister från andra institutioner ”hyrs in” som timlärare. Någon annan form av anknytning till forskning förekommer inte, inte heller till forskning om journalism/journalistik. Närheten till Fojo – journalisternas fortbildningsinstitution – betonas dock som möjligheter till annat lärande än forsknings-/vetenskapsinriktat.

Programmet för journalistik och multimedia vid Södertörns högskola är en akademisk grundutbildning. Relevant forskningsanknytning för behörighet till forskarutbildning i journalistik garanteras. Efter komplettering med 20 poäng i medie- och kommunikationsvetenskap uppnås behörighet till forskarutbildning även i detta ämne.

Vad blir man?

De längre programmen

Det långa programmet vid universiteten i Göteborg och Stockholm samt vid Mitthögskolan har karaktären av påbyggnadsutbildningar. Utbildningen ger 60 poäng i journalistik. Den ger generell journalistkompetens och leder, beroende på de enskilde studentens övriga studiemeriter, till kandidatexamen med journalistik som huvudämne, eller till fil. mag-examen, då vanligtvis med annat ämne än journalistik som huvudämne.

De kortare programmen

De kortare programmen ger 40 poäng i journalistik och vänder sig till den som vill ha journalistik som breddningsämne i kandidat- eller magisterexamen, eller som påbyggnadsämne på en redan avlagd grundexamen.

De specialinriktade programmen

Utbildningsprogrammet för medieproduktion vid Högskolan i Kalmar utbildar medieproducenter med antingen högskoleexamen om 80 poäng eller fil kand-examen (120 poäng). I kandidatexamen kan man ha inriktning på journalistik eller annan medieproduktion.

Vid vetenskapsjournalistikprogrammet i Umeå resulterar studierna i en fil. mag-examen i vetenskapsjournalistik.

Programmet för journalistik och multimedia på Södertörn leder fram till fil. kand-examen med journalistik som huvudämne.

C Andra utbildningar inom området

Folkhögskoleutbildningar i journalistik

Utöver de utbildningar med inriktning på journalistikområdet som anordnas vid universitet och högskolor finns utbildningar inom kommunikations- och medieområdet vid ett stort antal (ca 60) svenska folkhögskolor.

Vid några av folkhögskolorna anordnas direkta journalistutbildningar, som till sin inriktning, längd och innehåll liknar dem som finns i högskolan. I förhållande till högskolans utbildningar uppvisar de emellertid specifika kännetecken. Direkta jämförelser mellan de båda kategorierna försvåras därför.

Den svenska folkhögskolan har stolta traditioner inom journalistutbildningsområdet. Att utbilda journalister för arbetet i folkrörelsernas

olika organ var en viktig målsättning redan under folkhögskolornas uppbyggnadsperiod. Antalet allmänna medie- och kommunikationsutbildningar har ökat kraftigt, i synnerhet under senare år, medan antalet längre journalistutbildningar varit relativt konstant.

De utbildningar som i fråga om sin uppläggnings av de praktiskt inriktade delarna ofta jämförs med eller diskuteras tillsammans med journalistutbildningarna i högskolan är, med något undantag, tvååriga.

Ett betydligt större antal folkhögskolor har såväl längre utbildningar som kortare kurser med varierande mediainriktning.

Korta utbildningar

Välrenommerade kurser som är kortare än två år är sällsynta. Ett exempel på en sådan är emellertid journalistutbildningen vid Skurups folkhögskola. Där utbildas journalister med inriktning på dagspressjournalistik. Utbildningen stöds av mediaföretag i regionen. De som utbildas vid Skurup får ofta anställning vid lokalradio, dags- och veckopress i regionen. Utbildningen inriktas mot det praktiska i yrket: reportage, redigering, nyhetsvärdering och nyhetsgrafik. Utbildningsmiljön är organiserad som en nyhetsredaktion och undervisningen genomförs av yrkesverksamma journalister för att ge en så realistisk bild som möjligt av arbetet. I utbildningen ingår även en kortare praktikperiod vid en tidningsredaktion (motsv.). Utbildningen förutsätter en god allmänbildning, ofta tidigare studier i gymnasie- och eller högskola.

Långa utbildningar

De tvååriga journalistlinjerna finns vid ett flertal folkhögskolor. Bland de mest kända kan nämnas Kalix, Ljungskile, Strömbäcks, Södra Vätterbygdens och Kaggeholms folkhögskolor.

Gemensamt för dessa är att utbildningen i princip bygger på gymnasiekompetens. Det första året har karaktären av ett ”journalistiskt basår”, under vilket grundläggande undervisning i olika mediers journalistik med allmänna ämnen – främst svenska och samhällsvetenskap – varvas. Realistiska övningar, uppdrag och rapportering/presentation i seminarieform är vanliga arbetsformer.

Direktintagning till det andra året kan vanligtvis ske om den sökande uppfyller förkunskapskrav motsvarande det journalistiska basåret.

Vid de folkhögskolor som ger utbildning i såväl dagspress-, som radio- och TV-journalistik, sker ett val av inriktning i början av det andra året. Under det andra året fördjupas färdigheterna i det journalistiska arbetet

under alltmer realistiska former. Vid alla tvååriga journalistutbildningar förekommer praktik. Under det första året är den vanligtvis några veckor, under det andra ca en halv termin (10–12 veckor). Praktiskt taget alla folkhögskolor med medieinriktning har egen utgivning av lokal information i press- eller etermedia. I undervisningen anlitas dessutom yrkesutövare inom de olika medieområdena som gästlärare.

De folkhögskolor som bedriver utbildning av journalister har i allmänhet varit tidigt ute i utnyttjandet av nya tekniker och arbetssätt – redigering och lay-out med datorstöd, digital redigering etc. Under senare år har nya informationsteknologiska möjligheter alltmera kommit att uppmärksammas i folkhögskolornas journalistutbildningar. Framför allt har man inriktat sig på att föra in internet- och webbhantering i utbildningen, både för informationssökning och publicering. En viktig princip – att det är det journalistiska hantverket som står i centrum, inte tekniken i sig – understryks ofta i det sammanhanget.

Många folkhögskolor med journalistutbildning erbjuder även ettåriga grundläggande kurser i TV-, radio-, film- och videoproduktion.

Vid en folkhögskola (Södra Vätterbygdens) finns även möjlighet till högskoleutbildning. Den sker där i samarbete med Högskolan i Jönköping och består av en högskolekurs i Massmediekunskap (20 poäng), till vilken de som uppfyller behörighetskraven för högskolestudier antas automatiskt.

Undervisningen utformas så att den så långt möjligt liknar arbetet vid en nyhetsredaktion och den uppges i såväl teori som övningar betona de pressetiska frågorna.

Specialinriktade utbildningar

Journalistutbildningarna vid folkhögskolorna Bona och Kaggeholm har speciella profiler. Vid antagningen till Bona folkhögskolas tvååriga journalistutbildning betonas livserfarenhet och samhällsengagemang snarare än studiemeriter. Skolan har en uttalad vänsterprofil och säger sig också vilja utgöra ett alternativ till kommersialiseringen inom massmedia.

Kaggeholms folkhögskola har en kristen profil och vill utbilda journalister som är medvetna om de egna värderingarnas och den egna livsåskådningens roll i arbetet. Vid antagningen till Kaggeholms mediautbildningar betonas därför livserfarenhet och livshållning snarare än tidigare teoretisk utbildning.

Nordens folkhögskola i Biskops-Arnö profilerar sig genom sin inriktning på den fotografiska bilden. Skolan utbildar fotografer med inriktning

på bilden som tidsdokument. Fotoutbildningen på Biskops-Arnö är, sedan inriktningen mot pressfotografi vid Fotohögskolan i Göteborg lades ner, den utbildning som närmast svarar mot massmedias behov av utbildade fotografer.

Folkhögskolornas journalistutbildningar har också uppmärksammats positivt i de utredningar och utvärderingar som gjorts inom medieområdet. Rent allmänt har de varit tidigt ute med nya tekniker inom etermediaområdet och de har bland arbetsgivare inom både dagspress och etermedia ett rykte om att utbilda goda journalister.

Självvärderingar och studentsynpunkter

Självvärderingar

På uppmaning av Högskoleverket har samtliga berörda utbildningar gjort självvärderingar. De kommer att finnas tillgängliga i elektronisk form via Högskoleverkets hemsida. I den här rapporten redovisas några av huvudpunkterna i respektive utbildnings analys av problem och möjligheter.

Göteborgs universitet

JMG – institutionen för journalistik och masskommunikation

Vid JMG ordnade man redan under hösten 1997 en självvärderingsdag med brett deltagande av lärare och studenter. I rapportens sammanfattande avsnitt pekar man på tre övergripande mål som ställts upp för verksamheten:

- JMG är en institution som vill vara öppen mot samhället samtidigt som vi värnar om universitetets särart.
- JMG är en institution som i sin verksamhet vill stå både för det jordnära och det framåtsyftande.
- JMG är en institution som vill vara ledande i Sverige och i Norden inom undervisning och samhällsvetenskaplig forskning om journalistik och medier.

På alla tre punkterna ger självvärderingen enligt JMG både positiva och negativa besked. Institutionen har nära och goda kontakter inom branschen men hotas i sin vetenskapliga del av att grundforskningens ställning blivit svagare. När det gäller undervisningen håller den en god kvalitet men det måste i längden ske en bättre anpassning av kursutbudet till vad studenter och arbetsmarknad efterfrågar. Det finns på forskningssidan en risk för att institutionens traditionellt goda kunskaper i avancerad kvantitativ metod inte längre kan bibehållas och utvecklas.

Om en journalistutbildning skall kunna vara slagkraftig måste man enligt JMG förnya både den tekniska utrustningen och personalens kompetens. Här finns naturligtvis klara ekonomiska problem. Det är svårt för

en universitetsinstitution att hänga med i en snabb och dyrbar teknisk utveckling. När det gäller personalens kompetensutveckling är de ekonomiska restriktionerna inte så besvärande. Här hänger det mer på viljan och på de organisatoriska förutsättningarna.

En förnyelse av kursutbudet är enligt JMG också möjlig att genomföra inom ramen för institutionens resurser. Även när det gäller uppdragsutbildning, t.ex. i samarbete med Tidningsutgivarna, finns det betydande utvecklingsmöjligheter. Här bör man också kunna utnyttja den speciella profil som utbildningen och forskningen i Göteborg sedan länge har.

Högskolan i Kalmar

Institutionen för medieutbildning

I självvärderingen från Kalmar betonar de utbildningsansvariga att det råder en stark samsyn vad gäller pedagogik och arbetsätt: ”Att arbeta med journalistik innebär att arbeta med sig själv, att underblåsa ett kreativt tänkande och att uppmuntra ständig nyfikenhet. Till detta lägger vi lusten, lusten att berätta.”

Utbildningens grundidé är att mediabranschen behöver en generalistkompetens när de nya medieformerna vinner alltmer mark. De traditionella medierna omstöps redan idag. Tidningsföretagen arbetar redan med både ljud och rörliga bilder på Internet. Mot den bakgrunden vill institutionen utbilda journalister som med stöd av goda kommunikationsteoretiska kunskaper och med fallenhet och god träning informerar, debatterar, berättar och engagerar.

De problem som utbildningen i Kalmar säger sig brottas med är av blandat slag: ekonomiska, infrastrukturella och personella. Den största utmaningen är att vidmakthålla utbildningskvaliteten trots ekonomiska underskott och stora investeringsbehov och för små lokaler. Trots dessa problem har man lyckats utveckla modernt utbildningsmaterial där Internet är mediet för distansutbildningar.

Tillgången på bra lärare är enligt självvärderingen avgörande för utbildningens kvalitet. Givetvis är det önskvärt med disputerade lärare men det handlar också om att hitta personer med praktisk yrkeserfarenhet. Det faktum att man nu vid anställningen av lektorer kan värdera ”annan yrkeskompetens” är bra: ”Eftersom verksamma journalister ständigt publicerar sig går det att dokumentera och formalisera kompetens inom journalistik utan att vara disputerad”.

Till det speciella med Kalmar-institutionen hör samarbetet med Fojos

program för fortbildning och vidareutbildning av journalister. Det är ett samarbete som ofta aktualiserar de behov av kompetensutveckling som finns för såväl den egna personalen som för journalistkåren i stort.

Som alla andra journalistutbildningar lever Kalmar-institutionen i spänningsfältet mellan vetenskap och praktik. Där vill man dock betona den praktiska utgångspunkten: ”Att ensartat värna om den vetenskapliga grunden i undervisningen och inte sammankoppla den med den journalistiska, praktiska, publicistiska verksamheten är en inställning vi inte tror på. Redaktionellt arbete, research, är också en vetenskaplig metod. Kommunikation, i alla bemärkelser, är vår vetenskap”.

Lunds universitet

Litteraturvetenskapliga institutionen

Självvärderingen från Lund är mer deskriptiv och något mindre reflekterande än en del av dem som lämnats från andra utbildningsorter.

Man betonar inledningsvis att utbildningens innehåll och uppläggning gradvis har förändrats sedan starten 1992. Förändringarna har delvis byggts på synpunkter som studenterna lämnat i de kontinuerligt genomförda utvärderingarna. Så har t.ex. inslagen av journalistisk informationsökning och redigeringsövningar kraftigt förstärkts under de allra senaste åren.

I utvärderingarna har den åtta veckor långa praktikperioden av de flesta bedömts som den nyttigaste och viktigaste för övergången till yrkeslivet. Några anser att den borde vara ännu längre. Vissa studenter har tyckt att kursen är alltför akademisk medan andra tyckt att den alltför lite tagit till vara de akademiska förkunskaperna.

De naturvetare som gått utbildningen har ibland tyckt att tempot varit för lågt medan det uppfattats som lagom hårt eller t.o.m. för snabbt av humanister och samhällsvetare. Även här har dock förändringar skett och enligt institutionen är tempot 1999 betydligt högre än det var 1992.

Ett problem på lärarsidan har varit att det inte finns och aldrig funnits någon fast tjänst som kursföreståndare. Under åtta år har funktionen innehafts av fyra olika personer. Att tjänsten inte är permanent – och dessutom varierat mellan 25 och 50 procent av heltid – har gjort rekryteringen svår. På sikt vill man se en permanentning av kursföreståndarskapet om utbildningen skall kunna fungera på bästa sätt.

En intressant uppgift i självvärderingen är kostnaden för de olika delkurserna. Av den framgår att en internetkurs om 3 poäng kostar 108 000 kr medan den mer än dubbelt så långa skrivkursen om 8 poäng har en

budget på 93 200 kr. Kostnaderna för antagningen ligger på ca 8 procent av det totalbelopp som institutionen disponerar för utbildningen.

När det gäller utbildningens internationalisering redovisas kontakter med ett par universitet i USA. Tanken var att man skulle kunna erbjuda några svenska studenter en tredje påbyggnadstermin i Amerika och samtidigt kunna ta emot några amerikanska studenter i Sverige. Något utbyte på studentnivå har dock ännu inte kommit till stånd.

Mitthögskolan

MKV – institutionen för medie- och kommunikationsvetenskap

I sin självvärdering ställer MKV inledningsvis upp några utgångspunkter för institutionens undervisning:

- Teoretiska moment i journalistik och kommunikationsvetenskap bildar tillsammans med vetenskapliga metodkurser den ämnesmässiga kärna som berättigar att journalistutbildningar ges på högskolenivå. Bl.a. därför finns det krav på självständiga uppsatser under tredje och femte terminen.
- Kunskaper i samhällsvetenskap, främmande språk, internationella frågor etc. är nödvändiga för kvalificerat journalistiskt arbete men är inte, utöver rena baskunskaper, möjliga att rymma inom utbildningar om 1–3 år. Längre kurser i sådana ämnen ges med fördel av respektive ämnesinstitution
- Hantverkskunnandet är nödvändigt för att studenterna skall få arbete efter utbildningen, men också för att en ekonomiskt pressad bransch skall ställa upp med praktikplatser och handledning. Därför är ambitionen att alla studenter skall vara självgående när de gör sin praktik, vare sig detta är som reportrar eller redigerare, i tryckta medier eller i etermedier.

Enligt MKV är en av institutionens ambitioner att utveckla journalistikämnet i vetenskaplig bemärkelse. En annan ambition är att skapa större möjligheter för studenterna att såväl specialisera sig som bredda sig.

I Sundsvall betonar man kanske mer än på de andra orterna utbildningens internationella dimension. Man understryker värdet av samarbete och studentutbyte med journalistutbildningar i andra länder. MKV är idag aktiv i många nätverk och har också sedan vårterminen 1996 kunnat erbjuda en termins undervisning på engelska.

I sin slutsummering återkommer institutionen till önskemålet om

vetenskaplig utveckling. Man vill i framtiden gärna se en forskar- och forskarutbildningsorganisation kring tre ämnesområden: journalistik, politisk kommunikation och – på något längre sikt – forskningsfältet målstyrd kommunikation. Inom grundutbildningen vill man se en större flexibilitet med möjligheter till specialisering för de enskilda studenterna.

Stockholms universitet

JMK – institutionen för journalistik, medier och kommunikation

JMK konstaterar att det i målen för journalistutbildningen finns en dubbelhet som är viktig att stå för: studenterna skall både lära sig att fungera som journalister på en marknad och samtidigt få distans till sin yrkesroll. Detta innebär en undervisning som skall:

- ge en kritisk distans till journalistiken och samtidigt utgå från den journalistiska tradition som finns,
- ge konkreta kunskaper i produktion av tidning, radio och TV samtidigt som utbildningen skall ge en allmän grund som står sig över framtida teknikskiften,
- utveckla en förmåga till nyskapande och samtidigt ta till sig de traditionella uttrycksformerna,
- ge konkreta kunskaper i research i samhällsjournalistik och samtidigt ge de generella journalistiska arbetsmetoderna.

Enligt JMK är det grundläggande för undervisningen vid institutionen att kunskaper om journalistik måste förenas med färdigheter i journalistik och med kunskap om samhället. Problemet är att hitta den pedagogiska modellen för att inom loppet av fem terminer ge kvalificerade teoretiska kunskaper och praktiska färdigheter. Mot den bakgrunden pekar JMK på några områden där man ser behov av utveckling och förnyelse:

- Förhållandet mellan teori och praktik. Det handlar bl.a. om integration mellan samhällsämnen och det teoretiska utövandet liksom integration mellan teorier om journalistik och journalistiskt utövande. Under läsåret 1999/2000 pågår ett projekt om integration som förhoppningsvis avsätter konkreta resultat i den framtida utbildningen.
- Förhållandet mellan grundutbildning och forskning. JMK som forskningsinstitution är relativt ung. Det som nu måste ske är att man tydligare än hitintills drar in forskningen och dess resultat i grundutbildningen.

- Breddning av rekryteringen. Det förändrade antagningssystemet har inte lett till en ändring av den sociala sammansättningen. Både lärare och studenter är överens om att kvoten med arbetslivserfarenhet inte borde ha tagits bort och att de studenter som togs in på denna grund förde in viktiga erfarenheter i miljö och undervisning. Det är viktigt med ett förändrat antagningssystem som breddar rekryteringen både socialt och etniskt kulturellt.
- Förläng utbildningen. Enligt JMK är alla inblandade parter överens om att bl.a. den samhällsvetenskapliga grunden behöver förstärkas. Det kan ske genom förändringar i antagningssystemet, men om man skall få in mer inom ramen för själva utbildningen måste den förlängas. Andra skäl för en förlängning är t.ex. att inslag om bildjournalistik borde ingå i den ordinarie utbildningen.
- Satsa på fortbildning. Det behövs ett samlat och konsekvent grepp när det gäller en kvalificerad akademisk fortbildning av yrkesverksamma journalister.

Avslutningsvis framhåller JMK i sin självvärdering att diskussionen om nya och förändrade distributionsformer i mediavärlden inte får blandas ihop med de grundläggande journalistiska kraven. Det är nu än viktigare att hävda kunskaper i journalistikens bas: att undersöka, analysera, gestalta i kombination med förmågan att reflektera kring villkor och process.

Södertörns högskola

Utbildningsprogrammet Journalistik och multimedia (JMM)

I självvärderingen från Södertörns högskola sägs att utbildningsprogrammets övergripande mål är att ge kunskaper om och färdigheter i kommunikationsvetenskapliga och informationsteknologiska ansatser, teorier och metoder. Programmet syftar till att utveckla studenternas självständiga och kritiska tänkande, att uppöva deras förmåga att söka, tolka och värdera information, att relatera informationen till andra kunskapssammanhang, att kommunicera via multimedial teknik samt att självständigt framställa material för multimedial kommunikation. Det framhålls att JMM-utbildningen är en utbildning i journalistik men inte en journalistutbildning i traditionell bemärkelse.

Institutionen anser sig ha nått sina uppsatta mål även om ett definitivt omdöme får anstå till dess att de första eleverna går ut höstterminen 2000. Det noteras att den kritik som finns främst rör utbildningens uppläggning

med studier av två parallella ämnen, en ordning som av vissa studenter upplevs som stressande.

Den pedagogiska grundsynen är en kombination av problem- och projektorientering. Vissa projekt syftar till att samtidigt utveckla den kritiska förmågan, det journalistiska kunnandet och det medietekniska kunnandet. Ett projektarbete kan t.ex. resultera i såväl en akademisk uppsats som en journalistisk artikel och ett nätbaserat informationsmaterial.

Institutionen har ännu inte fått igång något internationellt utbyte men man tillägger i självvärderingen att det är få länder utöver dem i norra Europa och USA som har en utbildning med samma avancerade kombination av journalistik och media. Den dagliga användningen av Internet ses som ett sätt att påtagligt internationalisera utbildningen.

Umeå universitet

Påbyggnadsutbildningen i vetenskapsjournalistik

Utbildningen i Umeå har gett en ganska kortfattad självvärdering. Inledningsvis tar den upp starka och svaga sidor.

Styrkan i utbildningen ligger enligt de ansvariga framför allt i den öppna, förändringsbenägna attityd, som manifesteras genom täta redaktionsmöten, kursvärderingar och revisioner. En annan styrka är viljan att samarbeta med journalistlinjen vid Strömbäcks folkhögskola och med medieingenjörsutbildningen vid det egna universitetet. Till de positiva dragen i utbildningen hör också satsningen på begriplighet, som konkret innebär att man testar journalistiska produkter om vetenskap och forskning på en publik.

De svaga sidorna uppges alla vara relaterade till de ekonomiska resurserna. Det handlar t.ex. om att det är omöjligt att besöka praktikplatserna eller att samla alla handledarna för gemensamma uppföljningar. Det finns inte heller något utrymme för en tillräcklig träning i TV-mediet. Redaktionslokalen är också för trång och det saknas adekvata läs- och samlingsrum.

Universitets mål har varit att skapa en utbildning som utrustar studenterna på ett sådant sätt att vetenskap och forskning får en kunnig journalistisk behandling. Det handlar då inte bara om att popularisera utan att också inta en granskande och reflekterande attityd. Det framhålls samtidigt i självvärderingen att marknaden för ren vetenskapsjournalistik är något begränsad. En av tankarna med utbildningen har då varit att studenterna

också skall kunna verka inom allmänjournalistiken och om möjligt vara med och höja nivån på all journalistik.

Uppsala universitet

Institutionen för informationsvetenskap, medier och kommunikation

Institutionen i Uppsala diskuterar i sin självvärdering inledningsvis vad som karakteriserar en god journalist. I den interna diskussionen har fyra faktorer särskilt ofta lyfts fram: ett kritiskt förhållningssätt, kunskap, uttrycksförmåga och förmåga till självreflektion. Mot den bakgrunden vill man utbilda journalister som har ett gediget ämneskunnande. Men det är inte ämneskunnandet i sig som är viktigt utan ”kunskapen om kunskap”, den erfarenhet som den tidigare akademiska utbildningen gett.

Språk och gestaltning uppges också som väsentliga inslag i utbildningen. Också det etiska förhållningssättet är centralt: respekt för andra människor, förmåga till empati och reflektion över det egna arbetet kan enligt institutionen lägga grund för en omdömesgill journalistik. Reflektioner över yrkesrollen i förhållande till dessa ideal är också betydelsefulla.

Institutionen har regelbundet låtit studenterna utvärdera utbildningen. Den har i sin helhet bedömts positivt. Det mest uppskattade har varit de mer tillämpade och yrkesorienterade inslagen – skrivövningar med inriktning på nyheter och reportage, radioutbildning, tidningsproduktion och praktik. De teoretiska inslagen har värderats lägre.

Det understryks i självvärderingen att ett problem med journalistutbildningen är att det inte finns någon vetenskaplig grund att bygga utbildningen på, snarast en mängd beprövad erfarenhet. Det finns en rik samhällsvetenskaplig och humanistisk litteratur om journalistisk och vilka effekter den har, men de är gjorda ur ett utifrånperspektiv av sociologer, statsvetare och kommunikationsvetare. Det finns däremot mycket lite vetenskaplig kunskap om hur man kan arbeta och tänka som journalist. Dock håller en journalistikforskning nu på att växa fram och en vetenskaplig grund blir därmed etablerad.

Utbildningens internationella inslag är relativt få och något studentutbyte med utländska universitet förekommer inte. Den sammanhållna och ganska kompakta utbildningen anses inte tillåta att en termin läses på annan ort. Det vore enligt institutionen önskvärt med internationella inslag och med inslag av andra språk. Båda dess saker skulle lämpa sig väl som fördjupningar efter den ettåriga kursen.

Studentsynpunkter

I syfte att undersöka hur tidigare studenter med relativ färsk erfarenhet av sin högskoletid idag betraktar utbildningarna skickade Högskoleverket under våren 1999 en enkät till dem som avslutade sin journalistutbildning under våren 1997. Eftersom utbildningarna vid Lunds universitet och Stockholms universitet (40 poäng) inte avslutas under vårterminerna valde verket i dessa fall att fråga studenter som avslutade sin utbildning höstterminen 1996.

Totalt 145 personer besvarade enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 45 procent. Av de svarande var 46 procent män och 54 procent kvinnor. Eftersom det rör sig om flera olika utbildningar kan man dock inte dra alltför långtgående generella slutsatser av enkäten.

Studenterna anser överlag att deras journalistutbildning var bra eller mycket bra. Praktikperioden under utbildningen uppfattade de som mycket viktig. Många studenter anser att studietakten var för låg. Knappast någon student anser att den var för hög.

Majoriteten av studenterna arbetar vid mätillfället med journalistisk verksamhet. Den dominerande arbetsuppgiften bland dem som svarat är att vara reporter.

Enkätmottagarna fick frågan vilken utbildningsväg de skulle rekommendera blivande studenter att välja. Svarsalternativen var

- a) journalistutbildning på folkhögskola,
- b) journalistutbildning på högskola omfattande 100 poäng med 40 poäng övriga högskolestudier,
- c) journalistutbildning på högskola omfattande 40 poäng kombinerat med minst 80/120 poäng övriga högskolestudier,
- d) högskolestudier utan särskild journalistutbildning,
- e) kan ej ta ställning.

Det finns en tydlig tendens att studenter som själva har gått en utbildning enligt alternativ c skulle rekommendera den utbildningsvägen. Studenter som själva har studerat enligt alternativ b rekommenderar i ungefär lika hög utsträckning alternativ b som c. Alternativ a och d anser i stort sett ingen av dessa studenter vara värda att rekommendera.

På frågan om man anser att journalistutbildning på högskolenivå är en viktig förutsättning för att samhället skall få bra journalister är det 87 procent som svarar jakande. Däremot är det en minoritet som svarar positivt på frågan om de yrkestekniska delarna i utbildningen svarar mot morgondagens krav på journalister.

Mycket signifikanta svar gavs på frågorna om internationalisering. Bara 11 procent anser att utbildningen i hög eller mycket hög grad hade en internationell atmosfär. Endast 14 procent ansåg att den förberedde för verksamhet i vårt internationaliserade samhälle. Nästan lika negativt var svaret på frågan om utbildningen gav studenterna förmåga att förstå och följa den internationella debatten. Här var det bara 18 procent som svarade ja. Endast 17 procent ansåg att de fått instrument för att fokusera etniska och kulturella skillnader.

Journalistutbildning i andra länder

Generellt om journalistutbildning i Europa

Vad händer med journalistutbildningen i Europa? 1996 gav det tidigare nämnda European Journalism Centre (EJC) i Maastricht ut en skrift som heter *European Journalism Training in Transition – the inside view* (Edited by Jan Bierhoff & Mogens Schmidt – internetadress: <http://www.ejc.nl/hp/jt/contents.html>). I den har ett antal journalister och journalistutbildare från flera europeiska länder gett sin syn på de problem och möjligheter som framtiden och den snabba mediautvecklingen öppnar för journalistutbildningen.

Dominique Vidal, en av medarbetarna i *Le Monde Diplomatique* och tidigare en av de utbildningsansvariga vid den franska journalisthögskolan CFPJ i Paris, sammanfattar i sin artikel de krav som nu måste ställas på blivande journalister:

Suddenly a very demanding profile of journalists pops up. In contrast with the 'typewriters' that the press magnates are dreaming of, we now need men and women capable of understanding the world (with a good general knowledge), people who grow their own garden (with a speciality), capable of thinking autonomously (with a critical mind), who believe in their democratic mission (whose professional ethics have become part of themselves).

Vidal underströk samtidigt att man inte bara kan titta på utbildningens innehåll. Hur journalisterna uppfattar omvärlden är inte bara en fråga om vad de lärt sig i högskolemiljön utan vilken del av samhället de är förtrogna med. Det handlar med andra ord om rekryteringen. Det är självklart, skriver han, att "medelklassen" kan frambringa bra journalister. Men som kollektiv borde journalistkåren i framtiden spegla hela samhället, inklusive de grupper som är mest eftersatta.

Våra studenter, skriver han vidare, är välartade men deras generella kunskaper – speciellt när det gäller litteratur och historia – blir allt sämre. Universiteten har i allmänhet gett dem mycket lite av specialistkunskaper. Den "politiska korrektheten" har redan färgat deras tänkande:

Starting already from school, their professional ethics sometimes make room for cynicism which is dictated by rough competition in our profession. Are they leaving our schools really 'transformed'? They may master the techniques, or should I say the journalistic routines, but are they ready to exercise one of the most beautiful professions in this world – in any case one of those professions on which the future of our society depends?

Dominique Vidal ser för egen del ingen enkel lösning på problemen. Men han säger sig vara övertygad om att hela utbildningen måste tänkas igenom från grunden. Borde vi inte, säger han i sin artikel, ifrågasätta principen om absolut prioritet för undervisningen i de professionella teknikerna. Lika viktigt som kunskaper i redigering och intervjuteknik är allmänbildning kompletterad med en specialisering i de icke-journalistiska ämnena liksom ett fördjupat medvetande om de etiska frågorna.

Hugh Stephenson är professor i journalistik vid City University i London och han har tidigare varit huvudansvarig för utbildningen där. Han tar i sitt bidrag till boken upp det dilemma som den akademiska journalistutbildningen alltid lever under; att på en gång vara en forskningsbaserad verksamhet och samtidigt en praktisk inskolning i en profession. Det finns en motsättning mellan dessa båda syften som inte alltid är så lätt att komma tillrätta med:

As educational institutions we are under pressure to provide students with the kind of total educational experience that will furnish them with as good a base as possible for the rest of their adult lives; and to provide staff with an academic career structure based on teaching and research. So journalism education gets pulled by academic forces in the directions of communication theory and media studies. At the same time, we are under pressure as journalism schools from the media and from our students to concentrate resources more narrowly on turning out graduates with sufficient professional and technical competence to be effective employees from the moment that they are hired.

Spänningen illustreras av ett välbekant faktum, understryker Stephenson: Det värsta en akademiker kan säga om en kollegas arbete är att det är "journalistiskt" och det värsta en journalist kan säga om en artikel är att den är "akademisk". Med en stigande nivå på journalistutbildningen är detta kanske något som mildras med åren, men faktum kvarstår: den grundläggande sanningen är att det som själva journalistutbildningen kan ge

studenterna är inte det akademiska förhållningssättet utan de praktiska färdigheterna.

Den svenska journalisten Ami Lönnroth gjorde för några år sedan en översikt av journalistutbildningen i Europa på uppdrag av The European Journalism Training Association (EJTA). Den redovisades i boken *Journalism training in Europe*, 1997. Boken avslutas med några personliga reflektioner och Ami Lönnroth ställer där frågan vem som egentligen bestämmer om utbildningens inriktning:

Who has got the power over the curricula in the European journalism schools? That is a question that must find an answer before even a qualified guess about the future of journalism training can be made. During 1996/1997 when I was doing my study on journalism training in a number of schools, I was struck by two aspects:

1. The production orientation, that is the high quality of the practical training in the schools I visited.
2. The lack of deep-going reflection on the education and on the media one educates for, not least among the students who are above all eager to get out into the world and do the real thing.

As far as I can see, after having spent more than 30 years in newspaper offices, this reflects the general mentality of the media. Journalism is a very qualified handicraft but hardly an intellectual activity.

Så länge själva hantverket inte ifrågasätts är det enligt Ami Lönnroth inget problem. Ett stärkande av det journalistiska yrkeskunnandet, påspätt med lite allmänbildning, några droppar etik och kanske ett par teskedar främmande språk förefaller vara ett recept som ingen har något emot. Men om man nu faktiskt ifrågasätter själva hantverket? Är det inte där vi är just nu med tanke på de stora strukturella och tekniska omvälvningarna?

Ami Lönnroth undrar om det i detta läge inte är dags för journalistutbildningarna att börja förnya sig? Inför en sådan förnyelse uppstår frågan vem som egentligen skall bestämma om utbildningens uppläggning och inriktning. Och svaret är enkelt: det är naturligtvis högskolorna själva som måste ta initiativet:

So, do I then mean to say that the schools themselves have the power over the curriculum? Yes, I think they do, more than they believe themselves. Educational institutions, that is my experience, often feel they are the

victims of educational authorities. In reality, there is probably a lot of freedom to manoeuvre within given limits.

A bigger threat to journalism education is probably the market, the industry. There is a lot of uncertainty on the media market. Not a good ground for creative new ideas. Especially not for journalism schools too eager to adapt to demands from the industry. I can see no reason why the industry should control the journalism schools (economically or psychologically) when it apparently has difficulties controlling itself. Also, it shouldn't be forgotten that critical voices are heard more and more from inside the media, perhaps most markedly in the American media but also in some of the European countries. They should also be heard in the journalism schools.

Ami Lönnroth avslutar sin översikt med att konstatera att det tas många intressanta initiativ i flera av de europeiska journalisthögskolorna. Det som saknas är emellertid en djupare reflektion kring utbildningens problem och omvärldens nya krav. Det som behövs är en "journalistikens filosofi" som grund för utbildningens praxis.

Journalistutbildning i Frankrike

Det finns närmare 30 000 journalister i Frankrike. 1997 var de – för att vara exakt – 28 589. Exaktheten i denna siffra beror på att det var precis så många som hade ett presskort registrerat av *La Commission de la carte d'identité des journalistes professionnels* (CCIJP). Det är en kommission som arbetar under de franska arbetsmarknadslagarna och som består av åtta journalister och 8 företrädare för arbetsgivarintressena.

De franska journalisterna är med andra ord relativt väl bokförda. Det rör sig då om dem som är yrkesverksamma i media eller som frilansar på en någorlunda regelbunden basis. Förutsättningen för att registreras av kommissionen är att man har en månatlig genomsnittlig inkomst av journalistik som inte bör underskrida en viss nivå relaterad till den officiella franska minimiinkomsten.

Av de yrkesverksamma journalisterna återfinns 22,2 procent inom området "Presse spécialisée grand public" (de stora veckotidskrifterna m.m.), 19,2 procent i den regionala dagspressen, 13,3 procent i fackpress och 8,8 procent i den nationella dagspressen. Med TV arbetade 9,5 procent och med radio 7,5 procent.

Även om man alltså har ett slags legitimeringsförfarande för journalister

finns det inga krav på nivå eller inriktning på den utbildning som en journalist har. Mot ett årligt nyrekryteringsbehov på ca 1 000 tjänster svarar de av branschen erkända journalistutbildningarna för ca 400 examinerade. Därutöver finns det ett antal privata och icke officiellt erkända skolor. Till detta skall läggas en rad allmänna informations- och kommunikationsutbildningar vid universiteten.

Fortfarande är dock en vanlig väg till journalistyrket i Frankrike att ha skaffat sig en allmän utbildning av annat slag, ofta på universitetsnivå. 80 procent av de yrkesverksamma uppges ha en akademisk utbildning som i flertalet fall är humanistisk, juridisk eller samhällsvetenskaplig.

De åtta av branschen erkända utbildningarna är följande:

- Centre de formation du journalisme (CFJ), Paris
- École supérieure de journalisme (ESJ), Lille
- Institut pratique de journalisme (IPJ), Paris
- École des hautes études en sciences de l'information et de la communication (Celsa), Paris
- École de journalisme et de communication (EJCM), Marseilles
- Centre universitaire d'enseignement du journalisme (CUEJ), Strasbourg
- Institut universitaire de technologie (IUT) de journalisme, Bourdeaux
- Institut universitaire de technologie (IUT) de journalisme, Tours

Av dessa är de tre första privata och de fem senare statliga. De privata skolorna är som nämnts erkända av branschen men också av staten och studenterna blir därmed berättigade till samma sociala förmåner som sina kollegor vid universiteten. Det statliga erkännandet innebär vidare att de privata skolorna får vissa statliga medel som kommer från den särskilda "utbildningsskatt" som alla franska företag måste betala. Det gör att kostnaderna för studenterna trots allt kan ligga på en nivå som är relativt låg om man t.ex. jämför med privata amerikanska utbildningar. En studerande vid IPJ i Paris betalar för närvarande en årsavgift på 19 400 FF.

Konkurrensen till alla dessa utbildningar är mycket hård eftersom de anses vara en snabb och säker väg ut i arbetslivet. Det finns tio till fyrtio sökande till varje utbildningsplats och antagningen sker efter ganska svåra prov som testar såväl allmänbildning som stilistisk förmåga och språkkunskaper. Tanken på en antagning enbart på betygsmeriter diskuteras knappast och den strider för övrigt mot den franska traditionen av sträng "concours" som karakteriserar tillträdet till många av landets prestigeutbild-

ningar. För lärarna är det också en självklarhet att lägga ned en betydande tid på antagningsarbetet.

Även om två av utbildningarna i princip tar emot studenter som kommer direkt från gymnasiet så är det få som i realiteten antas på bara den grunden. Sex av utbildningarna förutsätter minst två års akademiska studier men den faktiska situationen är att drygt fyra års utbildning på högskolenivå är den genomsnittliga meriten för de antagna.

Man försöker på flera av skolorna att få en spridning när det gäller de ämnesområden som de antagna studerat. Fortfarande är det humaniora och samhällsvetenskap som dominerar men det finns också ett par utbildningsvarianter som är inriktade mot vetenskapsjournalistik och som därför gärna rekryterar studenter med naturvetenskaplig eller teknisk bakgrund. Ett exempel är utbildningen vid ESJ i Lille, där man sedan läsåret 1993/94 antar ett tiotal naturvetare/tekniker med minst fyraårig utbildning.

Vid de erkända skolorna är praktiken ett viktigt inslag. Den är i allmänhet 2–3 månader och studenterna har under denna tid en lön som ligger på ca 8 000 FF i månaden. Vikten av att ha aktiva journalister som lärare betonas. Det är också kontakterna med framstående yrkesverksamma personer som gör att studenterna har lätt att komma in i professionella nätverk och få bra jobb efter utbildningen.

Den vetenskapliga anknytningen är naturligtvis mest betonad vid de statliga utbildningarna, särskilt de som finns i ett vidare högskolesammanhang. Den manifesteras ofta i form av kvalificerade gästföreläsare i ämnen som historia och geopolitik snarare än i kommunikations- och mediakunskap.

Journalistutbildning i Tyskland

I Tyskland finns fortfarande ett gammaldags volontärsystem kvar, låt vara att volontärerna inte längre är oavlönade praktikanter. De flesta som i dag antas till denna typ av inskolningstjänster har en grundläggande akademisk examen.

Det är också vanligt att man kompletterar en sådan examen med kurser i journalistik eller mediakunskap. Flera av de journalistutbildningar som finns vid universiteten förutsätter att man inom ramen för sina studier fördjupar sig i akademiska ämnen.

Vid *Universitetet i Dortmund* är utbildningen femårig och inom denna ram skall man bl.a. skriva ett examensarbete på 100–200 sidor, alltså en

ganska betydande akademisk prestation. Det huvudämne som man förväntas ha vid sidan om de journalistiska kurserna kan väljas relativt fritt bland ämnen som statskunskap, historia, filosofi, biologi, musik, idrott eller datavetenskap.

Kölner Journalistenschule für Politik und Wirtschaft var den första universitetsbaserade journalistutbildning i Tyskland som kombinerade studier i journalistik med akademisk utbildning i andra ämnen. Efter de första tre terminerna – som helt ägnas åt de journalistiska ämnena – får studenterna fördjupa sig i nationalekonomi, statskunskap och sociologi. De gör det tillsammans med studerande på universitetets andra utbildningslinjer på det samhällsvetenskapliga området. Parallellt med dessa ämnesstudier börjar man skriva eller göra eterburna program för lokala media. Under hela utbildningstiden finns sex olika praktikperioder inlagda. De är naturligtvis i huvudsak förlagda till mediaföretag, men det förekommer också praktik vid större företags eller organisationers informationsavdelningar.

Fortfarande spelar olika branschskolor en stor roll i den tyska mediautbildningen. Det stora Springerförlaget har t.ex. en egen journalisthögskola som bygger på den breda mediabas – tidningar, tidskrifter, radio och TV – som finns inom koncernen. Den är förlagd till Hamburg och Berlin och är i sitt slag den största privata skolan i Tyskland.

Till journalistlinjen antas varje år 45 studerande. Utbildningen är tvåårig och börjar med ett avlönat "Volontariat" på drygt 15 månader. Det skall ske vid en "Stammredaktion", vilket i praktiken betyder mediaföretag som Die Welt, Bild, Hamburger Abendblatt eller Funk Uhr. Därefter följer fem månaders utbildning vid två andra tryckta media inom företaget och dessutom en period vid ett radio- eller TV-företag. Utbildningen avslutas med 3,5 månaders teoretisk utbildning kombinerad med praktiska övningar vid skolan.

Behörighetsvillkor är studentexamen men man ser helst att den sökande därutöver har en avslutad akademisk examen. En avslutad eftergymnasial yrkesutbildning av annat slag är också en möjlig antagningsgrund.

Journalistutbildning i USA

I USA ökade andelen journalister med minst en bachelor-examen från 74 procent 1982 till 82 procent tio år senare. 11 procent har en utbildning över bachelor-nivån och det är en siffra som inte förändrats speciellt mycket under samma tioårsperiod.

I boken *The American Journalist in the 1990s* (publicerad 1996) säger författarna David H Weaver och G. Cleveland Wilhoit följande:

It is clear that a bachelor's degree has become the minimum qualification necessary for practicing journalism in all mainstream news media, and that in 1992 journalists were more likely (82 %) than the general population (21 %) to have a college degree. But compared with other professions, such as law or college teaching, where graduate degrees are the rule, journalists are far less elite in terms of formal education.

Andelen som har haft journalistik som huvudämne i sina bachelor-examina är dock betydligt mindre. Mellan 1982 och 1992 ökade den från 30 procent till 35 procent. Andelen journalister med högre examina (ovanför bachelornivån) inom området journalistik utgjorde 7 procent 1992. Läger man till olika kommunikationsutbildningar så hade ungefär hälften av alla amerikanska journalister en utbildning med inriktning mot media och kommunikation. Vissa undersökningar pekar dock på att närmare 75 procent av dem som nyanställdes 1992 hade en sådan inriktning.

Weaver och Wilhoit har en något bekymrad kommentar till den aktuella utvecklingen:

Because the educational backgrounds of U.S. journalists in 1992 were not as diverse as they were 10 or 20 years ago, we might expect their views on the importance of different aspects of work and on professional values and ethics to be more homogeneous than in the earlier studies. But... there was still much diversity (more attitudinal than demographic) and disagreement among U.S. journalists, perhaps more than ever before. In fact, we think that the amount of professional fragmentation and lack of consensus, coupled with declines in resources for reporting, were troubling signs in U.S. journalism in the early 1990s.

Ackrediteringskriterier i USA

Den högre utbildningen i USA ingår som bekant inte i något statligt reglerat högskolesystem. I stället är det ett nät av olika ackrediteringsorganisationer som i olika avseenden svarar för kvalitetssäkringen. Det finns dels en *regional ackreditering* som handlar om ett godkännande av hela universitet och högskolor, dels en *professionell ackreditering* som utförs av en lång rad professionella organisationer som granskar utbildningsprogram inom specifika ämnesområden.

För de amerikanska journalistutbildningarnas ackreditering svarar The Accrediting Council on Education in Journalism and Mass Communications (ACEJMC). De kriterier som man har för sin kvalitetsgranskning av olika utbildningar kan vara av intresse i det här sammanhanget:

The journalism and mass communication degree

Liberal Education

The Council embraces the value of a liberal arts and sciences curriculum as the essential foundation for professional education in journalism and mass communications. A majority of that education should be in disciplines that develop knowledge about the modern world. This knowledge should include understanding of the different ways of thinking and knowing in the arts and humanities, social and behavioral sciences, and natural and mathematical sciences. It should include understanding of how government, commerce, philanthropy, and multicultural diversity have evolved and function in the communities in which journalists and communicators live and work. Knowledge about the modern world should also include understanding of the history, functions, processes and effects, law, and ethics of journalism and mass communications.

Professional Competency

Within the journalism and mass communication major, units should ensure that students learn to gather, analyze, organize, synthesize and communicate information to audiences in formats appropriate to particular forms of journalism and mass communications and systems of delivery. Units should also ensure that students learn to use language, images and numbers effectively.

Knowledge

Individual professions in journalism and mass communications may require certain specialized knowledge. Irrespective of their particular specializations, all graduates should know:

how ideas, knowledge and understanding are created and communicated in the arts and humanities, in the social and behavioral sciences, and in the natural and mathematical sciences;

how government, business and industry, and philanthropy function in communities at the local, state and national levels;

how ethnicity, race, gender and class interact with law, public policy, employment, social relations and culture in American society;

how the professions of journalism and mass communications serve, reflect and affect politics, economics, social relations and culture in American society;

how technology affects the availability, communication and use of information and ideas in individual societies and in an interdependent world.

Curricular Balance

The Council acknowledges the challenge for units to achieve within the typical 120 semester-hour degree the educated professional it expects: a graduate knowledgeable in the liberal arts and sciences and in theories and concepts of journalism and mass communications and competent in the skills of the profession. Nevertheless, the Council insists that the character and quality of a student's entire degree are of vital educational importance and are the responsibility of journalism and mass communication units.

To ensure that units monitor carefully each student's entire degree program, the Council requires that students take:

a minimum of 80 semester hours in courses outside the major area of journalism and mass communications, with no fewer than 60 hours in the liberal arts and sciences;

a minimum of 12 semester hours within the major in theoretical and conceptual courses, such as in the history, processes, effects, law and ethics of journalism and mass communications; the courses must be academic (as opposed to professional in nature) and the unit must demonstrate that they are genuinely liberal arts and sciences in content.

Om man översätter utbildningskraven till svenska förhållanden kan man säga att 120 "semester hours" motsvarar ungefär en fyraårig utbildning. Av denna tid vill alltså den amerikanska ackrediteringsorganisationen se att två tredjedelar, dvs. drygt fem terminer, anslås till kurser som ligger utanför de egentligt journalistiska ämnena, varav minst fyra terminer inom "liberal arts and sciences".

Den amerikanska utbildningsmodellen utgår med andra ord ifrån att en betydande del av journalistutbildningen avdelas för kurser som syftar till

allmän vetenskaplig bredd eller fördjupning, snarare än moment som är direkt yrkesinriktade.

Utbildningar i Norden

På Högskoleverkets uppdrag har P-O Johansson gjort en översikt av journalistutbildningarna i Norden. Den kommer att läggas ut på verkets hemsida men listan över de aktuella utbildningarna och en sammanfattande kommentar presenteras här:

Danmarks Journalisthøjskole i Århus

Antal anställda lärare: 40

Antal elever: Journalist 225, TV-bildjournalist 12, Fotojournalist 18

Utbildningens längd: 4 år

Praktik: 1,5 år

Roskilde Universitetscenter

Antal anställda lärare: 7

Antal elever: 100

Utbildningens längd: 6 år, varav 2,5 i journalistik

Praktik: 1 år

Institut for Journalistik, Odense

Antal anställda lärare: 10

Antal elever per år: 75

Utbildningens längd: 3,5 år

Praktik: 1 år

Journalistuddannelsen i Nuuk, Grönland

Antal elever per år: 15

Utbildningens längd: 3,5 år

Praktik: integrerad i utbildningen

Oslo universitet, avd. for journalistikk, biblioteks- og informationsfag

Antal anställda lärare: 14

Antal elever: Journalist 68, Fotojournalist 12

Utbildningens längd: 2 år

Høgskolan i Stavanger – Institutt for mediefag

Antal anställda lärare: 4

Antal elever per år: 50

Utbildningens längd: 2 år med möjlighet till 1 års påbyggnad i TV-produktion

Praktik: 21 veckor

Høgskolan i Bodø

Antal anställda lärare: 8

Antal elever per år: 60 i journalistik, 30 i mediefag

Utbildningens längd: 2 år

Praktik: 12 veckor

Høgskolan i Volda – Avdeling for mediefag

Antal anställda lärare: 7

Antal elever per år: 60

Utbildningens längd: 2 år med möjlighet till 3 år i TV-reportage och dokumentärer

Praktik: 14 veckor internt och 8 veckor externt

Gimlekollen Mediesenter, Kristiansand

(privat högskola med Norsk Luthersk Misjonssamband som huvudman)

Antal anställda lärare: 13

Antal elever per år: 120

Utbildningens längd: 2 år

Praktik: 19 veckor

Helsingfors Universitet – Svenska social- och kommunalhögskolan

Antal anställda lärare: 4,5

Antal elever per år: 20

Utbildningens längd: 3 år

Praktik: 3 månader

Tammerfors Universitet – Inst. för journalistik och masskommunikation

Antal anställda lärare: 17

Antal elever per år: 45

Utbildningens längd: 3 år (kandidat) + 2 år (magister)

Praktik: 4 månader

Jyväskylä Universitet – institutionen för kommunikation

Antal anställda lärare: 5

Antal elever per år: 22

Utbildningens längd: 4–5 år (magister) motsvarande 160 poäng varav journalistik 75 poäng

Praktik: 4 månader

Háskoli Islands, Reykjavík

Utbildningens längd: 1 år

Praktik: 12 veckor

Kommentarer

De tretton redovisade institutionerna har på ett påfallande sätt en likartad uppbyggnad, sannolikt med rötter i den harmonisering av nordisk journalistutbildning som genomfördes under 1970-talet. Avvikelserna är få.

Den enda av de statliga institutionerna som är helt renodlad är Danmarks journalisthögskola i Århus. Denna är också den resursmässigt starkaste, där den större volymen (fyra år) ger utrymme för hela 1,5 års praktik. Den renodlade utbildningsmodellen innebär emellertid avsaknad av direkt koppling till ett universitet och därmed forskning.

Den andra påtagliga avvikelserna är Gimlekollens Mediehögskola i Norge som dels är privat, numera med officiell status, dels med en utbildning som vilar på en uttalad värderingsgrund. Därigenom utgör denna institution också den enda – i alla avseenden – renodlat specialiserade.

De övriga institutionerna har påtagliga likheter i sin uppbyggnad, dock med olika grader av kombinationer med akademiska studier samt mer eller mindre olika tyngdpunkter i utbildningen. Tydliga exempel på kombinationen journalistutbildning och akademiska studier finns i de nybildade skolorna i Danmark (Odense-Roskilde) och kan möjligen tjäna som modell för det synsätt som råder i slutet av 1990-talet. Samtidigt måste man konstatera att det i princip är samma konstruktion som i Tammerfors, som har rötter i 1950-talet.

Utöver Gimlekollen är samtliga underordnade statligt huvudmannaskap och – med undantag för Århus – utgör de en del av universitet och högskolor.

Av de tretton institutionerna är det bara tre som har en institutionell anknytning till mediabranschen via styrelserepresentation (Århus, Odense och Oslo). I övrigt utgörs styrelserna av interna representanter.

Gemensamt för alla institutionerna när det gäller journalistutbildningen explicit är den tydliga inriktningen på produktion och mediekunskap.

När det gäller ämnesinriktningen finns vissa gemensamma drag, t.ex. politik och ekonomi och i vissa fall kultur- och miljöavsnitt. Att ämnet kriminaljournalistik förekommer som särskilt ämne inom flera skolor är värt att notera.

En specialiserad inriktning kan självfallet ske inom ramen för särskilda akademiska ämnesstudier, men den starkt specialiserade medieutvecklingen återspeglas knappast i kursplanerna mer än i termer av en uppdelning på press, radio och TV.

I de flesta av kursplanerna återfinns avsnitt om journalistrollen i samhället. Inom ramen för detta får man utgå från att samhällsuppdraget har en framträdande plats i undervisningen. Den principiellt intressanta frågan är emellertid om det synsätt som ges till känna i undervisningen också kan tillämpas i yrkesutövningen. Inordningen i rådande journalistkultur på redaktionerna, oavsett medium, är oftast mycket snabb. Frånvaron av diskussioner om kriterier – t.ex. för en ”bra nyhet” – är generell och risken för disharmoni mellan skolornas intagningskrav och verkliga förutsättningar på de externa arbetsplatserna är uppenbar.

Enbart kursplanerna är inte grund nog för att göra en definitiv värdering av denna uppenbara konflikt, men den debatt om medierna som präglat 1990-talet är entydig: mediernas roll handlar om trovärdighet med direkt koppling till demokratiska värden. Debatten förs dessvärre i huvudsak av utomstående, dvs. representanter för medierna själva avstår i hög grad från att medverka till ett principiellt, konstruktivt och självkritiskt offentligt samtal.

Det är möjligt att frånvaron av denna debatt är förklaringen till att mediernas verkliga uppdragsgivare – läsarna, lyssnarna och tittarna – hamnat i fullkomlig skugga.

Möjligen kan man i det perspektivet få förklaringen till den ensartade nyhetsvärdering som råder i dagens medier och en delförklaring till förtroendeklyftor i triangeln mellan makthavare, medier och medborgare.

Forskning kring media och journalistik

På Högskoleverkets uppdrag har docent Gunilla Jarlbro i Lund gjort en kartläggning av svensk journalistikforskning. Rapporten kommer att i sin helhet finnas tillgänglig på Högskoleverkets hemsida.

Nedan presenteras Gunilla Jarlbros egen sammanfattning av rapportens huvudresultat:

Rapporten är en kartläggning och *inte* en utvärdering av journalistikforskningen i den bemärkelsen att några bedömningar huruvida forskningen håller god kvalitet eller ej har gjorts. Uppdraget har varit att beskriva *var* och *i vilken omfattning* samt *vad* som forskas kring när det gäller journalistik.

Den definition av journalistikforskning som har använts i denna kartläggning är följande: journalistikforskning är den forskning som studerar (1) journalistiken som produkt, dvs. innehåll och form (dock enbart non-fiction innehåll), (2) journalistiken som process, dvs. studier av hur journalistiken skapas och (3) journalistiken som samhällsfenomen.

Jag har vidare avgränsat mitt uppdrag till att huvudsakligen gälla forskning från år 1995 till dags datum. Anledningen till denna tidsmässiga avgränsning är tvåfaldig. För det första har Hadenius och Weibull (1997) i redovisningen till Kulturdepartementet av sitt uppdrag ”Massmedieforskning och samhälle: övervägande och förslag” beskrivit forskningsutvecklingen inom området från 1970-talet och framåt. Vidare utkom 1992 (Carlsson och Lindblad) en antologi där ämnesföreträdarna utvecklar sin syn på forskning om journalistik, medier och kommunikation. Det finns med andra ord en tämligen god dokumentation av forskningsfältet fram till och med år 1995. Den andra anledningen till den tidsmässiga avgränsningen är avhängig de resurser som har tilldelats uppdraget.

För att kartlägga aktuell journalistikforskning har NORDICOM:s projektkatalog rörande svensk forskning om journalistik, medier och kommunikation 1996/1997 samt den nätbaserade projektkatalogen 1998/1999 (<http://www.nordicom.gu.se>) varit ovärderlig. Vidare har jag sökt ytterligare information via Internet. Samtliga universitet och högskolor är kopplade till Safariprojektet vilket onekligen har underlättat arbetet.

Övergripande metod för att lokalisera aktuell och relevant forskning har varit ”snowball sampling”, dvs. jag har via olika hemsidors länkar sökt information tills det inte har funnits något mer relevant.

Förutom universitetens/högskolornas och olika enskilda institutioners hemsidor har jag sökt via forskningsrådets hemsidor. Olika databaser har även använts för att lokalisera information varav EBSCO databas varit den mest givande. Det finns emellertid en fara i att enbart förlita sig på information via hemsidor, eftersom alla institutioner ännu inte är fullständigt uppdaterade. I flera fall där informationen på hemsidor varit knapphändig har därför kontakt tagits med institutionen ifråga för att få ytterligare kunskap om pågående projekt.

Så långt det varit möjligt har jag försökt att vara heltäckande när det gäller aktuell forskning, men det finns således en risk att den forskning som inte finns presenterad på Internet eller i NORDICOM:s projektkataloger har fallit utanför mitt relativt grovkorniga nät.

Med definitionen ovan av forskningsfältet finner man att närmare hälften av all forskning inom fältet journalistik, medier och kommunikation tillhör journalistikforskning. Vidare finner man att två institutioner tillsammans står för hälften av all journalistikforskning, nämligen JMG vid Göteborgs universitet och JMK vid Stockholms universitet. Något fler forskningsprojekt återfinns vid Göteborgs universitet än vid Stockholms universitet (JMG 30 % respektive JMK 19 %). Koncentrationen är påtaglig och förklaras troligen av att det var i Göteborg och Stockholm som de första professurerna inrättades och en forskningsverksamhet med utbyggd forskarutbildning kunde börja byggas upp. Det finns emellertid tendenser till att koncentrationen håller på att lösas upp något i takt med att professurer inrättas på fler universitet och högskolor i landet.

Ett kännetecken för forskning kring medier och journalistik är att den har sina rötter i såväl humaniora som i samhällsvetenskap. 1999 finns det hela 54 forskningsinstitutioner – fördelade över landets universitet och högskolor – som på olika sätt forskar kring medier, journalistik och kommunikation. Det är således inte bara på institutioner som heter Medie- och kommunikationsvetenskap och/eller journalistik som det bedrivs forskning kring journalistik. Grundutbildning i medie- och kommunikationsvetenskap och/eller journalistik finns på 19 orter i landet och på 11 av dessa forskas det i journalistik, medier och kommunikation. För närvarande finns det nio professurer i journalistik och medie- och kommunikationsvetenskap och totalt är 150 doktorander inskrivna på forskarutbildningarna.

Majoriteten av forskningsprojekten belyser på ett eller annat sätt såväl journalistikens innehåll och form som dess process och dess betydelse för individ och samhälle. I redovisningen har jag dock varit kategorisk, dvs. jag har urskilt de olika projekten utifrån de studieobjekt jag har ansett varit mest centrala i forskningen. Med detta förfaringsätt finner man att närmare 40 % av forskningen på ett eller annat sätt belyser den journalistiska produkten, dvs. dess innehåll och form. Drygt 25 % av forskningen har som studieobjekt journalistiken som arbetsprocess, dvs. studerar hur journalistiken skapas och påverkas av sin omgivning. Knappt 20 % av den aktuella forskningen belyser journalistiken som samhällsfenomen, dvs. studerar hur journalistiken påverkar sin omgivning. Övriga 15 % av projekten belyser således mer än ett studieobjekt. Forskningsprojekt där samtliga för journalistikforskningen centrala studieobjekt visas lika stort intresse hör med andra ord till ovanligheterna. Detta förklaras troligen av att forskningsprojekt som skall belysa flera aspekter av journalistiken tar såväl stora ekonomiska som personella resurser i anspråk.

När det gäller finansiering av journalistikforskningen så tycks det vara en tämligen jämn fördelning av medel från de olika forskningsråden (HSFR, Riksbankens Jubileumsfond och Forskningsrådsnämnden) och från branschorganisationer respektive myndigheter.

Avslutningsvis kan man konstatera att den svenska journalistikforskningen präglas av såväl koncentration (få institutioner står för majoriteten av forskningsprojekt) och mångfald när det gäller såväl frågeställningar, perspektiv som metodologiska angreppssätt.

Expertgruppens bedömning

Utgångspunkt

Under de senaste årtiondena har det talats mer och mer om journalisters och mediers väldiga maktställning i samhället. Journalistik och mediebevakning anses samtidigt ofta ha egna förutsättningar och villkor i informationsområdet som skiljer ut dem från annan kunskapsinhämtning och kunskapspresentation.

Journalistik har ofta ambitionen att vara en profession. Men i motsats till klassiska professioner som präster, läkare eller jurister saknar journalister egen enhetlig utbildning eller egna legitimeringskrav. Det går fortfarande att bli en bra journalist utan att ha formell utbildning. Samtidigt växer antalet journalistik- och medieutbildningar på gymnasienivå, inom folkhögskolor och på högskolan.

En bedömning av den högskolebaserade journalistikutbildningen innebär alltså i sig en avgränsning. Högskolemässighet i journalistutbildningen innebär framför allt att den har forskningsanknytning. Men på ett professionellt område där professionell utbildning inte är självklar, är det inte självklart att forskningsanknytningen uppfattas som en odiskutabel tillgång för den framtida yrkesutövningen.

Journalistisk kompetens har förenklat tre dimensioner – rent hantverkskunnande, kunskap om det journalistiska yrkesområdet och dess roll i samhället samt allmänna kunskaper på centrala ämnesområden (framför allt samhällsrelaterade som ekonomi, statskunskap, historia eller sociologi men också för den enskilde omedelbart angelägna frågor som medicin, miljö- och hälsovård etc.). En fråga vid bedömningen av en forskningsbaserad högskoleutbildning i journalistik är huruvida forskningsanknytning behövs i alla dessa tre dimensioner och om forskningsbaserade studier behöver bedrivas isolerat inom ramen för journalistikutbildningen.

Journalistikens viktigaste medier är tre – tryckt press (med olika underavdelningar), radio och TV. Med 1990-talets IT-revolution och multimedieexplosion tillkommer nya elektroniskt baserade blandformer som webbtidningar etc.

Vid en bedömning av journalistikutbildningen blir då viktiga mät- punkter att studera hur kompetensens tre dimensioner uppmärksammas,

hur förankrad utbildningen är i journalistikens skiftande medier och hur forskningsanknytningen gestaltar sig.

Utbildningsorterna – besöksintryck

Enligt Högskoleverkets kriterier erbjuder åtta olika högskoleorter utbildning i journalistik. Universiteten i Stockholm och Göteborg samt Mithögskolan (i Sundsvall) har egna gemensamma medie- och journalistikinstitutioner som erbjuder både längre (100 poäng) och kortare (40 poäng) utbildningar i journalistik. Längre program finns också vid Södertörns högskola och Högskolan i Kalmar men utan journalistik som dominerande ämnesinnehåll.

En mellanform med studier om 80 poäng erbjuds i Umeå. Vid universiteten i Lund och Uppsala finns enbart kortare utbildningar om 40 poäng. Institutionsanknytningen är i Umeå kultur och medier, i Lund litteraturvetenskap och i Uppsala sedan i år medievetenskap (tidigare sociologi).

Som ett led i sitt arbete och enligt gängse praxis vid Högskoleverkets utvärderingar har expertgruppen gjort korta besök på alla dessa orter, en dag vid dem med längre utbildningar och en halv dag vid de kortare. Studiebesöken genomfördes under september och oktober 1999. Vid besöken har vi samtalat med institutionsledning, lärare och studenter samt tittat på undervisningslokaler och bibliotek. Våra intryck är också grundade på läsning av självvärderingar och studium av kursplaner och litteraturlistor.

Göteborg

Göteborg har jämte Stockholm den äldsta och mest etablerade journalistutbildningen i Sverige. Rötterna finns i 1960-talets journalistinstitut som sedan blev självständig journalishögskola för att senare integreras med universitetet i en storinstitution för både journalistik och medie- och kommunikationsvetenskap, JMG.

De långa utbildningsprogrammen i Göteborg och Stockholm har länge uppfattats som normal- eller huvudutbildningar i journalistik i Sverige. De präglas därvid av en självklar förankring i branschen, stort självmedvetande och betydande resurser.

Utbildningen i Göteborg har en historisk tradition att vara praktisk och jordnära. Samtidigt är utbildningen institutionellt tydligt förankrad i Sveriges starkaste tradition av statsvetenskapligt-sociologiska studier och

forskning om politiskt opinionsbildning och beteende. SOM-institutet, Samhälle Opinion Massmedia, som drivs gemensamt av statsvetenskapliga institutionen, Förvaltningshögskolan och JMG och vars årliga rapporter om opinionsläget i Sverige blivit akademiskt branschledande, är ett synligt uttryck för detta.

Också i sin rent fysiska miljö är JMG väl integrerat i universitetsvärlden i Göteborg. Man delar hus och bibliotek med de övriga institutionerna i SOM-kretsen och har Handelshögskolan, där det bedrivs likaledes uppmärksammas forskning om mediciekonomi, på andra sidan gatan. Härtill har JMG studielokaler för praktisk radio- och TV-utbildning bl.a. i anknytning till universitetets utåtriktade informationsverksamhet.

Lärarkåren vid JMG blandar långvarig akademisk och praktisk erfarenhet. Här finns påfallande många lärare med egen forskningserfarenhet och disputation. Flera av dem har samtidigt omfattande egen journalistisk yrkeserfarenhet.

JMG:s förutsättningar är således anmärkningsvärt goda. Ändå är inte JMG en institution som vid ett besök präglas av entusiasm och levande diskussion. Måhända finns ett – kanske inte omotiverat – självförtroende och en vetskap om en egen överlägsen erfarenhet och kunskap om journalistutbildning och forskning i journalistik, som för besökaren lätt ger intryck av en viss självtillräcklighet. Det gäller både kollegium och elevkår.

Och även om tradition och lokaler talar för motsatsen, förefaller kontakterna mellan forskning och utbildning, mellan statskunskap eller medie- och kommunikationsvetenskap och forskning och utbildning i journalistik inte vara så omfattande, vilket också påpekas av några av de journalistiskt verksamma gästprofessorer som varit knutna till JMG och som vi talat med. Det gäller såväl kontakten mellan undervisning och forskning vid den egna institutionen som kontakterna med övriga institutioner i huset och vid universitetet i stort.

Med sina överlägsna förutsättningar kan JMG erbjuda landets bästa och mest perspektivrika journalistutbildning. Kanske är det också så i verkligheten. Men en huvudkänsla efter ett besök vid JMG är ändå att möjligheterna inte är fullt utnyttjade. På en institution med JMG:s resurser borde också diskussionen om alternativa och nya utbildningsvarianter, om journalistikens nya villkor och krav i en förändrad medievärld kunna vara både levande och kritisk.

Vi har exempelvis intrycket att det inte förekommer något mer kvalificerat utvecklingsarbete kring utbildningsprogrammets utformning. Liksom på andra håll väcker exempelvis den kortare 40-poängsutbildningen

(som läggs till redan färdiga andra ämnesstudier) växande intresse. Men den framställs likafullt som en sidoaktivitet. Dess speciella möjligheter att just i Göteborg förenas med övriga utbildningar i SOM-kretsen skulle exempelvis vara intressant att få belysta.

Stockholm

JMG:s systerinstitution benämns numera JMK efter att ha genomgått samma utveckling från journalistinstitut över självständig högskola till institution vid ortens universitet som syskonet i Göteborg.

Ändå är just de institutionella och lokalmässiga skillnaderna mellan Göteborg och Stockholm det allra mest påfallande. JMK ligger i egna lokaler med eget bibliotek i ett väldigt förvaltningskomplex från 1970-talet på Karlavägen som omedelbar granne till radio- och TV-huset på Gärdet. Dessförinnan låg den gamla journalisthögskolan i Svenska Dagbladets hus i dagstidningskvarteren i Marieberg. Studenterna har en egen kår skild från Stockholms universitets. De får här till, som kamraterna i Göteborg och Sundsvall, presskort direkt och blir juniormedlemmar i Svenska journalistförbundet

JMK har följaktligen starka drag av självständig fackhögskola. Detta är ett medvetet val. JMK:s integration i universitetet välkomnades inte av lärare och forskare. Under viktiga perioder i sin utveckling har JMK och dess föregångare uttalat stött för att vara ett alternativ till traditionell akademisk högskoleutbildning. Därmed inte sagt att utbildningen haft samma praktiska framtoning som i Göteborg. Tvärtom har den i branschen länge haft anseende om sig att vara präglad av 1970-talets intellektuella vänsterklimat. Under en period hävdades till och med i Stockholm att journalistiken har ett annat kunskapsintresse än exempelvis samhällsvetenskapen. Miljön innebär å andra sidan närhet till huvudstadens medie- och förvaltningscentra, till journalisternas framtida arbetsgivare och främsta bevakningsobjekt.

Medan den fysiska lokaliseringen är praktiskt-samhällelig är JMK:s fakultetsmässiga förankring vid universitetet humanistisk. Institutionen för journalistik är gemensam för medie- och kommunikationsvetenskap (i Stockholm delvis i en psykologisk tradition). Men journalistikdelens egen forskningstradition – med undantag för ämnesföreträdarna/professorerna som kommit från Göteborgs samhällsvetenskapliga miljö – är mer humanistisk än samhällsvetenskaplig. Hittills har också journalistik och medie-

vetenskap varit åtskilda forskningsämnen, vilket dock kommer att ändras år 2000.

Den stora attraktionskraften med journalistutbildningen i Stockholm är närheten till de framtida arbetsplatserna och bevakningsområdets centrala instanser inom politik, förvaltning, näringsliv och kultur. Under utbildningen kan studenterna möta i stort sett alla ledande medieföreträdare i landet i aktuella debatter som ett led i undervisningen. De stora medie-företagen lockar studenterna med möjligheter till praktik och vikariat. Kanske än tydligare än på andra studieorter uppfattar studenterna de praktiska undervisningsmomenten och praktiken som det mest givande och tilltalande med utbildningen. Urvalet av gästlärare på deltid i många av utbildningsmomenten är överlägset större i Stockholm än någon annanstans.

Det går inte att dölja att denna konkurrens i attraktion från bransch och gästföreläsare skapar en viss spänning och osäkerhet i förhållande till ordinarie lärarkår och fasta undervisningsmoment. Många av de fasta lärarna på journalistikens och hantverkets kärnområden har varit länge på JMK och dess föregångare och har stor erfarenhet och stort intresse av journalistiken och dess problem, både de praktiska och principiella. Men deras egen yrkeserfarenhet ligger långt tillbaka i tiden. Flera följer själva forskarutbildning men de har ännu inte formellt avslutade doktorsstudier.

Ett sätt att komma förbi spänningarna mellan gästundervisande praktiker och fasta lärare vore att tydligare än nu betona behovet av levande dubbel kompetens hos lärarna. Idealt skulle i stort sett alla journalistiklärare samtidigt vara yrkesverksamma till 50 procent. Möjligheterna att inrätta sådana arrangemang borde vara bättre i Stockholm än någon annanstans.

Diskussionen om utbildningens innehåll och utformning är livlig vid JMK men förefaller samtidigt låst i pendelrörelser i återkommande teman, om praktik i förhållande till teori, om ämneskunskaper i förhållande till journalistik som akademisk disciplin.

Dessa måhända både oundvikliga och i någon mening aldrig lösbara dilemman återspeglades också i vårt möte med studenterna. Mötet präglades av påfallande kritiska synpunkter på kursuppläggningsen från en student vid en del av utbildningen samt en annan students behov av att skynda vidare från vårt möte till ett redan påbörjat vikariat på en huvudstadsredaktion.

Utbildningen vid JMK kommer alltid att ha stor attraktionskraft och ha mycket gratis genom sin placering i huvudstaden. Närheten till praktiken

har förvisso genom åren försvårat den akademiska fördjupningen också för andra utbildningar vid huvudstadsuniversitetet. Likafullt tror vi att JMK skulle finna förnyelsemöjligheter genom närmare kontakter med universitetet i övrigt. Åtminstone borde ämnesstudierna i annat än journalistik kunna samordnas med och stimuleras av utbildningen vid andra institutioner. Här borde också Stockholm kunna utveckla och erbjuda nya kombinationsalternativ med ämnesstudier utöver 40-poängsprogrammet.

Sundsvall

Journalistutbildningen vid Mitthögskolan (i Sundsvall) är det tredje stora utbildningsprogrammet i journalistik i Sverige. Den erbjuder både ett längre och ett kortare program och är en uppstickare (institutionen skapad 1990) som vill jämföras med de mognare utbildningarna i Göteborg och Stockholm vad gäller kursuppläggning, antagning och praktik.

Rent fysiskt är institutionen för medie- och kommunikationsvetenskap, MKV, inhyst i ett identitetslöst industrihotell, men lokalerna ligger ändå bara ett par hundra meter från Mitthögskolans nya huvudbyggnad med bibliotek (också för journalistutbildningen) och kårlokaler. Vid MKV finns också Demokratiinstitutet i Sundsvall, som organisatoriskt är en ideell förening med syfte att vara en länk mellan demokratiforskning och samhälle och att stimulera debatt om demokratins villkor, bl.a. som arrangör av den årliga partiveckan i Sundsvall. Genom Demokratiinstitutet och dess fasta gästforskare och projektledare har MKV kontakt med nordisk statsvetenskaplig forskning.

Forskningsanknytningen är viktig för MKV. Vid inget annat utbildningsprogram har det under våra besök talats så mycket om behovet av forskning och koppling till forskning. Det understryks att den treåriga utbildningen är forskningsförberedande och utbildningen omfattar som avslutning och höjdpunkt en självständig forskningsuppsats, inte ett praktikarbete.

Ett skäl till detta är att utbildningen i Sundsvall saknar krav på högre studier i något annat högskoleämne. Genom uppsatskravet får då också journaliststudenterna vid MKV denna grunderfarenhet från högskolestudier. Samtidigt är betoningen av forskning en uppenbar del av hela Mitthögskolans strävan att få ställning som universitet. Men den förefaller också vara väl förankrad i kollegiet. Den klyfta mellan forskare och lärare som kan skönjas i exempelvis Göteborg förefaller inte finnas i Sundsvall.

Problemet är snarare att kollegiets engagemang för forskning inte motsvaras av någon egen erfarenhet av samma omfattning. Flera lärare bedriver doktorandstudier vid andra universitet men få har färdig examen. Det är svårt att få ordinarie innehavare till den professur som finns vid institutionen. I ett läge där journalistik över huvud taget är ett utvecklat akademiskt ämne är det föga förvånande att det är särskilt besvärligt för nya högskoleorter att locka formellt kompetenta sökande till forskningstjänster.

Det andra problemet är att forskningsbetoningen inte uppskattas i lika hög grad av studenterna. Journalistikstudenterna är i Sundsvall lika inriktade på praktiska studier som på andra studieorter. De vill hellre genomföra praktikuppgifter som kan användas i vanliga medier än skriva seminarieuppsatser för forskningen. Till bilden hör också att Sundsvall genom sina antagningsregler stimulerar unga sökande utan tidigare formell högskoleutbildning. Bland sådana finns av naturliga skäl inte det största forskningsintresset. De få journalistikstudenter i landet som över huvud taget har ett särskilt forskningsintresse torde normalt vända sig till en mer etablerad högskoleort än Sundsvall. Över lag torde äldre, yrkeserfarna journalister som efter ett antal år i praktisk yrkesverksamhet söker fördjupning och perspektiv vara den bästa rekryteringsbasen för journalistikforskningen, inte unga studenter i grundutbildningen.

Fördelarna med studierna i Sundsvall är den betydande vikt som MKV och dess strävanden ges på högskolan. Journalistutbildningen tillhör Mitthögskolans profiler och journaliststudenterna syns i en fortfarande tilltalande liten och sympatisk studiemiljö. Utbildningen är också etablerad nationellt. De studenter vi träffade kom från hela Sverige. Sundsvallsutbildade studenter får också goda vitsord från sina praktikperioder och har oftast lätt att få arbete efter avslutad utbildning.

Hoten mot utbildningen i Sundsvall långsiktigt är att branschvärlden på orten är för liten för att ge nära och utvecklingsbara praktikplatser och utvecklingsimpulser, samtidigt som forskningen inte skulle bli riktigt etablerad vid högskolan. Möjligheten är å andra sidan att Sundsvall förstärker sin ställning som en sympatisk liten högskoleort – sådana passar för intensiva studier på grundnivå – med en stark medieprofil där samarbetet med Demokratiinstitutet kan utvecklas till ett levande både akademiskt och samhälleligt sammanhang.

Umeå

Journalistutbildningen i Umeå är inhyst i en av de centrala universitetsbyggnaderna och ger intryck av att befinna sig mitt i universitetet. Den tillhör institutionen för kultur och medier och humanistisk fakultet. Den förefaller vara en hela fakultetens angelägenhet med tillgång till akademiskt meriterade lärare från inte bara medie- och kommunikationsvetenskap utan också exempelvis nordiska språk, idé- och lärdomshistoria, sociologi och vetenskapsteori.

Journalistutbildningen i Umeå utmärker sig på två sätt, dels genom sin inriktning på vetenskapsjournalistik, dels genom sin längd, 80 poäng. Utbildningen har också magisternivå. Syftet är att ge en tvåårig fortsättningsutbildning i journalistik för studenter med minst 80 poängs tidigare högskolestudier, varav 60 poäng forskningspräglade studier i ett ämne.

Det kan finnas anledning att ifrågasätta utbildningens rubricering, vetenskapsjournalistik, eftersom ett sådant yrkesområde knappast finns. Efterfrågan på rena vetenskapsjournalister är och kommer att förbli liten i allmänna medier. Däremot är detta en utbildning för fördjupade journalistiska uppgifter i allmänna medier och specialmedier eller för informationsverksamhet i forsknings- och utbildningssammanhang.

På många sätt möter utbildningen kraven på en högre akademisk utbildning i journalistik. Den har en tvärvetenskaplig rekrytering av välmeriterade akademiska lärare och är inriktad på den journalistiska verksamhetens villkor och förhållande till både vetenskap och samhälle. Trots att detta är en kompletterande utbildning förefaller den inte vara så hantverksmässigt inriktad som 40-poängskurserna vid andra lärosäten. Det finns också en högskolemässig morot i uppläggningsprogrammet eftersom alla de 80 poängen i journalistik krävs för att tillsammans med tidigare ämnesstudier ge en fullständig magisterexamen. Andra kortare utbildningar ligger utanför grundexamen och får därmed inte samma status.

Av de utbildningsprogram vi tagit del av ger journalistikutbildningen i Umeå på många sätt det mest akademiska intrycket. Det beror inte i första hand på rubriceringen vetenskapsjournalistik. Det i praktiken mest viktiga är att studiet av journalistik ställs i relation till forskningsanknutna kunskaper i en rad andra akademiska ämnen, och det både hos lärarna och hos studenterna. Att Umeå sedan utgör en mindre forskningsmiljö för ämnet journalistik än Göteborg eller Stockholm spelar i sammanhanget mindre roll.

Men perspektivet i Umeå är inte bara forskningspräglat. Där finns också ett tydligare resonemang om mottagarna som styrande för den journalistiska verksamheten. Medan andra utbildningar lätt får ett medarbetarperspektiv genom sin professionellt slutna miljö ställs frågorna om journalistisk kvalitet mycket utifrån graden av begriplighet och angelägenhet för mottagarna hos studenternas texter och övningsprogram.

Vad gäller teknisk utrustning är inte utbildningslokalerna i Umeå lika imponerande som på de flesta andra högskoleorter. Men enkelheten härvidlag kanske inte bara är en nackdel. Måhända bidrar den till en koncentration på ett mer kritiskt ämnesstudium.

Umeåstudenterna ger ett påfallande engagerat intryck. Liksom på flera andra studieorter har många mer meriter i det intellektuella bagaget än vad som krävs. De har ofta fullbordade studier och några års yrkesverksamhet i botten. I mycket har detta i praktiken blivit en fortbildning för yrkeserfarna som vill ha kunskaper för ytterligare ett yrkesalternativ.

Lund

Journalistikutbildningen i Lund skiljer sig från alla andra genom sin institutionella förankring. Den ges vid institutionen för litteraturvetenskap. Dess forskningsanknytning är dels stilistisk/litterär, dels – och framför allt – presshistorisk. Däremot finns ingen anknytning till utbildningen och forskningen i medie- och kommunikationsvetenskap i Lund, vad vi förstår främst av historiskt-personliga orsaker.

Utbildningen är på 40 poäng och har en utpräglad kompletterande karaktär. Studenterna kommer från det lokala universitetet. De förefaller inte ha samma tydliga journalistiska yrkesambitioner som studenterna vid de längre utbildningarna. De vill uppenbarligen främst pröva på journalistiken som ett kompletterande yrkesalternativ och är då mycket praktiskt inriktade i sina intressen. Journalistik är för dem främst en hantverksutbildning inte ett ämne för kritisk akademisk reflektion.

Utbildningens styrka är dess starka betoning på praktiska stil- och språkövningar. Den har också en intressant praktikanknytning genom att mycket av den hantverksmässiga utbildningen ges i praktikform på medieföretag i regionen. Undervisningen i ämnet journalistik bygger mycket på seminariediskussioner kring aktuell mediedebatt och sköts av erfarna, tidigare yrkesverksamma journalister som nu bedriver doktorandstudier vid litteraturvetenskapliga institutionen.

Studenterna uttrycker en viss otålighet inför utbildningen som de inte uppfattar som tillräckligt krävande. Dess teoretiska ambitioner möts med skepsis, delvis grundad i tidigare fördjupade ämnesstudier. Tillspetsat skulle man kunna säga att studenterna anser sig ha fått vetenskapligheten i andra studier och här vill nöja sig med det mest handfasta.

Trots att utbildningen i Lund ges i en mycket akademisk miljö tillhör den följaktligen, och måhända paradoxalt, de utbildningar som inte har någon uppenbar högskoleprofil. I Lund borde samma utvecklingsmöjligheter finnas som i Umeå att gå mot en bredare, mer kvalificerad högre akademisk journalistexamen. Men det skulle kräva ett helt annat ämnes-samarbete inom fakulteten och över fakultetsgränserna.

Uppsala

Liksom Lund erbjuder Uppsala en utbildning på 40 poäng för främst lokala studenter som vill komplettera en grundexamen med utbildning i journalistik. Denna utbildning har likheter med programmen om 40 poäng vid de institutioner som också erbjuder lång journalistutbildning. Diskussionen kring journalistik och mediekunskap i kursuppläggning och hos lärare liknar mycket den i högskolemiljöerna i Göteborg, Stockholm och Sundsvall. Antagningsförfarandet har till och med en uttalat subjektiv komponent där lärarna bland de sökande väljer ut dem som vid intervju framstår som mest lämpade och motiverade för journalistyrket.

Utbildningen har just genomgått en både intellektuell och fysisk förflyttning från sociologiska institutionen till ett nytt informationsvetenskapligt sammanhang i det nyskapade economicentrum vid universitetet. Utbildningens forskningsanknytning blir framöver elektronisk informationsbehandling – medie- och kommunikationsvetenskap tillsammans med informatik och statistik.

Genom antagningens utformning har Uppsala uppenbart fått mycket motiverade studenter med en stark inriktning på att framöver arbeta som journalister. De förefaller vara något mer intresserade av journalistikens sammanhang än kamraterna i Lund, men har samma starka intresse för hantverkskunskaper och samma skepsis mot journalistikens värde som akademisk disciplin.

Hantverksutbildningen sköts av lokalt yrkesverksamma journalister från radio och dagstidningar med nu ganska lång utbildningsvana.

Uppsalautbildningen erbjuder en rimlig modell för en journalistutbildning grundad på större akademiska ämneskunskaper än den traditionella.

Men skall den kunna bli en högre akademisk utbildning på magisternivå krävs en utveckling och fördjupning av forskningsanknytningen som måhända i sin kommande utformning kan bli väl ensidig och för litet humanistisk i förhållande till såväl studenternas önskemål som det praktiska yrkeslivets krav.

Kalmar

Journalistutbildningen i Kalmar förefaller vara den som just nu har svårast att finna sin plats och roll. Journalistiken är en del av ett program för medieproduktion med inriktning på radio, TV och digitala medier. Hittills erbjuds studenterna 40 poäng vardera i medieproduktion, medie- och kommunikationsvetenskap samt journalistik. I planerade studieplaner skall journalistikinnehållet byggas ut.

Skälet till att journalistutbildning erbjuds i Kalmar är Fojo, det mest kända och ansedda fortbildningsorganet för journalister som var lokaliserat till Kalmar långt före högskolan. Genom Smålandstelevisionens studio-lokaler i Kalmar har utbildningen också en uppskattad praktisk bas. Däremot finns ingen självklar ämnesanknytning vid högskolan i övrigt. Tvärtom uppges journalistutbildningen inte vara uppskattad av högskoleledningen. En fördjupning av kontakten med Fojo uppmuntras inte.

Den allmänna utbildningen i journalistik är tunn vad gäller högskolemässigheten. Lärarna saknar högre akademisk utbildning och egen forskningserfarenhet. Det finns inte heller någon bredare ämnesbesläktad forskningsmiljö att anknyta till på högskolan. Programmet har hittills inte givit studenterna någon ämnesfördjupning högre än 40 poäng. Några högskolepoäng krävs härutöver inte heller för att antas till utbildningen.

Det går alltså inte att hävda att journalistutbildningen i Kalmar i dag har någon utpräglad högskolekaraktär. Däremot förefaller den vara en uppskattad utbildning. Studenterna ger ett aktivt och företagsamt intryck. De har redan parallellt med eller omedelbart efter utbildningen skaffat sig arbete i den nya informationsbranschen.

För att utvecklas måste utbildningen i Kalmar fördjupas med besläktade samhällsvetenskapliga ämnen. Den mer problemorienterade utbildningen i journalistik måste starkt knytas till Fojo för att ges ett levande och kvalificerat sammanhang. Genom Fojo skulle utbildningen kunna ha tillgång till hela den professionella utvecklingsdiskussionen i landet. Behovet av fortbildning av journalister är mycket stor. Andra högskolor vill säkert ge sig in i konkurrensen om denna. Men Fojo har naturligtvis ett

försteg genom att redan vara etablerad både på plats i Kalmar och i närhet till branschen. Tillsammans med grundutbildningen på högskolan skulle Fojo ytterligare kunna stärka sin kapacitet.

Med den starka medietekniska tradition som finns i Kalmar vore det också intressant om utbildningen kunde utvecklas med nyhetsgrafik och bildanalys, gärna i samarbete med den IT-starka högskolan i Karlskrona/Ronneby.

Södertörn

Den nya högskolan på Södertörn erbjuder det senaste tillskottet av högskoleutbildningar i journalistik. Den är till och med så ny att något fullt utbildningsprogram ännu inte slutförts och att de rena journalistikdelarna av utbildningen knappt har påbörjats.

Utbildningen på Södertörn avviker på två, inte okontroversiella, sätt från de äldre journalistutbildningarna. För det första bryter den med ordtraditionen och tar sin utgångspunkt i moderna multimedier och deras teknik. För det andra blandar den studenter som vill ägna sig åt informationsarbete och sådana som vill bli journalister. Utbildningsansvariga delar uppfattningen på andra studieorter (och inom mediebranschen) att rollerna som informatör och journalist av integritetsskäl inte får blandas ihop. Men här ses det som en fördel att utbildningarna hålls samman så att man skall lära känna varandra och varandras likheter och olikheter i mandat och yrkesroll.

Utbildningen har i sin modernitet stor lockelse och studenterna ger ett mycket entusiastiskt intryck. Liksom på andra områden har Södertörn jämförelsevis goda resurser också för denna utbildning. Lärarna är mer akademiskt meriterade än vid andra nyare högskolor. Stockholm erbjuder också en lockande branschnärhet. För hela högskolan gäller att den har som ett mål att rekrytera studenter från mer studieovana miljöer. Härvidlag kan just den multimediebaserade journalistutbildningen bli intressant, eftersom detta blir en journalistutbildning som kan locka sökande också från hem där man inte haft för vana att läsa en daglig tidning.

Den uppenbara risken med utbildningen är å andra sidan att den blir för teknikfixerad. Multimedietekniken inbjuder till lek med uttrycksmöjligheter. Som i andra journalistutbildningar dras studenterna omedelbart till de praktiska momenten, som här erbjuds i en tekniskt välutrustad laboratoriemiljö. Skall denna utbildning inte bara bli teknisk utan bli ett trovärdigt alternativ till övriga, mer i det skrivna ordet förankrade utbild-

ningar, krävs en kritiskt ifrågasättande attityd i undervisningen. Det återstår för utbildningsansvariga att bevisa.

Samtidigt erbjuder också hela högskolan många intressanta ämnesför-djupningar av intresse för blivande journalister. Här finns särskild utbildning i samtidshistoria och ett särskilt samtidshistoriskt institut med forskning baserad på s.k. ”oral history” – en journalistiskt besläktad metodik – och även en uttalad strävan att knyta an till kvalificerad politisk journalistik. Här skulle Södertörn ganska snart kunna stå för en avancerad studiemiljö där samtidshistoria/statskunskap kombinerades med journalistik, medievetenskap och multimedieteknik i de praktiska momenten till en högre journalistexamen på magisternivå.

Inom de mer tekniskt orienterade studiemomenten finns också anknypningsmöjligheter till Mälardalens högskola, där Sveriges i dag enda högre utbildning i nyhetsgrafik erbjuds. Nyhetsgrafikens uttryckssätt förenar redan i dag behov inom tryckta medier och multimediala webbmedier.

Journalistutbildningens problemområden

Antagning/rekrytering

Antagningskraven till de akademiska journalistutbildningarna skiljer sig markant åt. Medan utbildningarna i Sundsvall, Kalmar och Södertörn endast kräver gymnasieexamen kräver exempelvis den ettåriga påbyggnadsutbildningen i Uppsala, Lund och Stockholm 120 högskolepoäng, samt att de sökande tvingas genomgå omfattande tester för att bli antagna.

Men trots denna stora skillnad i antagningskrav mellan de olika utbildningarna går det inte att finna några entydiga skillnader när det gäller studenternas värde på arbetsmarknaden efter avlagd examen. Detta faktum kan dock bero på, eller påverkas av, att arbetsgivarna ibland har en okritisk attityd till journalistens utbildningsnivå.

Och trots de här stora skillnaderna i antagningskrav kan man heller inte finna några väsentliga skillnader när det gäller de antagna studenternas sociala eller kulturella bakgrund. Den förblir medelklass. Samma likriktning gäller även studenternas brist på arbetslivserfarenhet.

Slutsatsen är att de lägsta kraven, höga gymnasiebetyg och bra resultat på högskoleprovet, är en tillräckligt hög tröskel för att sortera ut elever från arbetarklassen och elever med annan etnisk bakgrund än den svenska. En undersökning vid JMK i Stockholm visar exempelvis att åtta av tio elever har föräldrar som är tjänstemän eller högre tjänstemän.

Här finns alltså en social skiktning i journalistutbildningarna som rimligtvis sätter sin prägel på värderingar och perspektiv inom yrkesjournalistiken.

Men att därför införa något slag av kvotering, exempelvis reservera en viss mängd studieplatser för elever med arbetslivserfarenhet och/eller annan etnisk bakgrund än den svenska, är ändå inte att rekommendera. För att kunna tillgodogöra sig en akademisk utbildning krävs ett visst mått av förkunskaper, icke minst i svenska språket och i samhällsorientering i vidaste bemärkelse. Har eleven inte dessa grundläggande kunskaper vid ingången i de akademiska studierna är risken stor för dåliga studieresultat och avbrutna studier. Orsaken till den sociala snedrekryteringen är snarare att söka i grund- och gymnasieskolans utbildningssystem än i antagningskraven till de högre journalistutbildningarna.

För de elever som inte antas till den akademiska utbildningen kan folkhögskolorna vara ett alternativ. Ett stort antal folkhögskolor erbjuder idag kvalificerade yrkesutbildningar i såväl tryckta medier som etermedier. Erfarenheter visar att även dessa elever har en bra ställning på arbetsmarknaden.

Det kan finnas anledning att påminna sig om att det för inte alltför många år sedan var övervägande män som antogs till den akademiska journalistutbildningen. Idag är förhållandet, utan att någon kvotering införts, det motsatta: mellan 50 och 75 procent av studenterna är kvinnor.

Det är positivt att antagningskraven till den högre journalistutbildningen erbjuder mångfald. Studenterna får flera alternativa utbildningar att välja mellan och arbetsgivarna kan efter studiernas slut välja mellan ämneskunniga journalister, hantverkskunniga journalister och allmänjournalister.

Varje antagningsnivå kan anses ha sina fördelar:

- De lägsta kraven, gymnasieexamen och högskoleprov, som finns i Kalmar, Sundsvall och Södertörn, ger ett stort antal elever möjligheten till journaliststudier. Varje utbildning lockar cirka 3 000 sökande. Man kan också spåra en påfallande vitalitet bland studenterna här.
- De traditionella långa journalistutbildningarna i Göteborg och Stockholm, som kräver 40 akademiska poäng plus ett flertal test för att eleverna skall antas, har efter det att testerna infördes fått se de sökandes antal minska från cirka 3 000 till 200! De nya antagningskraven anses emellertid ha gett mer studiemotiverade studenter. Om vitaliteten i studiemiljön har ökat i samma utsträckning som motivationen är oklart.

- Utbildningen av vetenskapsjournalister i Umeå som kräver 80 akademiska poäng och urvalstester har gett en inspirerande studiemiljö. Detta icke minst beroende på att eleverna väljs ut från samtliga fakulteter och att lärarna hämtas från olika institutioner.
- De ettåriga påbyggnadsutbildningarna i Sundsvall, Uppsala, Stockholm, Göteborg och Lund kräver antingen 100 eller 120 akademiska poäng plus omfattande urvalstester. Dessa utbildningar ger ämneskunniga studenter en grundläggande ingång i journalistiken.

Utbildningen i Uppsala skiljer sig något från de övriga genom att man där i slutomgången subjektivt väljer ut studenter som man tror passar för journalistyrket. De övriga utbildningarna går efter faktiska testresultat.

En reflektion man kan göra är om den brist på samhällsorientering som många studenter på journalistutbildningarna visar skall åtgärdas före utbildningens start eller bli en del av utbildningen?

Ska studenterna ha bättre kunskaper i samhällsorienterande ämnen, som exempelvis statskunskap och ekonomi när de börjar sin utbildning, måste naturligtvis antagningskraven skärpas. Ämnesinnehållet i de högskolepoäng som idag krävs måste i så fall preciseras och de utbildningar som inte kräver annat än gymnasieexamen idag då också påföras nya preciserade krav.

I förstnämnda fallet skulle ett krav på högskolepoäng i vissa samhällsorienterande ämnen leda till att de färdiga journalisterna blir en ämnesmässigt mer homogen yrkesgrupp, vilket inte enbart är av godo. Mångfalden i ämneskunskaper bör nämligen också värderas positivt.

I det sistnämnda fallet skulle de utbildningar som idag bara kräver examen från gymnasium få i stort samma antagningskrav som de långa utbildningarna i Stockholm och Göteborg och därmed också förmodligen tappa större delen av de sökande.

Slutsatsen blir att om man väljer denna strängare akademiska väg så halverar man det totala antalet ansökningar till de akademiska journalistutbildningarna.

Hantverkskunnande/medieinriktning

Den etablerade journalistutbildningen vid svensk högskola har fortfarande en klar förankring i det skrivna ordet och en journalistisk tradition som förenar yrkesverksamma i dagspress, radio och TV. Den som skulle tro att den snabba medieutvecklingen i grunden revolutionerar journalist-

utbildningen har anledning att bli förvånad. Utbildningen är utformad utifrån skrivande och den journalistroll som är normerande är samhällsjournalistens, inriktad på nyheter och kritisk samhällsgranskning. Det gäller de tre stora utbildningarna, men också de kortare programmen i Uppsala, Lund och Umeå.

Bara de yngsta utbildningarna på Södertörn och i Kalmar har en annan utgångspunkt. Kalmarutbildningen har vuxit fram ur en medieproduktionsutbildning och har sin förankring i TV. Södertörns utbildning tar sin avstamp i multimedia.

De tre stora erbjuder hantverksinriktad utbildning både i radio och TV men har likafullt den skrivande dagspressjournalistiken som idealbildare. Ändå klagar åtminstone gästlärare av olika dignitet över att språk- och redigeringsövningar inte spelar en större roll i de långa utbildningsprogrammen. Ren tidningsredigering utgör inte det stora inslag i utbildningen som man förväntat sig och är inte heller en dominerande del av den terminslånga praktiken på tidningsföretag. Det gäller framför allt Stockholm, medan redigeringen spelar en större roll i Sundsvall. Det förefaller ironiskt nog som om den snabba tekniska utvecklingen här står i vägen för den praktiska utbildningen. Utbildningen i redigering skall framför allt ge och öva upp en för yrket grundläggande färdighet i att bearbeta och presentera ett journalistiskt material. Behovet av sådan utbildning blir inte mindre av att journalister i dag gör färdiga sidor på skärm med en alltmer avancerad programvara.

Störst betoning förefaller språk-, stil- och redigeringsutbildningen att få i de kortare programmen. Den motiveras här med att studenterna måste slipa bort den stilistiska omständlighet de lagt sig till med under sina vetenskapliga ämnesstudier.

Trots en på många sätt imponerande teknisk utrustning på flera av studieorterna klagar så gott som alla institutioner samtidigt på bristande praktiska resurser för radio- och TV-arbete. Inom humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet är journalistikutbildningen något av ett laboratorieämne med jämförelsevis stora behov av datorer och annan dyr teknisk utrustning för undervisning i radio och TV. En ironisk paradox skulle framöver kunna vara att den snabba tekniska utveckling som allmänt präglar medie- och informationsområdet snarast leder till att själva utbildningen blir mindre teknisk.

Kontrasten är framför allt utbildningen i multimedia på Södertörn som har stora tekniska resurser. Problemet här är i stället att möjligheterna i

teknikleken kan komma att stå i vägen för den kritiska reflektionen och kvalitetsmedvetenheten om journalistikens innehåll.

De mer etablerade utbildningarna utgår från journalistik som uttrycks-sätt och disciplin för kunskapsinhämtning. Utifrån framför allt dagspres-sens tradition och situation behandlar de journalistikens grundvillkor och lägger sedan till den mer praktiska hantverksträningen. De mer medie-tekniskt präglade utbildningarna i Kalmar och på Södertörn utgår i stället från de nya medierna och tar sedan upp de journalistiska problemställningarna som en påbyggnad.

Det är utifrån vår generations yrkeserfarenhet lätt att känna sig trygg med den dominerande traditionella uppläggnigen. Men risken finns naturligtvis att de mer journalistiskt djupgående utbildningarna missar en ny studentgeneration som saknar tidningsvana men likafullt vill bli jour-nalister i nya medier.

Teori och vetenskaplighet i pedagogiken

Förhållandet mellan teori och praktik ser ut att vara problematiskt i många av journalistutbildningarna. Trots att det är en grundförutsättning att utbildningen skall omfatta både teoretisk kunskap och färdighetsträning råder det osäkerhet om hur de två komponenterna skall organiseras. Det gäller både kvantitativt och innehållsmässigt. Studenterna och en del arbetsgivare vill vanligtvis ha mera praktisk färdighetsträning, medan det på utbildningspolitisk nivå och bland många lärare finns en önskan om ökad akademisering.

Här ger inte heller högskolelagen någon klarhet. Det sägs å ena sidan att utbildningen skall ”... vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt beprövad erfarenhet ...” (§2), vilket innebär att vetenskapligheten är jämställd med konstnärlighet och beprövad erfarenhet.

Men å andra sidan sägs det: ”Verksamheten skall bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning” (§3), vilket tyder på att forskningen har en dominerande ställning. Det överläts alltså till institutio-nerna att organisera förhållandet mellan de två huvudkomponenterna i journalistundervisningen. Men att teori och vetenskaplighet i betydelsen forskningsbaserad kunskap är viktig anser vi odiskutabelt.

För att minska studenternas motvilja mot teori i undervisningen kunde vi tänka oss att föreslå att blivande studenter redan före studiestarten skulle få en klarare information om varför det är viktigt med vetenskaplighet i journalistutbildningen. Vi vet att detta blir gjort, men samtalen med

studenterna visade att de inte hade förstått det. Med enkla exempel kunde man visa t.ex. hur den grundliga inläring av undersökningsmetodik och analytiskt tänkande som tränas i akademisk forskning är viktig också i journalistiskt arbete. Detsamma gäller kravet om flersidig belysning av aktuella frågor (i kontroversiella saker måste alla aspekter tas i beaktande) och – det viktigaste – insikten om att det inte alltid finns enkla svar på svåra frågor. Dessutom känner akademiskt utbildade journalister den akademiska världen och kan med större självförtroende ställa frågor till experter och inflytelserika intervjupersoner. Genom att de känner vetenskapens roll i samhället kan de också lättare avdramatisera vetenskapen än journalister utan akademisk skolning. I tillägg kommer självfallet betydelsen av att akademiseringen ökar inom andra institutioner i samhället och bland publiken.

Om det således är klart att forskningsbaserad kunskap är viktig är det inte lika klart vilken kunskap som är den viktigaste; är det kunskap om journalistik eller kunskap om andra ämnen? Medie- och kommunikationsvetenskap och samhällsvetenskap har självfallet sin plats i journalistutbildningen. Men under de senaste åren har också andra akademiska ämnen visat sig vara efterfrågade på arbetsmarknaden för journalister. Det gäller inte bara ekonomi, historia och sociologi, utan också olika specifika kulturvetenskapliga och t.o.m. naturvetenskapliga ämnen. Här är det viktigt att bevara mångfalden.

Det är stora variationer mellan högskolorna i deras val av innehåll och organisering av den teoretiska undervisningen. Det är inte möjligt att gå i detalj, vi måste begränsa oss till några huvudintryck. För det första kan man konstatera den i och för sig naturliga skillnaden mellan de journalistutbildningsprogram som bygger på en redan avlagd akademisk examen och de som inte gör det. Skillnaden kommer fram i undervisningens innehåll och organisering, men vanligtvis också i studenternas sätt att reflektera och i deras förhållningssätt till sin blivande yrkesroll. Här befinner sig utbildningen i Umeå på en särskilt hög nivå, vilket får antas ha samband med att utbildningen är tvåårig och inte bara ettårig som på de andra korta programmen.

En annan förutsättning för högskolemässighet är att lärarna själva har forskningserfarenhet och akademisk skolning. Lärarnas kompetens visar sig i synnerhet i undervisningsplaner och litteraturval. Utbildningarna i Stockholm, Göteborg, Lund, Uppsala och Sundsvall ger ett klart intryck av systematiska planer och forskningsbaserad litteratur. I Kalmar verkar högskolemässigheten inte vara helt tillfredsställande. På Södertörn är det

en tendens till att teknikfascinationen överskuggar reflektion och djupare gående analyser trots att lärarkåren som helhet har en tillfredsställande akademisk nivå.

Möjligheten att använda extralärare från andra ämnen vid högskolorna ser inte ut att utnyttjas optimalt. Detta slår en kanske särskilt i Stockholm där närheten till specialkompetens borde vara särskilt stor.

Att döma av självvärderingar och studieplaner är förmedlingen av teoretisk kunskap om journalistik i princip relativt likartad vid de olika utbildningarna. De tre huvudelementen, journalistiken som produkt (innehåll och form), journalistiken som process och journalistiken som samhällsfenomen blir behandlade. När det gäller det sista, journalistiken som samhällsfenomen, är det påfallande hur litet intresse som riktas mot förhållandet mellan medier och mottagare (läsare, lyssnare och tittare, samt användare av interaktiva medier) vid de flesta institutioner. Den solida forskningsbaserade kunskapen om hur människor använder medier, hur de reagerar och vilka konsekvenser medierna har tycks närmast lysa med sin frånvaro. Det är inte givet att läsarna har samma uppfattning som redaktörer och journalister om vad som är de viktigaste nyhetskriterierna.

Också som motvikt till myter om mediepåverkan och ogrundat tyckande borde kunskap om publiken ha sin plats i journalistutbildningen. Ett annat tema som vanligtvis saknas är internationella jämförelser av nyheter och journalisters attityder till olika journalistiska ideal. Kunskap av denna typ skulle avgjort kunna vidga perspektivet i många sammanhang, inte minst i behandlingen av journalistisk etik.

Den största invändningen som studenterna hade till teoridelen av undervisningen var att den inte var integrerad i den praktiska delen. Studenterna hävdade dessutom att de olika komponenterna av teoretisk kunskap var för isolerade från varandra, och att de inte kunde se relevansen av denna kunskap för sitt kommande arbete. De saknade en mer samlad översikt och ett vidare perspektiv. Denna kritik kom naturligtvis till uttryck i varierande grad, men det var påfallande att studenterna hade denna kritik också vid de institutioner där ledning och lärare starkt hade framhävt att de hade integrerat teori och praktik i utbildningen. Starkast kom studenternas kritik till uttryck i Stockholm, men den var mer eller mindre uttalad vid samtliga utbildningar med undantag av Umeå.

Att studenter föredrar de praktiska delarna av utbildningen framför de teoretiska är inte något nytt. Det gäller inte bara journaliststudenter utan är ett allmänt drag vid de flesta akademiska yrkesinriktade studier. Det är också vanligt att studenter i perioder upplever studierna som oöversiktliga

och först efter att de är färdiga ser nyttan och sammanhanget i uppläggnen.

Men det är också klart att det idag sker en utveckling i professionsstudierna vid många universitet i riktning mot bättre samordning av teori och praktik. Lärare måste samarbeta om att anpassa enskilda komponenter till varandra och försöka integrera teori och färdighetsträning. Fullt genomfört får vi den pedagogik som går under namnet problembaserat lärande (PBL), och som bl.a. införts vid en del läkar- och tandläkarutbildningar i Norden. Här kommer studenterna i kontakt med patienter redan från första dagen. Teoretisk kunskap inlärs med anknytning till aktuella problem. Teorin har minst lika stor del av utbildningen nu som förut, men inläringen sker på ett annat sätt.

Övergången till det nya systemet har krävt stora resurser i tid, pengar och helhjärtad insats av högt kvalificerade lärare och vetenskapsmän. Resultatet bedöms som entydigt lyckat.

”Problembaserat lärande” är knappast något som journalistikutbildningen omedelbart kan införa. Till det är också forskningen om journalistik, medier och kommunikation tills vidare ett alltför nytt forskningsområde; det måste satsas mera på forskningen parallellt med undervisningen. Forskningen måste i ökande grad ta upp frågeställningar av relevans för praktisk journalistik. Men erfarenheterna från andra professionsstudier vid nordiska universitet nämns för att visa att integrering av teori och praktik är nödvändig, och att den kräver stora resurser och vilja till samarbete. Vi anser alltså att journalistikutbildningen har en stor utmaning när det gäller samordnandet av teori och färdighetsträning. Det behövs ett krafttag, där både forskare, lärare och praktiker deltar. Det gäller inte minst frågan om vilka forsknings- och kunskapselement som skall tas med i undervisningen. Det är en process som kommer att ta tid, men den är viktig.

Journalistik som forskningsämne

Kravet på en forskningsbaserad utbildning som motiverar dess ställning i högskolan präglar tänkandet hos utbildningsansvariga framför allt på de tre stora utbildningsorterna. Här talas det mest om journalistik som akademisk disciplin och om behovet att förankra utbildningen i den forskning som bedrivs på institutionerna.

Ironiskt nog är den akademiska betoningen starkast i Sundsvall, där utbildningen uttalat skall ge behörighet till forskarutbildning i journalistik men där den egna forskningsverksamheten ännu inte är särskilt utbyggd och få av lärarna har egen slutförd forskarutbildning. Inom en grundutbild-

ning erbjuder ju snarare lärarna studenterna forskningsanknytning med sina egna erfarenheter än själva kursinnehållet.

Stockholm och Göteborg har självklart den mest utbyggda forskningsverksamheten och flest lärare med egen forskarutbildning. Stockholmsinstitutionens forskning är mer varierad men också splittrad i disciplinärt ganska åtskilda riktningar, medan JMG lever lokalmässigt och intellektuellt mycket nära en omfattande forskning i medier och kommunikation och politisk opinionsbildning, utgående från en göteborgsk statsvetenskaplig tradition. Journalistik och medievetenskap är ett gemensamt forskningsämne.

Institutionernas intresse för forskningsförankring motsvaras sällan av något liknande hos studenterna. Journalistikstudier är starkt yrkesinriktade och förefaller sällan forskningsintresserade. Det gäller i lika hög grad studenterna vid de kortare utbildningarna, som redan har forskningsanknuten ämnesutbildning. I samtal med oss var ofta dessa studenter mer vetenskapligt kritiskt skolade i sina resonemang än kamraterna vid de långa utbildningarna, men deras intresse för journalistik som forskningsområde förefaller för den skull inte vara större.

Över huvud taget kan inte grundutbildningen i journalistik vara samma förstadium till forskarstudier som mer vanliga ämnesstudier. Den naturliga rekryteringsbasen för journalistikdoktorander är snarare erfarna och självkritiska journalister, som efter några år i praktiskt arbetsliv känner behov av och intresse för kritisk fördjupning och perspektiv på sin yrkesverksamhet.

Längst från kontakt med forskning är studenterna i Kalmar. På Södertörn finns forskningsmeriterade lärare, även om de ännu inte spelar någon central roll i utbildningen.

Dilemmat med forskningsanknytningen har flera dimensioner. Till bilden hör att ”journalistik” ännu inte är riktigt etablerat som forskningsområde. Akademiskt formellt meriterade och kompetenta innehavare är svåra att finna till professurer och andra forskartjänster. Detta är ytterligare ett problem för högskolemässigheten i studierna, eftersom lärarna i de hantverkspräglade momenten av utbildningen – med några undantag i Göteborg och Stockholm – av uppenbara skäl är praktiker utan akademisk profil. En kvalitetshöjning av hela utbildningen skulle kräva att både lärare och forskare hade dubbel kompetens, både från praktisk journalistik och från journalistik som forskningsämne.

Osäkerheten kring journalistik som akademiskt ämne återspeglas också i fakultetsförankringen som är samhällsvetenskaplig i Göteborg men

humanistisk i Stockholm. Den syns också i kurslitteraturen. Det är slående hur liten del som utgörs av forskningsrapporter eller monografier. Mycket är antingen dokumentsamlingar (med exempelvis pressetiska överväganden från pressombudsmannen och Pressens opinionsnämnd), artikelkompendier eller debattskrifter.

Man skulle också i en akademiskt utformad utbildning förvänta sig mer internationella perspektiv och internationell litteratur än vad som är fallet att döma av studieplaner och kurslistor. Mycket av problemdiskussionen kring journalistroll, etik och publiceringsprinciper borde inbjuda till internationella jämförelser.

Gränsdragningen mellan journalistik och medie- och kommunikationsvetenskap är inte självklar. På de flesta håll är detta kanske inget större problem eftersom journalistikutbildningen delar institution med medie- och kommunikationsvetenskap. Närheten mellan ämnena är snarare en fördel. Bara i Lund sker journalistutbildningen helt utan kontakt med forskningen och utbildningen i medie- och kommunikationsvetenskap. Ämnesförankringen är här i stället litteraturvetenskap och särskilt presshistoria.

Ett bakomliggande dilemma är att det akademiska ämnet ”journalistik” inte är den självklara forskningskopplingen för många journalister och journalistikstudenter. Ledande praktiker/journalister snarare än professorer i journalistik utgör de dagliga förebilderna. Och för många kvalificerade journalister är den akademiska eller högskolemässiga förankringen i deras eget arbete inte att de har kunskaper i det akademiska ämnet journalistik utan att de är bildade i statskunskap, ekonomi, historia, litteraturvetenskap eller i något naturvetenskapligt ämne. Det är ofta också en sådan ämnesmässig fördjupning som både redaktionsledningarna och läsare/lyssnare/tittare efterlyser hos journalister.

Ämneskunskaper i journalistutbildningen

En vanlig synpunkt både bland lärare och studenter är att allmänbildning och samhällsvetenskapliga ämneskunskaper är för svaga hos de journalistikstudenter. Det gäller också de program där minst 40 poäng i andra högskoleämnena är antagningskrav.

Vissa statskunskapskurser ingår oftast i utbildningarna, även om dessa moment har blivit kortare sedan journalisthögskolornas självständighet avskaffades och förkunskapskraven höjts. Den skepsis mot traditionella universitetsstudier i samhällsvetenskap som tidigare präglade vissa av journalistutbildningarna och som ledde till att en särskild, mer journalis-

tiskt inriktad statsvetenskap lärdes ut på journalistutbildningarna förefaller däremot vara borta.

Det är som vi redan konstaterat uppenbart att framtida akademiskt utbildade journalister måste ha en bättre samhällsvetenskaplig kunskap och få möjligheter att ta del av forskningsbaserad samhällsvetenskaplig utbildning under sin studietid. Att skriva en akademisk uppsats på 60-poängsnivå är i sig också alltid en viktig erfarenhet för en god journalist. Vi tror också att det skulle vara en fördel om denna samhällsvetenskapliga utbildning inte gavs särskilt till journaliststuderande utan att studenter på journalistprogram deltog i den vanliga samhällsvetenskapliga utbildningen på högskolan. Det skulle motverka den alltför tidiga professionalisering med alltför tunna kunskaper som utgör ett problem inom journalistkåren.

Om ämnesutbildningen skall läggas in före de rena journalistikstudierna eller mer parallellt med journalistiken är i viss mån en praktisk fråga. Men sannolikt skulle det vara en fördel om studierna kunde varvas. Det skulle förmodligen bidra till att stärka högskolemässigheten i journalistprogrammen och med en sådan varvning vore det lättare att undvika att ämnesstudierna av studenterna uppfattas som rent förkunskapskrav eller som ett komplement som bör hanteras pliktskyldigast.

En aspekt på en högskoleutbildning är att studierna sker i närhet med andra studenter och att utbildningen är en tydlig del av en samlad högskolemiljö. Till vår förvåning tycks kopplingen mellan journalistprogram och andra samhällsvetenskapliga studier vara svag på nästan alla studieorter. JMG ingår tillsammans med besläktade institutioner i en samlad forskningstradition kring politisk opinion, kommunikation och beteende. Men som vi påpekat i våra besöksintryck tycks ändå samlivet med den statsvetenskapliga institutionen, Förvaltningshögskolan och det samlade politiska opinionsstudium som där sker, inte utnyttjas fullt ut. Den nu väl teknikinriktade utbildningen på Södertörn skulle kunna få väldiga synergieffekter om den bringades i kontakt med den samtidshistoriska forskningen och utbildningen vid högskolan. Närmast tycks kontakten med ämnesstudier i statskunskap vara i Sundsvall genom det s.k. demokratiinstitutet. Men bemärk då att statskunskapen ännu inte är ett etablerat forskningsämne vid Mitthögskolan.

Vi tror också att det för den framtida yrkesrollen som journalist vore bra om studenter i journalistik mer studerade tillsammans med ämnesstudenter i besläktade ämnen. JMK i Stockholm är i dag ett extremfall som lever ett liv fysiskt åtskilt från universitetet i övrigt. Studenterna har till och med en egen studentkår.

Kontrasten med exempelvis Umeå är slående. Där finns journalistik-utbildningen centralt i samhällsvetarhuset på universitetets campus där studenterna tränas med andra ämnesstuderande.

Mot en fördjupad utbildning

De långa journalistutbildningarna i Göteborg, Stockholm och Sundsvall betraktas fortfarande som normalprogrammen för akademisk utbildning av journalister. Bl.a. för att möta kritiken om bristande ämnesförkunskaper har man lagt in förkunskapskrav om minst 40 högskolepoäng i Göteborg och Stockholm.

En annan modell är att erbjuda utbildning i journalistik om 40 poäng till studerande som har en grundexamen om 120 poäng. De utbildningarna väcker växande intresse och ges alltså både som komplement vid de stora journalistutbildningsinstitutionerna och inom ramen för andra institutioner vid universiteten i Lund, Uppsala och Umeå (där 80 poäng). Än så länge har dock inte de korta utbildningarna i Göteborg, Stockholm och Sundsvall samma anseende – särskilt inte hos lärarna – som de långa programmen utan förefaller ses som en enklare mer kompletterande yrkesutbildning.

Vi kan dock se starka skäl för de kortare utbildningarna, som sannolikt mer motsvarar framtidens krav på akademiskt utbildade journalister där ordentliga ämneskunskaper också i annat än journalistik, kommer att vara efterfrågade. Men vi tror att de kortare utbildningarna liksom i Umeå måste göras något längre, både för att ge tillräcklig plats för de hantverksmässiga momenten och för att göra ett mer seriöst studium av journalistik möjligt.

Det är betecknande att de akademiskt skolade studenterna på 40-poängsutbildningarna i dag har den allra mest praktiskt präglade synen på sin utbildning och visar minst intresse för ett bredare, mer problematiserat studium i journalistik. De akademiska studenterna anser sig ha sina akademiska studier avslutade och vill nu ha en hantverksutbildning. Det är inget tillfredsställande svar på behovet av ämnesmässigt bättre utbildade journalister.

Modellen från Umeå erbjuder kanske en lösning på detta dilemma (även om programrubriken ”vetenskapsjournalistik” framstår som både väl pretentiös och orealistisk i förhållande till möjligheterna på arbetsmarknaden). Där har studenterna en ordentlig ämnesbakgrund från andra ämnen (60 + minst 20 poäng) men har fortfarande en stark morot också till de mer teoretiska journalistikstudierna eftersom de behöver alla 80 poängen för att få ut den magisterexamen programmet leder fram till.

Över lag tror vi att journalistutbildningen behöver ett lyft och höjd ambitionsnivå. Den snabba medieutvecklingen ställer nya krav på undervisning i nya uttrycksformer. Men framför allt höjs kraven på undervisningen i journalistik och medievetenskap. Det samhälleliga perspektivet på medierna måste lyftas fram än mer i utbildningen liksom komplexiteten i den professionella yrkesrollen och den växande differentieringen av hela mediebranschen. När medierna i allt större utsträckning uppfattas som bestämmande för människors världsbild och samhällsutvecklingen är det särskilt viktigt med en kritisk och kvalificerad utbildning som både kan möta och kritiskt ifrågasätta branschens krav.

Överlag växer också kraven på större kunskaper och bildning, på både större bredd och djup, hos framtidens journalister. Utbildningens grundinriktning på allmän nyhetsjournalistik måste vidgas inte bara med profilen vetenskapsjournalistik utan än mer med studiemoment inriktade på kultur, livsåskådningsfrågor och politisk analys. Den ständigt återkommande frågan om samhälleliga ämneskunskaper hos nyutexaminerade journalister måste därför lösas, gärna genom en med andra studiegångar integrerad ämnesundervisning. Den berättigade oron för journalistrollens professionella självupptagenhet kan delvis mötas genom att blivande journalister utbildas tillsammans med andra studenter, inte i en sluten yrkeshögskolemiljö. Samtidigt måste också det internationella perspektivet på medieutveckling och yrkesetik förbättras i utbildningen.

Det kan i och för sig med rätta hävdas att journalistutbildningen under de senaste årtiondena blivit alltmer akademisk, medan mycken klassisk akademisk utbildning blivit mer skolmässig. Likafullt tror vi att journalistikutbildningens utvecklingsbehov ligger i riktning mot en än mer djuplodande utbildning. Basbehoven av journalistiskt yrkeskunnande täcks redan i stor utsträckning av folkhögskolorna. Kanske skulle till och med arbetsfördelningen och profilskillnaden mellan folkhögskolornas utbildning och den vid universitet och högskolor behöva bli klarare.

Samtidigt är det dags att ge just den högskolebaserade journalistutbildningen ytterligare djup och längd. Studenterna vid vissa utbildningar klagar i dag över att tempot och kraven i utbildningen är för låga. Ändå tror vi inte att kvalitetshöjningen i första hand kan tillfredsställas med mer späckade utbildningsprogram. En 4–5-årig utbildning med såväl ämneskunskaper, akademisk journalistik, medievetenskap och praktiskt yrkeskunnande ledande till en magisterexamen i journalistik borde bli ett huvudalternativ på högskolorna. Ett sådant program skulle också lyfta sig över den nuvarande spänningen mellan långa och korta program och ta till sig det bästa från bägge modellerna.

Högskoleverkets rapportserie

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Bilagor:

- Bilaga 1: Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
- Bilaga 2: Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1995:1 R

Grundskollärautbildningen 1995

Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R

Examensrättsprövning – Utbildning i biodynamisk odling

Högskoleverkets rapportserie 1996:2 R

Tillsynsrapport – Avgiftsfri utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:3 R

Examensrättsprövning – Konstnärlig kandidat- och magisterexamen

Högskoleverkets rapportserie 1996:4 R

Examensrättsprövning – Kyrkomusikalisk utbildning vid Skändalsinstitutet

Högskoleverkets rapportserie 1996:5 R

Kvalitetsarbete vid universitet och högskola

Högskoleverkets rapportserie 1996:6 R

Vårdutbildningar i högskolan – En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:7 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1994/95

Högskoleverkets rapportserie 1996:8 R

Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området – En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:9 R

The National Quality Audit of Higher Education in Sweden

Högskoleverkets rapportserie 1996:10 R

Avgiftsbelagd utbildning i privat regi – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:11 R

Kriterier för benämningen universitet – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:12 R

Kvinnor och män i högskolan. Från gymnasium till forskarutbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:13 R

Swedish Universities & University Colleges 1994/95

– Short Version of Annual Report

Högskoleverkets rapportserie 1996:14 R

Examensrättsprövning – Teologisk utbildning vid frikyrkliga seminarier och vid Umeå universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:15 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Borås

Högskoleverkets rapportserie 1996:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Uppsala universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:17 R

Examensrättsprövning – Uppföljning av teologisk utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:18 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Jönköping

Högskoleverkets rapportserie 1996:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlstad

Högskoleverkets rapportserie 1996:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lärarhögskolan i Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1996:21 R

Högskoleprovet – Genom elva forskares ögon

Högskoleverkets rapportserie 1996:22 R

Högskola på Gotland

Högskoleverkets rapportserie 1996:23 R

Rätt att inrätta professurer – Högskoleverkets prövning

av Högskolan i Kalmar, Karlstad, Växjö, Örebro samt

Mitthögskolan och Mälardalens högskola

Högskoleverkets rapportserie 1996:24 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1994/95

– Kortversion

Högskoleverkets rapportserie 1996:25 R

Förslag till meritvärdering vid urval på betyg –

Högskoleverkets förslag till meritvärdering av nya och

gamla gymnasiebetyg m.m.

Högskoleverkets rapportserie 1996:26 R

Redovisning vid universitet och högskolor – Rapport till

regeringen

Högskoleverkets rapportserie 1996:27 R

Quality Audit of Uppsala University

Högskoleverkets rapportserie 1996:28 R

Tillsynsrapport – Förfarande med inaktiva doktorander

Högskoleverkets rapportserie 1996:29 R

Examensrättsprövning – Prövning av medieutbildningen

vid Mediehögskolan i Uppsala

Högskoleverkets rapportserie 1996:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid fem

lärosäten

Högskoleverkets rapportserie 1997:1 R

Högskoleutbildningar inom vård och omsorg – En

utredning

Högskoleverkets rapportserie 1997:2 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:3 R

Examensrättsprövning – Lärautbildning vid högskolorna

i Borås och Halmstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:4 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Örebro

Högskoleverkets rapportserie 1997:5 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan Dalarna

Högskoleverkets rapportserie 1997:6 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Operahögskolan i Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1997:7 R

Kvalitet och förändring

Högskoleverkets rapportserie 1997:8 R

Rekruteringsmål för kvinnliga professorer – ett

regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:9 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Södertärns

högskola

Högskoleverkets rapportserie 1997:10 R

Examensrättsprövning – Grundskolläroexamen vid

Högskolan i Falun/Borlänge, Högskolan i Jönköping och

Högskolan i Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:11 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Företagsekono-

miska Institutet, Stockholms Musikpedagogiska Institut

och Högskolan i Gävle/Sandviken

Högskoleverkets rapportserie 1997:12 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Karlskrona/Ronneby

Högskoleverkets rapportserie 1997:13 R

Examensrättsprövning – Utbildning i pedagogiskt drama

vid tre folkhögskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:14 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Gävle/Sandviken

Högskoleverkets rapportserie 1997:15 R

Poänggivande uppdragsutbildning i högskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:16 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1995/96

Högskoleverkets rapportserie 1997:17 R

Swedish Universities & University Colleges 1995/96

– Short Version of Annual Report

Högskoleverkets rapportserie 1997:18 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96 –

Kortversion

Högskoleverkets rapportserie 1997:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Mälardalens högskola

Högskoleverkets rapportserie 1997:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Danshögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:21 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Kungliga Musikhögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:22 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lunds

universitet

Högskoleverkets rapportserie 1997:23 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Halmstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:24 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Kalmar

Högskoleverkets rapportserie 1997:25 R

Kandidat- och magisterexamen vid Kungliga Musik-

högskolan – Examensrättsprövning

Högskoleverkets rapportserie 1997:26 R

Uppföljning av resurstilddelningssystemet för

grundläggande högskoleutbildning – ett regeringsupp-

drag

Högskoleverkets rapportserie 1997:27 R

Bilateralt forskningssamarbete med Östeuropa

– ett regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:28 R

Läkarutbildningen i Sverige – hur bra är den?

Bilagor:

- Självvärderingar och extern bedömning
- Vad säger studenterna om läkarutbildningen?
- Vad säger AT-läkare, handledare och examinatorer om läkarutbildningen?

Högskoleverkets rapportserie 1997:29 R

Apotekarutbildningen vid ytterligare en högskola? – Ett

regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Mitthögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:31 R

Gymnasialäroexamen vid Högskolan Dalarna, Luleå

tekniska universitet och Mitthögskolan – Examensrätts-

prövning

Högskoleverkets rapportserie 1997:32 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid

universitet och högskolor

Bilagor:

- Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
- Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:33 R

Konstnärlig högskoleexamen i konst och design vid fem

hantverksskolor – Examensrättsprövning

Högskoleverkets rapportserie 1997:34 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl.

Konsthögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:35 R

Examensmål för läroexamina

Högskoleverkets rapportserie 1997:36 R

Rätt att inrätta professurer – Högskoleverkets prövning

av Högskolan i Halmstad, Högskolan i Karlskrona/

Ronneby, Högskolan i Örebro, Idrottshögskolan samt

Mitthögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:37 R

- Magisterexamensprövning vid elva högskolor – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:38 R
- Examinationen i högskolan – Slutrapport från Högskoleverkets examinationsprojekt
Högskoleverkets rapportserie 1997:39 R
- Tillväxt och växtvärk – Uppföljning av magisterexamensrätt på medelstora högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:40 R
- Kvalitetsarbete – ett sätt att förbättra verksamhetens kvalitet vid universitet och högskolor. Halvtidsrapport för granskningen av kvalitetsarbetet vid universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:41 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Tekniska högskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:42 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Stockholms universitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:43 R
- Kvinnor och män i högskolan – från gymnasium till forskarutbildning 1986/87–1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1997:44 R
- Magisterexamen söker identitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:45 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Skövde
Högskoleverkets rapportserie 1997:46 R
- Hur står det till med kvaliteten i högskolan?
Högskoleverkets rapportserie 1998:1 R
- De första 20 åren – utvecklingen vid de mindre och medelstora högskolorna sedan 1977
Högskoleverkets rapportserie 1998:2 R
- Quality Audit of Mid-Sweden University College
Högskoleverkets rapportserie 1998:3 R
- Särskilda utbildningsåtgärder – vad blev det av dem? En uppföljningsstudie av vissa särskilda utbildningsåtgärder inom högskolan som finansierats med arbetsmarknadspolitiska medel, enligt regeringens uppdrag.
Högskoleverkets rapportserie 1998:4 R
- "En utmärkt möjlighet att byta karriär"
NT-SVUX-satsningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:5 R
- "Bara jag får chansen att få visa vad jag kan"
Satsningen på aspirantutbildningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:6 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Karolinska Institutet
Högskoleverkets rapportserie 1998:7 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Högskoleverkets rapportserie 1998:8 R
- Magister- och kandidatexamen i huvudämnen inom vård och omsorg
Högskoleverkets rapportserie 1998:9 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Konstfack
Högskoleverkets rapportserie 1998:10 R
- Högskola i dynamisk utveckling – fyra högskolors förutsättningar att bli universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:11 R
- Kan kiropraktor- och naprapatutbildningar inordnas i den statliga högskolan? En utredning
Högskoleverkets rapportserie 1998:12 R
- Women and men in higher education – from upper secondary to postgraduate training 1986/87–1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1998:13 R
- Diakonivetenskap vid Ersta Sköndal högskola – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1998:14 R
- Värdering & erkännande av utländsk högskoleutbildning, principer och metodik
Högskoleverkets rapportserie 1998:15 R
- Utbildning och forskning för strategisk internationalisering. Redovisning av ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:16 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid SLU
Högskoleverkets rapportserie 1998:17 R
- Sjöbefälsutbildningar i högskolan – En utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 1998:18 R
- Sjöbefälsutbildning vid Comet AB – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1998:19 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Chalmers tekniska högskola
Högskoleverkets rapportserie 1998:20 R
- Forsatt granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid universitet och högskolor – Utgångspunkter samt angreppss- och tillvägagångssätt för Högskoleverkets bedömningsarbete
Högskoleverkets rapportserie 1998:21 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Teaterhögskolan i Stockholm
Högskoleverkets rapportserie 1998:22 R
- Årsrapport för universitet & högskolor 1997
Högskoleverkets rapportserie 1998:23 R
- Swedish Universities & University Colleges 1997 – Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1998:24 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1997 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1998:25 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Göteborgs universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:26 R
- Vetenskapsområden. Bedömning av tre högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1998:27 R
- Ny yrkesexamina inom hälso- och sjukvård - ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:28 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Dramatiska institutet
Högskoleverkets rapportserie 1998:29 R
- Läroarbete vid högskolorna i Karlskrona/Ronneby, Mälardalen, Kristianstad och Södertörn
Högskoleverkets rapportserie 1998:30 R
- Högskolans lokaler – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:31 R
- Tillgodoräkande av kurs – Tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1998:32 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Idrottshögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1998:33 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Luleå tekniska universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:34 R
- Ett system för forskningsinformation på Internet (SAFARI) – Ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:35 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Växjö
Högskoleverkets rapportserie 1998:36 R
- En försvarshögskola på väg mot akademien – En bedömning av hur Försvarshögskolans stabsprogram, chefsprogram och totalförsvarsprogram förhåller sig till likartad utbildning inom högskolan vad avser nivå och kvalitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:37 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Umeå universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:38 R
- Rättssäker examination – en tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1998:39 R
- Doktorander från länder utanför Norden och Europeiska unionen
Högskoleverkets rapportserie 1998:40 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Handelshögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1999:1 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Linköpings universitet
Högskoleverkets rapportserie 1999:2 R
- Magisterexamen söker identitet. Del II
Högskoleverkets rapportserie 1999:3 R
- Dimensionering av lärarutbildning – analys inför samråd 1998
Högskoleverkets rapportserie 1999:4 R
- Högskolornas regler och delegeringssystem - Tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1999:5 R
- Högskolans ansvar för studenthälsovården - Tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1999:6 R
- Vad händer sedan? Användarna av gymnasieskolan och av högskolans grundutbildning
Högskoleverkets rapportserie 1999:7 R
- Arkitektutbildningen – Högskoleverkets utredning och utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 1999:8 R
- Psykoterapeutexamen – Examensrättsprövning för tio enskilda utbildningsanordnare
Högskoleverkets rapportserie 1999:9 R
- Utlandsstudier – till vilken nytta? En utvärdering av effekter av utlandsstudier
Högskoleverkets rapportserie 1999:10 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1998
Högskoleverkets rapportserie 1999:11 R
- Swedish Universities & University Colleges 1998 – Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1999:12 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1998 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1999:13 R
- Högskolans uppdragsutbildning – Ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1999:14 R
- Antagning till forskarutbildning
Högskoleverkets rapportserie 1999:15 R
- Ny inriktning inom magisterexamen
Högskoleverkets rapportserie 1999:16 R
- Rätt juristutbildning? Utvärdering av juristutbildningar
Högskoleverkets rapportserie 2000:1 R
- Forskarskolor – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 2000:2 R
- Journalistutbildningarna i högskolan
Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R

Rapporter i Högskoleverkets rapportserie speglar Högskoleverkets officiella inställning.

Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R
ISSN 1400-948X
ISRN HSV-R--00/3--SE

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar, tillsyn, internationella frågor och studieinformation. Dessutom ansvarar verket för samordningen av det svenska universitetsdatornätet SUNET.